

UNIVERSITAT_{DE}
BARCELONA

El sistema de direcció i planificació de l'economia cubana, 1975-1985

Lluís Alòs i Martí

Aquesta tesi doctoral està subjecta a la llicència **Reconeixement 4.0. Espanya de Creative Commons.**

Esta tesis doctoral está sujeta a la licencia **Reconocimiento 4.0. España de Creative Commons.**

This doctoral thesis is licensed under the **Creative Commons Attribution 4.0. Spain License.**

HD

87.F55

A56

1989

UNIVERSITAT DE BARCELONA

FACULTAT DE CIÈNCIES ECONÒMIQUES

EL SISTEMA DE DIRECCIÓ I PLANIFICACIÓ DE L'ECONOMIA CUBANA (1975-1985).

Volum II.

TESI DOCTORAL.

Dirigida pel Dr. José María VIDAL VILLA.

Presentada per LLUÍS ALÒS i MARTÍN

per accedir al grau de doctor

en Ciències Econòmiques.

Barcelona, octubre de 1989.

BIBLIOTECA DE LA UNIVERSITAT DE BARCELONA

0700845035

X

701
702
703
704
705
706
707
708
709
710
711
712
713
714
715
716
717
718
719
720
721
722
723
724
725
726
727
728
729
730
731
732
733
734
735
736
737
738
739
740
741
742
743
744
745
746
747
748
749
750
751
752
753
754
755
756
757
758
759
760
761
762
763
764
765
766
767
768
769
770
771
772
773
774
775
776
777
778
779
780
781
782
783
784
785
786
787
788
789
790
791
792
793
794
795
796
797
798
799
800

ÍNDEX SISTEMÀTIC.

VOLUM II.

<u>CAPÍTOL 9. LA PLANIFICACIÓ EN EL SISTEMA DE DIRECCIÓ I PLANIFICACIÓ DE</u> <u>L'ECONOMIA CUBANA, I.</u>	518
9.1. EL PAPER DE LA PLANIFICACIÓ EN EL SISTEMA DE DIRECCIÓ I PLANIFICACIÓ DE L'ECONOMIA CUBANA.	518
9.1.1. Bases de la planificació a Cuba.	518
9.1.2. El SDPE i la planificació en l'economia cubana.	524
9.1.3. El marc institucional de la planificació cubana.	528
9.1.4. La informació estadística.	532
9.2. CARACTERÍSTIQUES GENERALS DE LA PLANIFICACIÓ CUBANA.	535
9.2.1. El sistema de plans.	535
9.2.2. L'elaboració dels plans.	541
9.2.3. El sistema d'indicadors dels plans.	547
9.2.4. El control dels plans.	553
9.3. LA PLANIFICACIÓ TERRITORIAL.	555
9.3.1. Introducció teòrica.	555
9.3.2. La planificació territorial a llarg termini.	569
9.3.3. La planificació territorial a mitjà termini.	582
9.3.4. La planificació territorial a curt termini.	586
9.3.5. Implantació i institucionalització de la planificació territorial.	586
9.3.6. El perfeccionament de la planificació territorial.	592
9.4. LA COORDINACIÓ DELS PLANS.	593
9.4.1. Introducció.	593
9.4.2. Inici de la coordinació de plans.	594
9.4.3. Necessitat, importància i objectius de la coordinació de plans.	596
9.4.4. El perfeccionament de la coordinació de plans.	603
9.5. ELS DOS PRIMERS PLANS QUINQUENNALS.	606

9.5.1.	El I Pla Quinquennal (1976-1980).	608
9.5.2.	El II Pla Quinquennal (1981-1985).	616

CAPÍTOL 10. LA PLANIFICACIÓ EN EL SISTEMA DE DIRECCIÓ I PLANIFICACIÓ

DE L'ECONOMIA CUBANA, II. 621

3	10.1.	EL PRONÒSTIC DEL DESENVOLUPAMENT DE L'ECONOMIA.	621
	10.1.1.	Introducció teòrica.	621
	10.1.2.	L'estratègia de desenvolupament a llarg termini a Cuba.	626
	10.2.	METODOLOGIA PER A L'ELABORACIÓ DEL PLA QUINQUENNAL.	642
	10.2.1.	Secció 1. Planificació del progrés científic-tècnic.	644
	10.2.2.	Secció 2. Planificació de la indústria.	647
	10.2.3.	Secció 3. Planificació de la producció agro-pecuària i de la silvicultura.	650
	10.2.4.	Secció 4. Planificació del transport i les comunicacions.	653
	10.2.5.	Secció 5. Planificació de les inversions.	654
	10.2.6.	Secció 6. Planificació de les construccions.	658
	10.2.7.	Secció 7. Planificació dels proveïments i balanços materials.	660
	10.2.8.	Secció 8. Planificació del comerç exterior i de les divises.	661
	10.2.9.	Secció 9. Planificació del treball, els salaris i els quadres.	664
	10.2.10.	Secció 10. Planificació del cost, el guany i la rendibilitat.	671
	10.2.11.	Secció 11. Planificació i anàlisi de l'efectivitat econòmica de la producció social.	673
	10.2.12.	Secció 12. Planificació de la circulació mercantil al detall.	677
	10.2.13.	Secció 13. Planificació dels serveis comunals i personals, administració d'habitatges, administració	

comunal i serveis a la població.	678
10.2.14. Secció 14. Planificació dels serveis socials.	678
10.2.15. Secció 15. Planificació territorial.	678
10.2.16. Secció 16. Planificació del comerç.	681
10.2.17. Secció 17. Planificació de la producció d'altres activitats productives.	682

CAPÍTOL 11. LA PLANIFICACIÓ EN EL SISTEMA DE DIRECCIÓ I PLANIFICACIÓ

<u>DE L'ECONOMIA CUBANA, III.</u>	683
11.1. METODOLOGIA PER A L'ELABORACIÓ DEL PLA ANUAL.	683
11.1.1. Secció 1. Planificació del progrés científic-tècnic..	685
11.1.2. Secció 2. Planificació del volum de producció industrial.	686
11.1.3. Secció 3. Planificació de la producció agro-pecuària..	690
11.1.4. Secció 4. Planificació del transport i les comunicacions.	694
11.1.5. Secció 5. Planificació de les inversions.	695
11.1.6. Secció 6. Planificació de les construccions.	699
11.1.7. Secció 7. Balanços materials i planificació dels aprovisionaments.	700
11.1.8. Secció 8. Planificació del comerç exterior i de les divises.	707
11.1.9. Secció 9. Planificació del treball, els salaris i els quadres.	710
11.1.10. Secció 10. Planificació del cost, el guany i la rendibilitat.	717
11.1.11. Secció 11. Planificació i anàlisi de l'efectivitat econòmica de la producció social.	722
11.1.12. Secció 12. Planificació de la circulació mercantil. .	726
11.1.13. Secció 13. Planificació dels serveis comunals i personals.	727
11.1.14. Secció 14. Planificació dels serveis socials.	728

11.1.15. Secció 15. Planificació de l'elevació del nivell de vida de la població.	728
11.1.16. Secció 16. Balanç planificat de l'economia nacional..	732
11.1.17. Secció 17. Planificació territorial.	734

<u>PART QUARTA.</u>	742
---------------------------	-----

<u>CAPÍTOL 12. DEFICIÈNCIES I PERFECCIONAMENT DEL SDPE I DEL SUBSISTEMA DE PLANIFICACIÓ DE CUBA.</u>	743
--	-----

12.1. VALORACIÓ FINAL DELS RESULTATS DE L'APLICACIÓ DEL SDPE DE CUBA.	743
12.1.1. La necessitat del perfeccionament del SDPE de Cuba. ..	743
12.1.2. Resultats globals i deficiències sectorials.	754
12.2. LA NOVA METODOLOGIA DEL SUBSISTEMA DE PLANIFICACIÓ.	759
12.3. EL PERFECCIONAMENT DE LA PLANIFICACIÓ CUBANA.	776
12.3.1. Tendències als països socialistes.	776
12.3.2. El perfeccionament en la pràctica de la planificació cubana.	777
12.3.3. Les tendències en el perfeccionament de la metodo- logia de la planificació cubana.	779
12.3.4. El perfeccionament de les seccions i del procés de planificació cubana.	792

<u>CONCLUSIONS.</u>	795
---------------------------	-----

<u>BIBLIOGRAFIA UTILITZADA.</u>	867
---------------------------------------	-----

<u>ANNEXOS.</u>	909
<u>ANNEX 1: TEXTOS OFICIALS DEL PCC SOBRE EL SDPE DE CUBA.</u>	910
1.- PARTIT COMUNISTA DE CUBA (PCC) [1976]: "Plataforma Programática".	910
2.- CASTRO, Fidel [1975]: "Informe Central al Primer Congreso del PCC".	914
3.- I CONGRÉS DEL PARTIT COMUNISTA DE CUBA (PCC) [1978]: "Tesis y Resoluciones".	923
4.- II CONGRÉS DEL PARTIT COMUNISTA DE CUBA (PCC) [1981]: "Documentos y discursos".	939
4.1. INFORME CENTRAL, presentat per Fidel Castro.	939
4.2. LINEAMENTS ECONÒMICS I SOCIALS PER AL QUINQUENNI 1981-1985.	943
4.3. RESOLUCIONS APROVADES.	958
5.- CASTRO RUZ, Fidel [1986]: "Informe Central al Tercer Congreso del PCC".	970
6.- PARTIT COMUNISTA DE CUBA [1986a]: "Lineamientos económicos y sociales para el quinquenio (1986-1990)".	972
7.- PARTIT COMUNISTA DE CUBA [1986b]: "Resoluciones aprobadas por el III Congreso del PCC".	977
<u>ANNEX 2: LEGISLACIÓ SOBRE EL SDPE DE CUBA.</u>	1002
1.- CONSTITUCIÓ CUBANA [1982]: "Constitución de la República de Cuba".	1002
2.- CONSELL DE MINISTRES [1980]: "Decret núm. 42: Reglament General de l'empresa estatal. (24-5-1979)".	1005
3.- PRESIDÈNCIA DE LA REPÚBLICA DE CUBA [1986]: "Decret-Llei núm. 94: de la Comissió Nacional del Sistema de Direcció de l'Economia".	1021

ANNEX 3: <u>LEGISLACIÓ SOBRE LA PLANIFICACIÓ ECONÒMICA CUBANA.</u>	1027
1.- ASSEMBLEA NACIONAL DEL PODER POPULAR DE CUBA [1980a]: "Llei núm. 25/1979. Assemblea Nacional del Poder Popular. Pla únic de Desenvolupament Econòmic-Social de l'Estat per a l'any 1980".	1027
2.- ASSEMBLEA NACIONAL DEL PODER POPULAR DE CUBA [1980b]: "Llei núm. 30/1980. Assemblea Nacional del Poder Popular. Pla únic de Desenvolupament Econòmic-Social de l'Estat per al quinquenni 1981-1985".	1030
3.- ASSEMBLEA NACIONAL DEL PODER POPULAR DE CUBA [1980c]: "Llei núm. 31/1980. Assemblea Nacional del Poder Popular. Pla únic de Desenvolupament Econòmic-Social de l'Estat per a l'any 1981".	1033
4.- ASSEMBLEA NACIONAL DEL PODER POPULAR DE CUBA [1981]: "Llei núm. 34/1981. Assemblea Nacional del Poder Popular. Pla únic de Desenvolupament Econòmic-Social de l'Estat per a l'any 1982".	1036
5.- ASSEMBLEA NACIONAL DEL PODER POPULAR DE CUBA [1986]: "Llei núm. 46/1984. Assemblea Nacional del Poder Popular. Pla únic de Desenvolupament Econòmic i Social de l'Estat per a l'any 1985".	1038

CAPÍTOL 9. LA PLANIFICACIÓ EN EL SISTEMA DE DIRECCIÓ I PLANIFICACIÓ DE L'ECONOMIA CUBANA, I.

9.1. EL PAPER DE LA PLANIFICACIÓ EN EL SISTEMA DE DIRECCIÓ I PLANIFICACIÓ DE L'ECONOMIA CUBANA.

9.1.1. BASES DE LA PLANIFICACIÓ A CUBA.

Les condicions de partida, que han estat presents en la primera etapa d'elaboració del pla que conté l'estratègia de desenvolupament econòmic a Cuba i a alguns països socialistes, són les següents, en opinió de RODRÍGUEZ GARCÍA ([1977], pàg. 51-52):

«1. Baix nivell de desenvolupament de les forces productives i, molt especialment, de la capacitat productiva de l'home, a partir del seu baix nivell tècnic i cultural. [...]

«2. Caràcter multiestructural de l'economia. [...]

«3. Baix nivell de socialització dels mitjans de producció i de la força de treball. [...]

«4. Alt grau de dependència del mercat i de les fonts de finançament, tant en l'intern com en l'extern».

Fent un ràpid repàs al que ja ha estat estudiat al capítol 6, podem afirmar que «la planificació a Cuba, com a forma de la direcció estatal de l'economia, té els seus antecedents en la promulgació de les lleis que atorgaven les funcions de planificació i direcció a òrgans tals com la JUCEPLAN, el BNC i el MINCEX,

l'any 1961, quan es crearen les bases de la planificació centralitzada de l'economia nacional» (UZ i BLANCO [1984], pàg. 123).

Les primeres variants del pla foren elaborades a Cuba el 1960. Hi treballaven tècnics cubans, llatinoamericans i europeus, entre els quals cal destacar el mexicà Juan NOYOLA ¹ i el polonès Michal KALECKI ², però no es dugueren a la pràctica.

A partir de llavors començaren a crear-se les bases metodològiques, però ensopegaren amb dues limitacions: el pla elaborat no tenia caràcter directiu, car excepte una part de la terra que havia passat a mans de l'Estat per la I Reforma Agrària, la resta de l'economia continuava sent privada; l'altra era la insuficient informació de les estadístiques econòmiques i la mancança d'un marc institucional adequat que possibilités la discussió, l'execució i el control del pla.

Fou a partir de les nacionalitzacions quan s'establí el punt de partida per iniciar la planificació a Cuba. El treball de planificació s'hagué de començar a partir de les limitacions originades per la desarticulació dels mercats tradicionals, pels reajustaments tecnològics amb nous mercats, i pel bloqueig econòmic a què es veié sotmesa l'economia cubana per part de la majoria dels països capitalistes.

A partir de 1961 començaren a desenvolupar-se les primeres formes de planificació, en elaborar-se el pla per a l'any 1962. Fins al 1974, hom treballà únicament en els plans anuals, que

¹ Vegeu-ne les principals aportacions, a NOYOLA [1978].

² Vegeu-ne la principal aportació, original de 1960, a KALECKI [1980], cap. 10, pàg. 171-224.

estaven dirigits fonamentalment al desenvolupament de la producció agro-pecuària i de l'activitat de la construcció.

Tot i així, es confeccionà «un model global que caracteritzava el pla de desenvolupament fins al 1975, i establia els objectius fonamentals a aconseguir, les taxes de creixement dels distints sectors, del PSG, el consum, l'acumulació, etc. Aquest fou un pla preliminar a mitjà termini que s'elaborava per primer cop, ja que fins aquell moment només s'havien confeccionat plans anuals» (AYALA [1983], pàg. 261).

Malgrat tot, doncs, l'activitat planificadora es pogué tirar endavant, amb totes les dificultats que han estat analitzades al capítol 6, fins a arribar al I Congrés del PCC, de manera que el 1975 el país ja disposava dels tècnics i l'experiència necessaris per replantejar i enfortir la planificació en els seus aspectes metodològics: el sistema de direcció de l'economia, el marc institucional en què ha de desenvolupar-se la gestió econòmica i la planificació, el paper del pla perspectiu, i els mecanismes i formes de participació dels treballadors en l'elaboració i l'execució del pla de l'economia nacional.

El sistema de planificació que s'ha anat aplicant a Cuba arran de la implantació del Sistema de Direcció i Planificació de l'Economia de Cuba manté molts punts comuns amb els objectius per què lluitava el CHE GUEVARA. Humberto PÉREZ ([1979b], pàg. 130-133) els situa entorn dels següents quatre punts:

a) El paper rector de la planificació en tot el procés de funcionament de l'economia cubana, així com l'autoritat de què ha de fruir el pla i la JUCEPLAN —com a organisme central de la planificació— en la conducció de la direcció econòmica. El CHE

plantejava que la planificació centralitzada és la manera de ser de la societat socialista, la seva categoria definitiva.

D'aquesta manera, el CHE GUEVARA ([1977], vol. 4, pàg. 78) expressava ja el 1960 que «la paraula d'ordre en aquest moment és la de planificació» ³. Referint-se al paper dels diferents organismes de l'Estat, en certa ocasió deia en relació a la JUCEPLAN (com l'organisme més important de l'economia) el següent: «la tasca principal de la JUCEPLAN pel que fa a nosaltres és confeccionar un pla perspectiu definitivament, establir normes per les quals s'han de regir els organismes per seguir-lo; establir, en el menor temps possible, un codi uniforme, veraç i complet que serveixi per a tots, una metodologia; establir el sistema de contractes i analitzar-los; establir un aparell de control que permeti actuar ràpidament i de forma dinàmica sobre l'empresa i els organismes que incompleixin el pla» ⁴. Així mateix plantejava la conveniència que es treballés «ràpidament i seriosament en les normes d'inputs, única forma de controlar les necessitats de proveïments» ⁵.

En relació amb el mateix tema, també plantejava el CHE que «les dates de la JUCEPLAN, d'ara endavant, han de considerar-se sagrades. Jo els prometo treballar el màxim possible per garantir que la JUCEPLAN sigui un organisme realment mobilitzador i controlador de l'economia, però alhora exigiré, i sobretot a aquest

³ A "Soberanía política e independencia económica", conferència pronunciada el dia 20 de març de 1960.

⁴ Citat a Humberto PÉREZ [1979b], pàg. 131.

⁵ Citat a Humberto PÉREZ [1979b], pàg. 131.

organisme li exigiré, al màxim, que les dates que dóna la JUCEPLAN siguin dates sagrades» ⁶.

b) Sobre la discussió dels plans, el CHE GUEVARA expressava la necessitat que «l'empresa ha de recórrer als seus funcionaris i obrers per discutir els plans, per incorporar la gent a la producció i als problemes de la producció, de tal forma que el resultat final sigui quelcom viu, producte de discussions pràctiques sobre temes determinats i que puguin oferir-se conclusions acabades» (CHE GUEVARA [1977], vol. 5, pàg. 194).

En correspondència amb aquest criteri, Humberto PÉREZ ([1979b], pàg. 131-132) afirma que «una part important i de primer ordre prevista en l'actual Procediment de Planificació és la relativa a l'obligatòria discussió del projecte de pla a cada empresa i unitat amb els seus funcionaris i treballadors».

c) En relació amb el control de la planificació, el CHE deia que «dins del treball de control, també tot el relacionat amb els inventaris, la quantitat de matèries primeres i la quantitat de productes o, diguem-ne, les peces de recanvi de productes acabats que són en una unitat, en una empresa, han de tenir una comptabilitat perfecta i al dia, i que mai no es perdi aquesta comptabilitat, única garantia del fet que puguem treballar amb certa desimboltura, d'acord amb la distància d'on hem de portar els nostres proveïments; i en tots els inventaris també per poder treballar d'una forma científica, fer l'inventari de mitjans bàsics, sobre fons bàsics, és a dir, l'inventari de tots els equips que posseeix la fàbrica perquè també es puguin manejar centralment, per tenir una idea clara de la seva depreciació, ço és, del temps

⁶ A "Discurs a la reunió del Consell de Direcció del Ministeri d'Indústries", el dia 14 de juliol de 1962. Citat a Humberto PÉREZ [1979b], pàg. 131.

en què es desgastaran, del moment en què cal reemplaçar-los, i veure on i a quin lloc hi ha un equip que no s'estigui fent servir al màxim i que pugui ser traslladat d'un lloc a un altre» ⁷.

Aquests plantejaments coincideixen, en general amb allò que es feia a Cuba els anys següents a la implantació del Sistema de Direcció i Planificació de l'Economia. En paraules de Humberto PÉREZ ([1979b], pàg. 132): «Avui lluitem per la realització i la valorització dels inventaris en totes i cadascuna de les empreses, per la confecció de les normes d'inventaris; per mantenir-los al dia; perquè es desenvolupi i apliqui consegüentment el sistema de comptabilitat nacional; perquè s'apliqui, com és establert, el sistema d'informació estadística, i que es brindi la informació primària a temps i amb la qualitat adequada; i que s'apliquin consegüentment el reglament de costos i el sistema de costos per branques, que s'han elaborat».

d) Sobre la importància de l'estadística en la planificació. El CHE GUEVARA manifestava de la següent manera la seva opinió, pel que fa al cas: «La primera tasca que ha de plantejar-se un administrador que vulgui conèixer bé la seva unitat és informar-se del que hi ha a la unitat, i per informar-se cal tenir una sèrie d'índexs, cal aprendre a usar les xifres». I afegia «per a tot aquest procés organitzatiu cal tenir controls molt exactes; els controls comencen a la base, s'inicien a la unitat productiva. Hem de crear una base estadística suficientment digna de confiança per sentir la seguretat que totes les dades que es manegen són exactes, així com l'hàbit de treballar amb la dada estadística, saber utilitzar-la, que no sigui una xifra freda com és per a la major part dels administradors d'avui, [...] sinó que és una xifra que enclou tota una sèrie de secrets que cal desvet-

⁷ Citat a Humberto PÉREZ [1979b], pàg. 132.

llar al seu darrera». I encara insistia: «no es pot dirigir si no se sap analitzar, i no es pot analitzar si no hi ha dades verídiques, si no hi ha tot un sistema de recollecció de dades confiables, si no hi ha una preparació d'un sistema estadístic amb homes habituats a recollir la dada i transformar-la en un número, de manera que aquesta és una tasca essencial»⁸.

9.1.2. EL SDPE I LA PLANIFICACIÓ EN L'ECONOMIA CUBANA.

Les Tesis i Resolucions del I Congrés del PCC estableixen (PARTIT COMUNISTA DE CUBA [1978], pàg. 192): «En el sistema de direcció d'una economia socialista, la planificació n'és la baula principal, que abraça tots els processos sòcio-econòmics i que exerceix una influència activa dirigida a la més racional distribució i utilització dels recursos materials, humans i financers; a l'establiment i manteniment de la proporcionalitat que exigeix el desenvolupament econòmic; i al desenvolupament constant de les relacions socialistes de producció»⁹.

La lleï de la planificació, o del caràcter planificat de l'economia socialista, expressa relacions econòmiques primàries, el contingut essencial de les quals és determinat pel caràcter especial del mode d'unió dels factors humans i materials en el procés de producció.

Com afirma ACOSTA [1982], pàg. 85-86), «el subsistema de Planificació constitueix l'element més important dels components del Sistema de Direcció i Planificació de l'Economia, i exerceix

⁸ Totes aquestes cites del CHE GUEVARA són a Humberto PÉREZ [1979b], pàg. 132-133.

⁹ Vegeu l'Annex núm. 1, § 3.

un paper determinant en el funcionament de la resta d'elements» (subratllat: L1.A.).

Els mètodes, procediments i indicadors del pla compleixen una funció de direcció sobre el conjunt de l'economia. El pla estableix, entre altres coses, les proporcions bàsiques del desenvolupament, els nivells de producció i de despeses en les diferents activitats econòmiques, l'eficiència i la rendibilitat a assolir; també assigna els recursos econòmics i defineix el desenvolupament econòmic en un cert període de temps.

Les tasques del pla, per executar-se degudament, requereixen que els objectius traçats estiguin en correspondència amb els recursos disponibles; és a dir, el pla ha de ser coherent i ha d'estar equilibrat. A fi d'aconseguir el màxim de resultat o d'efecte final, el pla també cerca el màxim d'eficiència.

Els criteris per atènyer decisions òptimes al nivell de l'economia nacional han d'ésser coordinats amb els criteris dels altres nivells de decisió de l'economia, el ministerial, el de les branques econòmiques i l'empresarial.

Perquè els interessos econòmics, expressats en els criteris d'eficiència de cada nivell de decisió, coincideixin entre si, el sistema d'indicadors del pla, el conjunt d'instruments econòmics (preus, salaris, moneda, crèdits, etc.) i el sistema d'estímuls econòmics als col·lectius de treball i als treballadors individuals, han d'estar interconnectats de tal manera que garanteixin l'interès de l'empresa pel ple aprofitament de les possibilitats productives i per la cerca i la utilització de les reserves potencials de producció i d'eficiència. És aquí on rau la raó de la unió entre pla, palanques econòmiques i estímuls.

No és correcte pensar que el pla per si mateix, per mitjà de les seves directives, assegurí l'assoliment dels objectius previstos i, en especial, de l'eficiència. Tampoc ni les palanques econòmiques per si soles, ni els estímuls econòmics per si mateixos, poden garantir l'acompliment del pla. Per això ni les palanques ni els estímuls es poden considerar com a coses separades del pla, com una mena de superstructures del pla. Ambdós són elements orgànicament integrats en el procés de planificació, als diversos nivells. Considerar-los com a conjunts independents conduirà amb seguretat a la formació de desequilibris econòmics.

Per tant, «els instruments econòmics i els estímuls econòmics han de ser concebuts com a elements de suport al compliment del pla, per a la millor execució dels indicadors del desenvolupament econòmic. És, per això, que el sistema de planificació, que inclou com un dels seus aspectes més importants el conjunt d'indicadors directius que s'han de complir pels diferents nivells de l'economia, ocupa el paper més important entre tots els elements constitutius del Sistema de Direcció i Planificació de l'Economia. En establir els objectius a assolir en el període, el pla determina els límits econòmics en què els altres subsistemes han de funcionar per garantir-los» (ACOSTA [1982], pàg. 87) (subratllats: L1.A.).

Això es fa prou palès en les Tesis i Resolucions del I Congrés del PCC (PARTIT COMUNISTA DE CUBA [1978], pàg. 193): «La planificació és un sistema únic, en què han d'integrar-se els tres nivells econòmics objectius: global de tota l'economia nacional, per branques i d'empreses, coordinats amb la seva planificació territorial. L'interès determinant i decisiu és l'economia nacional en el seu conjunt. Per tant, els plans de les

empreses són subordinats als objectius del desenvolupament de les branques i, per mitjà d'aquestes, als fins i interessos de l'economia global del país. Per garantir l'acompliment d'aquest principi de planificació centralitzada, els plans dels nivells inferiors hauran de subordinar-se, mitjançant indicadors prèviament determinats, als plans del nivell superior, de què formen part integrant» ¹⁰.

Els principals canvis que introduí en el sistema de planificació cubà l'aprovació i implantació del Sistema de Direcció i Planificació de l'Economia de Cuba els podem analitzar tenint en compte l'opinió de DOTRES (FIGUERAS i DOTRES [1977], pàg. 193), «l'aspecte principal que té major influència en el nou sistema de planificació [el SDPE] és la forma o estructura organitzativa nova que pren la nostra economia. El fet que es creï un nou tipus d'organització empresarial, no amb empreses que abracin una branca en tot el país, sinó empreses més petites, més microlocalitzades, que permetin diferenciar perfectament uns centres econòmics d'altres —i que els permetin funcionar com a entitats amb autonomia econòmica i amb el reconeixement jurídic—, ja de per si obliga necessàriament a modificar el sistema de planificació».

Per tant, això implica, en primer lloc, elaborar un nou Classificador d'Activitats Econòmiques, mitjançant el qual cada empresa es classifica en una branca determinada, atesa la seva producció fonamental. D'aquesta manera, els plans de diferents empreses que són classificades en una mateixa branca permeten de conformar un pla per branques de forma integral i per a totes les seves categories.

¹⁰ Vegeu l'Annex núm. 1, § 3.

En segon lloc, hi ha la introducció de noves categories en la planificació, que obliga a l'elaboració d'una nova metodologia, la qual començà a implantar-se a partir de 1978, amb elements nous, com ara la planificació del progrés científicotècnic.

En tercer lloc, unes seccions noves són les de la planificació del cost, del guany i de la rendibilitat, i la de l'efectivitat econòmica de la producció social, la dels serveis comunals i la planificació territorial.

9.1.3. EL MARC INSTITUCIONAL DE LA PLANIFICACIÓ CUBANA.

Com afirmen LÓPEZ COLL i SANTIAGO ([1975], pàg. 21), «la direcció de l'economia cubana és una tasca en la qual participen tots els treballadors, tot i que és competència de l'Estat el fet d'acomplir-la. A tal fi, existeixen les institucions necessàries que garanteixen el funcionament adequat de l'economia planificada».

La unitat política i econòmica del pla és garantida pel PCC, que dirigeix i controla l'activitat econòmica, fixa els objectius més generals de l'estratègia de desenvolupament, orienta la política econòmica i estudia i aprova les alternatives més convenients del pla que elabora l'aparell estatal.

Aquestes funcions del PCC es duen a terme per mitjà dels òrgans superiors de direcció (el Comitè Central i el Buró Polític), en coordinació amb la JUCEPLAN, organisme superior encarregat de l'elaboració del pla de l'economia.

Les institucions administratives que porten a cap l'activitat d'elaboració i d'execució del pla per sectors i branques tenen quatre nivells.

a) El primer fou creat el 1971, i és format pels sectors, que agrupen un conjunt d'organismes econòmics i de ministeris relacionats segons la naturalesa del seu treball. La funció principal és la de coordinar l'activitat d'elaboració i d'execució del pla del sector. El conjunt dels caps dels sectors constitueix el Comitè Executiu del Consell de Ministres.

Aquests sectors són: agro-pecuari, relacions exteriors, sucrer, construcció, transport i comunicacions, indústria bàsica, indústria de béns de consum i comerç interior, salut pública, educació, ciència i cultura, i sector econòmic global. Aquest darrer és l'encarregat de l'elaboració del pla únic de l'economia i del treball a efectuar amb les categories econòmiques més generals. Ateses les seves característiques, els sectors no participen directament en l'execució dels plans.

b) El segon nivell és el dels organismes centralitzats que tenen com a tasca l'elaboració del pla corresponent a la seva activitat, que serveixen d'anella intermèdia en el sistema de planificació i que, paral·lelament, dirigeixen i administren l'acompliment del pla.

c) El tercer nivell és el de les empreses estatals, adscrites als respectius organismes centrals, que tenen per funció executar materialment el pla per mitjà de les seves distintes unitats; participen en l'elaboració del pla en el seu treball concret.

d) El quart nivell en l'elaboració del pla són les unitats de producció, les quals discuteixen les xifres de control corresponents, amb la participació dels treballadors, que seran els encarregats de materialitzar les metes establertes.

En la "Resolució sobre el Sistema de Direcció i Planificació de l'Economia" aprovada en el I Congrés del PCC, s'hi estableix (PARTIT COMUNISTA DE CUBA [1978], pàg. 193): «La direcció estatal de l'economia és duta a terme per l'Assemblea Nacional del Poder Popular, pel seu Consell d'Estat i pel Govern designat per l'esmentada Assemblea: el Consell de Ministres i el seu Comitè Executiu.

«El sistema d'organismes de direcció i planificació de l'economia nacional inclou, en primer lloc, la Junta Central de Planificació, en el seu caràcter de màxim rector en aquest camp a totes les esferes, categories i indicadors del pla; els ministeris o organismes centrals que atenen els problemes globals de l'economia, i els que vigilen el desenvolupament de branques específiques.

«En els nivells inferiors al nacional, el sistema d'organismes de la direcció i planificació inclou els aparells de planificació i de control dels òrgans del Poder Popular a les províncies i municipis i el de les mateixes empreses» ¹¹.

A Cuba, «correspon a la Junta Central de Planificació (JUCEPLAN) dirigir, executar i controlar l'aplicació de la política de l'Estat i del Govern en matèria de planificació; per a això, realitza, entre d'altres, les següents funcions:

¹¹ Vegeu l'Annex núm. 1, § 3.

»Proposa el projecte de directives fonamentals per al desenvolupament perspectiu de l'economia nacional, amb la participació de la resta d'organismes de l'administració central de l'Estat.

»Elabora l'avantprojecte del pla únic de desenvolupament econòmico-social.

»Collabora amb els organismes competents en el procés d'elaboració de l'avantprojecte de pressupost de l'estat i dels projectes de plans de crèdit i de circulació monetària, i n'avalua i en verifica la correspondència amb el pla únic de desenvolupament.

»Controla el pla únic de desenvolupament econòmico-social, informa sistemàticament el Govern sobre la seva execució i proposa les recomanacions necessàries sobre les mesures i correccions que han d'aplicar-se amb l'objectiu d'assegurar-ne el compliment.

»Dicta normatives i metodologies en matèria de planificació.

»Dirigeix metodològicament i supervisa la confecció de les normes de consum material [...]; i, a més a més, aprova les normes de consum per branques [...], així com les principals normes de consum individual o específiques que es determinin.

»Proposa les normes que regeixen les relacions entre els distints organismes que intervenen en cada una de les etapes del procés inversionista» (GARCIGA [1986], pàg. 57) (subratllats: L1.A.).

9.1.4. LA INFORMACIÓ ESTADÍSTICA.

«Un dels instruments de major significació en la introducció dels nous mecanismes de planificació és constituït pels sistemes d'informació estadística, ja que d'aquesta depèn la qualitat del treball de planificació» (ACOSTA [1982], pàg. 154-155) (subratllat: L.I.A.).

Perquè els objectius de la planificació siguin realment aconseguits, cal que els planificadors disposin de la suficient informació sobre les condicions econòmica, política i social existents, així com les possibilitats objectives de modificar-les. En aquest sentit, SANDOVAL ([1972], pàg. 88-91) parla dels grans camps que han de ser coneguts, gràcies a la informació estadística: demografia; producció; comerç exterior; creació, ús i redistribució del Producte Social Global; circulació dels productes i distribució dels ingressos; i el coneixement de les potencialitats.

L'absència de mecanismes de compra-venda en el sector estatal de l'economia determinà que en el període anterior al I Congrés del PCC funcionés un Sistema de Registre Econòmic instituït per dues parts: la de documentació i de registres primaris, i la del processament de les dades i d'emissió de la informació.

L'element bàsic en la primera de les dites parts era formada pel document de Lliurament-Recepció, amb distintes variants, al qual seguien registres primaris, com ara: de productes (per al control dels inventaris i de llurs moviments), el de força de treball i salaris, i el de mitjans bàsics. Aquesta part es caracteritzava per la preponderància de les dades de caràcter físic; les dades en valor s'hi utilitzaven de forma excepcional, amb la

deficiència que això comportava, car molts elements de valor no s'hi incorporaven.

En la segona part es tractava d'efectuar el resum de les dades contingudes als registres. L'exigència d'una agregació dels productes per a la seva anàlisi en els nivells de direcció adients, motivaven que la informació homogeneïtzada fou en termes de valor, amb les deficiències suara apuntades.

La no existència d'una organització empresarial i de relacions mercantils es reflectien en la utilització massiva de l'indicador de Producció Total, mitjançant el qual es valorava la producció pel criteri de circulació total, amb independència de la seva destinació a tercers o a la pròpia unitat productiva. Per a la valoració dels productes s'usava el Classificador Uniforme de Productes (CUP).

A la primavera de l'any 1977 fou posat en vigor, a Cuba, el Sistema d'Informació Estadística Nacional (SIEN), l'objectiu del qual és el de mesurar l'acompliment del Pla de l'Economia Nacional i oferir la informació estadística que permeti l'anàlisi del desenvolupament econòmic-social del país.

Amb l'aprovació del Sistema de Direcció i Planificació de l'Economia pel I Congrés del PCC i la seva implantació progressiva, hi ha hagut una transformació radical. La introducció de l'organització empresarial i les relacions de compra-venda ha suposat canvis essencials en el contingut dels models primaris i en la metodologia de càlcul dels indicadors recollits.

Dos aspectes de significació d'aquesta reestructuració consisteixen: a) en la definició del centre emissor de la infor-

mació de base del Sistema, que passa a ésser l'empresa o unitat pressupostada; b) així mateix, juntament a la incorporació d'un grup nombrós de nous indicadors, el còmput en valor de la producció de l'empresa deixa d'incloure la producció despesa per si mateixa, cosa que es reflecteix en els indicadors de producció mercantil i de producció realitzada.

a) Les empreses i les unitats pressupostades constitueixen ara la font principal per a la captació dels models del SIEN, a través de la xarxa d'oficines territorials de què disposa el Comitè Estatal d'Estadístiques.

b) Un dels objectius de major abast del Sistema d'Informació Estadística Nacional és recollir el conjunt d'indicadors que permetin expressar de forma sintètica les característiques i els resultats del procés de reproducció social. A tal finalitat s'elaboren les taules i les informacions que facultin conèixer:

a) la creació i la utilització del Producte Social Global i de la Renda Nacional;

b) la producció, distribució, redistribució i ús final dels ingressos generats en l'economia;

c) el nivell i l'estructura dels ingressos i despeses de la població, així com el consum de béns i serveis;

d) l'estructura social de la producció;

e) els recursos laborals, la seva distribució, utilització i efectivitat;

f) la magnitud i l'estructura dels mitjans bàsics i d'altres elements de la riquesa nacional, i la seva utilització;

Al costat del SIEN funcionen altres sistemes d'informació addicional, el més important dels quals és el Sistema d'Informació Estadística Complementària (SIEC), que té per objectiu com-

pletar el conjunt d'informacions que requereixin els Organismes de l'Administració Central de l'Estat per a exercir-ne la funció rectora i de control més operatiu de l'acompliment del Pla.

També ja ha començat a funcionar el Sistema d'Informació Estadística Local (SIEL), que cobreix certes necessitats d'informació estadística local. Igualment, la importància dels sectors cooperatiu i privat en l'agricultura han determinat la creació d'un sistema d'informació estadística de les cooperatives agrícoles i de les bases camperoles, integrat per un grup reduït de models i d'indicadors que ofereixen aquests centres informadors.

Particular importància té la creació del Comitè Estatal d'Estadístiques (CEE), l'objectiu bàsic del qual és elaborar la informació estadística del Pla i del seu compliment. Així, hom assegura, en principi, obviar les tendències "localistes" o "departamentalistes" si les informacions del compliment del Pla flueixen mitjançant les institucions situades al mateix nivell.

9.2. CARACTERÍSTIQUES GENERALS DE LA PLANIFICACIÓ CUBANA.

9.2.1. EL SISTEMA DE PLANS.

La tasca general de la planificació consisteix a conèixer les característiques i les lleis pròpies de cadascun dels diferents nivells tècnico-econòmics que objectivament sorgeixen de l'estructura econòmica, i als quals ja s'ha fet prou referència: global, per branques i empresarial. També, ha d'estudiar les relacions existents entre aquests i, mitjançant mètodes adequats, utilitzar les dites relacions per dirigir el procés de desenvolupament econòmico-social, a fi d'eleva el nivell de vida de la

població i de perfeccionar les relacions de producció socialistes.

A.- Al nivell de tota l'economia nacional, el problema central de la planificació és el volum i el ritme de creixement de la Renda Nacional, que indica allò realment disponible per al consum i per a l'acumulació. Hem de tenir en compte, però, que la macromagnitud més general és el Producte Social Global, el qual inclou la Renda Nacional així com el fons de reposició. Per aquest motiu, el coneixement, l'anàlisi i la utilització dels factors que determinen el volum, el ritme i l'estructura del Producte Social Global representa el punt de partida de la planificació de l'economia nacional.

Els principals factors dels quals depèn el volum i l'estructura del Producte Social Global són: el volum i l'estructura de les branques econòmiques; les proporcions entre la producció de les diverses branques i el seu nivell de desenvolupament; el nombre de treballadors productius i les seves diferents estructures; la productivitat del treball social; l'eficiència en la utilització dels fons bàsics i dels circulants; la gestió del comerç exterior; la distribució territorial de la producció; l'organització del procés de producció; i d'altres. Tots aquests factors constitueixen temes d'estudi de la planificació de l'economia nacional.

A més de l'enfocament estàtic, cal considerar els aspectes dinàmics, com ara els canvis que s'hi han de produir perquè corresponguin a l'estructura i canvis de les necessitats socials.

La planificació del consum, de la seva estructura i de la seva direcció, és una part fonamental de la planificació de

l'economia nacional, i la part quantitativament més gran de la planificació del producte final.

La planificació del fons d'acumulació també representa un element decisiu en la planificació de l'economia nacional, sobretot les inversions i llur distribució per branques per aconseguir els canvis necessaris en l'estructura productiva.

El coneixement de la població, les seves estructura, distribució territorial i tendències, és important per a la correcta planificació de la força de treball en general i dels seus aspectes particulars, emmarcats dins del desenvolupament de la producció social (nivell de qualificació, distribució territorial i per branques, etc.).

La planificació del desenvolupament tècnic, la seva direcció per branques i la seva influència en la producció social, conjuntament amb la força de treball, constitueix un factor fonamental de l'increment de la productivitat del treball social, bàsic per a assolir alts índexs de creixement.

Junt a la planificació de tots els valors d'ús ja esmentats, també és important la planificació del moviment dels valors, tals com el pressupost dels diferents nivells, el sistema de preus, els costos, els salaris, els ingressos i despeses de la població i de les empreses, les balances comercial i de pagaments, la circulació monetària, els crèdits, etc. etc., no només han de correspondre amb el moviment dels béns materials, sinó que han de ser instruments actius per a l'adequada redistribució social. No n'hi ha prou a planificar la Renda Nacional, sinó que és indispensable el coneixement i la utilització dels mecanismes financers de

redistribució per aconseguir la correspondència entre els moviments dels valors i dels valors d'ús.

Hom ha de tenir en compte que, com afirma ACOSTA ([1982], pàg. 89), «cap d'aquests elements, ni molt menys el sistema que conformen, poden ser planificats fora del context del desenvolupament de l'economia», ja que cada pla individual incideix en altres plans individuals i en el conjunt de l'economia.

Tot i que les lleis i les relacions econòmiques no poden ésser establertes i transformades de forma arbitrària i voluntària, hom sí pot, en canvi, utilitzar el marge de flexibilitat que brinden per dirigir el seu desenvolupament cap a objectius preestablerts. Dir en forma absoluta que la planificació és un instrument de l'home per imposar la seva voluntat a l'economia és fals; també ho és, però, dir que la planificació és un simple reflex de les lleis econòmiques. De fet, parcialment, la planificació tant és una cosa com l'altra, ja que hi intervenen el factor objectiu i el subjectiu.

B.- En el Pla de l'Economia Nacional també té força importància la geografia econòmica del pla, és a dir, la seva distribució territorial entre les diferents regions econòmiques del país. El coneixement dels sistemes de relacions econòmiques territorials que determinen les regions econòmiques del país, és la base perquè s'elabori un pla territorial paral·lel al pla sectorial. Així, pla sectorial i pla territorial no són dos plans diferents, sinó simplement dos aspectes complementaris del Pla de l'Economia Nacional.

C.- Durant l'època socialista subsisteix en certa mesura la propietat privada individual sobre els mitjans de producció

basada en el treball propi. Mentre no hi hagi prou desenvolupament de les forces productives, cal mantenir i, fins i tot, fomentar la producció en les àrees econòmiques privades. Això, però, no significa que el sector privat pugui produir en forma anàrquica, sinó que la seva activitat és controlada i dirigida, alhora que també hi ha la necessitat de planificar-la.

De tot l'anterior es desprèn la necessitat d'elaborar el Pla de l'Economia Nacional també per sectores socials, atenent la forma de propietat (privada, cooperativa i estatal), amb el suficient grau de detall, per avaluar la participació de cada sector en l'economia nacional i servir de base per a la determinació de la política a seguir.

D.- Els indicadors fonamentals del pla sectorial es determinen com a part del Pla de l'Economia Nacional. El pla sectorial es desglossat en plans particulars que corresponguin als diversos organismes que formen cada sector. El pla sectorial, que és elaborat sobre la base de cada branca, no es pot traslladar mecànicament als organismes i cal elaborar el Pla de l'Economia Nacional sota una forma institucional, de manera que concilii en cada organisme la part de la producció que s'hi executa de cada sector, i una cosa similar per a la resta dels indicadors del Pla.

Els ministeris, un cop determinats els seus plans a terme mitjà i desglossats per anys en els seus principals indicadors, tenen com a tasca central elaborar i discutir amb les empreses el pla corresponent a cadascuna pel que fa als indicadors directius establerts, així com rebre'n i discutir-hi la proposició de pla pel que fa als indicadors no directius, sempre tenint en compte

els marcs assenyalats en els índexs directius del Pla de l'Economia Nacional, el compliment del qual ha de ser garantit.

Altres feines que tenen assignades són elaborar i proposar a la instància superior plans de desenvolupament del sector, branca o activitat sota la seva subordinació, així com altres qüestions, com ara el millorament de la qualitat dels productes, la introducció de nous, la millora del procés tecnològic, la reposició i modernització dels equips, la distribució òptima de producció i recursos entre les empreses, etc.

E.- Correspon a les empreses elaborar i discutir el seu pla amb el ministeri corresponent, complint els índexs directius i proposant les xifres dels no directius; organitzar la seva producció; elaborar i aplicar els mètodes que elevin la productivitat del treball i l'eficiència en la utilització dels recursos; augmentar al màxim el temps d'explotació dels equips i l'aprofitament de la jornada laboral; i aconseguir el mínim de rebuigs i de desaprofitament de materials per ampliar l'eficiència.

La correcta combinació d'aquestes responsabilitats en els diferents nivells, unit a l'aplicació de mètodes científics de planificació, constitueix la base per a l'obtenció de plans d'alta qualitat, emmarcats en la política de desenvolupament de l'economia. Cada nivell de planificació ha de correspondre amb els nivells (nació, branca i empresa) que constitueixen sistemes de relacions econòmiques amb característiques i lleis pròpies, ço és, conjunts d'interessos econòmics objectius.

Per tant, «el pla global es desglossa en plans sectorials i aquests, al seu torn, incorporen els corresponents plans d'empresa. Això no obstant, i en virtut del principi d'unicitat del pla,

el conjunt de plans sectorials i d'empresa ha de ser consolidat en un únic pla, el Pla de l'Economia Nacional» (VIDAL VILLA [1987], pàg. 23) ¹².

9.2.2. L'ELABORACIÓ DELS PLANS.

En l'elaboració del pla de l'economia nacional participen els organismes globals, els ministeris, els òrgans del Poder Popular, les empreses i els establiments, és a dir, l'aparell estatal de planificació en tots els seus nivells.

Aquesta participació, però, és organitzada de forma que el procés d'elaboració del pla es realitza des dels organismes centrals fins als establiments, i des d'aquests, de nou, cap als organismes globals, segons l'etapa d'elaboració del pla de què es tracti. L'organització del procés d'elaboració del pla ha de satisfer la integració dels nivells econòmics: nacional, per branques, institucional, per empreses, i llur vinculació amb el nivell territorial.

Les etapes fonamentals d'elaboració del pla són dues:

a) L'elaboració de les xifres de control. «Aquesta etapa de treball comença a la Junta Central de Planificació, amb la definició dels objectius que s'han d'assolir en el període que es planifica, a partir de les directives de desenvolupament traçades pel Partit i pel Govern» (UZ i BLANCO [1984], pàg. 135).

¹² Una bibliografia recent sobre el tema és: AYALA i FERRER [1989], i HERNÁNDEZ RUIZ i RIVERÓN [1989].

Com a antecedents per a aquest treball, hom compta amb l'anàlisi de la situació de l'economia i els resultats aconseguits en el període anterior al que es planifica.

D'aquesta manera, és possible determinar els ritmes de creixement per sectors i branques de l'economia, així com les proporcions entre l'acumulació i el consum, el volum de les inversions i la seva estructura per components, el ritme de creixement de les exportacions i importacions, i alguns indicadors principals del nivell de vida. A més a més, un factor important resulta la precisió del volum de recursos financers externs disponibles per a la importació de béns de consum i mitjans de producció necessaris per garantir els assoliments fixats.

Un cop definits els aspectes més generals de l'economia, s'elabora el projecte de xifres de control per als indicadors establerts en les indicacions metodològiques i el sistema d'indicadors.

En aquest treball participen els organismes globals encarregats d'equilibrar l'economia (Comitè Estatal de Proveïment Tècnic-Material i el Ministeri de Comerç Interior) que, juntament amb la JUCEPLAN, confeccionen els balanços materials, per mitjà dels quals s'asseguren les activitats que defineixen els objectius considerats al pla. També hi participen el Ministeri de Construcció, el Comitè Estatal de Treball i de Seguretat Social, el Comitè Estatal de Finances, el Banc Nacional de Cuba i el Comitè Estatal de Preus, ja sigui en la definició dels balanços o en la dels indicadors que corresponguin.

En la projecció dels indicadors detallats del pla cal tenir en compte les inversions que es determinen en el període i l'aug-

ment de les capacitats per la maduració de les inversions. Igualment hom ha de considerar la correspondència necessària entre el pla d'inversions i la capacitat de construccions, l'oferta de la producció agro-pecuària i els requeriments que, d'aquests productes, en té la indústria, com també les capacitats portuàries, i d'altres.

El projecte de pla que d'aquesta manera resulta, s'eleva a la consideració del Govern i del Partit per a la seva aprovació, a partir de la qual cosa es constitueix en les xifres de control definitives per al període planificat. Una vegada ja s'han aprovat, s'informen els organismes i els òrgans provincials del Poder Popular i els organismes rectors, d'acord amb els indicadors establerts en el sistema d'indicadors directius.

b) L'elaboració de les xifres directives. Després que els diferents organismes i òrgans provincials del Poder Popular han rebut les xifres de control, confeccionen les corresponents a cadascuna de llurs empreses, i aquestes, al seu torn, defineixen les dels diversos establiments que comprenen. Una còpia d'aquesta desagregació del pla per empreses i unitats pressupostades es tramet als organismes rectors. S'inicia, doncs, el procés d'anàlisi de les xifres de control amb el màxim nivell de detall, i sorgeixen les propostes des de la base pel que fa a les possibilitats de complir amb els objectius del pla a partir dels recursos disponibles.

Com afirmen UZ i BLANCO ([1984], pàg. 137), «d'aquesta forma s'elabora la proposta de xifres directives des dels establiments fins als ministeris i, des d'aquests, a la Junta Central de Planificació. Durant aquest període d'anàlisi detallat de les

xifres de control s'estableix tot un conjunt d'interrelacions amb l'objectiu de compatibilitzar les diferents seccions del pla».

Per exemple, es compatibilitza el pla de construccions amb les capacitats de construcció per territoris i les demandes en assortiment de proveïments amb les ofertes de la producció; o es realitza l'anàlisi de les exportacions i el seu grau d'assegurament; també s'efectuen les vinculacions entre les empreses agrícoles d'amàs i les industrials; etc. En altres paraules, es fa el procés d'anàlisi i de compatibilització entre l'oferta i la demanda, i se signen els contractes econòmics. Aquest procés s'executa per a tots els nivells: empreses i unitats pressupostades, organismes -institucionals i per branques- i territoris.

L'etapa de treball en què intervenen els diferents nivells de planificació de l'economia es regula i es norma per mitjà del calendari i procediment extern, en què es precisen les tasques que s'han de complir, qui han de complir-les, de quina forma es duen a terme i en quins terminis de temps.

Un cop ja s'ha conformat el pla pels organismes, a partir de les propostes des de la base, s'envia a la JUCEPLAN com a proposta de xifres directives per al període planificat. També presenten els seus criteris sobre la proposta elaborada pels organismes que han fet els diversos balanços i els organismes rectors.

A la JUCEPLAN s'analitzen i discuteixen, amb un elevat nivell de detall, les propostes dels organismes d'acord amb criteris més exactes quant al comportament de l'economia en l'any actual, els resultats actualitzats de la balança de pagaments, la definició de les fonts de les importacions, etc.

El resultat d'aquesta etapa de treball es concreta en la confecció dels documents, en els quals es recull la proposta de xifres directives que es presenta al Partit, al Govern i a l'Assemblea Nacional del Poder Popular, on, en aprovar-se, adquireix caràcter de llei. Quan han estat sancionades les xifres directives, es procedeix a la seva emissió i tramesa als diferents organismes.

El procés d'elaboració de les propostes, tant de les xifres de control com de les xifres directives a la JUCEPLAN, es norma i es regula mitjançant el calendari i el procediment intern.

A partir de la recepció per part dels organismes de les xifres directives comença el procés de desagregació de les xifres per empreses. Quan aquestes reben les xifres directives, les desglossen per trimestres i per mesos, i informen a cada un dels seus establiments la part del pla de l'empresa que els correspon d'executar i la seva distribució en el temps.

El principi del centralisme democràtic expressa la necessitat d'una correcta combinació de la planificació centralitzada de l'economia nacional i el foment de les iniciatives dels col·lectius de les empreses. Per aquesta raó cal que els treballadors se sentin participats de tot el procés d'elaboració del pla, ja que d'ells en depèn l'òptima execució. El pla s'enriqueix en el procés de la seva discussió a les empreses amb el col·lectiu de treballadors, puix permet apropar-lo als seus realitzadors directes i introduir-hi les iniciatives d'aquests.

Pel que fa a l'elaboració del pla anual ¹³, aquest requereix de nou a deu mesos. Des del començament d'un any s'inicia l'elaboració del pla de l'any següent. Per tant, des que un pla és aprovat per l'Assemblea Nacional, immediatament comencen, en tota la seva amplitud, les tasques per elaborar el del pròxim any.

Seguint amb l'exposició de FIGUERAS (FIGUERAS i DOTRES [1977], pàg. 198-199), en una primera etapa, la JUCEPLAN elabora una proposta del pla en indicadors preseleccionats que caracteritzaran el pla del proper any. Un cop elaborades aquestes xifres, es transmeten als organismes centrals, els quals les desagreguen d'acord al que correspon a cada una de les seves empreses.

D'igual manera, la JUCEPLAN envia xifres als òrgans provincials del Poder Popular per a les activitats que administren. El pla desagregat arriba a les empreses -ja siguin de subordinació nacional o local- i a les unitats pressupostades (hospitals, escoles, instituts d'investigació, etc.).

Amb aquests indicadors s'inicia l'elaboració del pla de l'empresa. En aquest procés és important la discussió que duen a terme els col·lectius dels treballadors, i les propostes que s'hi fan per millorar-lo. En aquesta etapa s'emfasitza la coordinació territorial del pla. Es fan els balanços de recursos locals i de capacitat de construcció. Alhora que el pla s'elabora per les empreses, es produeix la concentració de convenis de subministraments mutus entre empreses, base per als contractes de subministraments posteriors.

¹³ Una bibliografia recent sobre el tema és: AYALA i FERRER [1989], i HERNÁNDEZ RUIZ i RIVERÓN [1989].

Ara el pla comença un procés de consolidació, amb el camí invers, enriquit per les discussions, analitzat, establerts els contractes de subministrament, i conciliat territorialment. La JUCEPLAN ha de dur a terme, llavors, un nou procés de concertació de totes les propostes que s'hi han fet, introduir-hi els nous elements que els projectes de plans tinguin en aquest moment —i que no tenien en la primera fase, en què s'elaboraren els indicadors en la seva primera etapa—, i conciliar novament el pla, tot eliminant-ne aquelles recomanacions que són incompatibles amb altres elements del pla i que el farien inoperant, cercant sempre la màxima eficiència i les millores en els indicadors econòmics del nivell de vida de la població.

Finalitzat aquest procés, es presenta el projecte de pla per al seu examen pel Govern, que el presenta a l'Assemblea Nacional per a la seva aprovació definitiva.

9.2.3. EL SISTEMA D'INDICADORS DELS PLANS.

Hem vist ja, breument al capítol 8, i també al llarg del subapartat anterior, que en el procés d'elaboració del pla s'utilitzen diferents indicadors, als quals ens referirem tot seguit.

El mecanisme d'elaboració dels plans, amb una correcta selecció dels indicadors centralitzats a nivell de l'economia nacional i de les branques, i descentralitzats a nivell d'empresa, permet que cada nivell pugui conjuminar els seus propis interessos amb els de l'economia nacional, afavorint la política de desenvolupament i, a més a més, disminuint notablement el temps d'elaboració dels plans i elevant-ne la qualitat.

Una de les funcions del Pla de l'Economia Nacional és la de garantir la correspondència dels interessos individuals de les empreses amb els interessos específics de llurs branques i, sobretot, amb els interessos de l'economia nacional. Això implica la necessitat d'establir un sistema d'indicadors directius que en garanteixi la correspondència.

D'altra banda, així ho estableix les Tesis i Resolucions del I Congrés del PCC (PARTIT COMUNISTA DE CUBA [1978], pàg. 194): «Haurà de definir-se el sistema d'indicadors específics que conformarà el pla global de l'economia nacional, el de cada branca i de les seves empreses, tot fent-ne una correcta selecció per a cada nivell, de manera que facin àgil i flexible el procés de planificació, que contribueixin a mobilitzar les reserves internes de les empreses i que els brindin una determinada autonomia en la planificació en correspondència amb la relativa autonomia que han de posseir en els aspectes econòmico-operatius. Per a això, s'hi contemplaran indicadors d'obligatori compliment (directius i no directius) i indicadors autònoms. Aquests cal que reflecteixin, en el seu conjunt, les exigències del procés de la reproducció ampliada, que assegurin el càlcul de l'efectivitat de la gestió i de la direcció centralitzades de l'economia i que estimulin les empreses a proposar-se plans de tensa realització»¹⁴.

La funció dels indicadors directius és mantenir les proporcions adients de l'economia nacional, les proporcions internes de les branques, i garantir el desenvolupament de l'economia nacional. Els indicadors directius relatius a l'economia nacional són fixats pels organismes globals de planificació, i els de l'estructura interna de les branques pel seu organisme rector. Tots aquests indicadors són d'obligat compliment.

¹⁴ Vegeu l'Annex núm. 1, § 3.

En cada branca, els indicadors directius hi estableixen la correspondència entre branca i economia nacional, però no poden ni han d'abraçar la totalitat dels indicadors de la branca que influeixen en l'economia nacional i en el desenvolupament de la branca, ja que alguns estan estretament vinculats a les particularitats de les empreses ¹⁵. Per aquest motiu, hi ha la necessitat objectiva d'una participació activa de la baula empresarial en llur elaboració. Aquests indicadors són els anomenats no directius, que són elaborats per les empreses —perquè puguin tenir en consideració llurs particularitats—, però que requereixen l'aprovació de l'organisme superior a fi d'assegurar-ne la correspondència amb els interessos de l'economia nacional.

Tant els indicadors directius com els no directius garanteixen els interessos de l'economia nacional i de la branca. La resta d'indicadors del pla no en són independents i, en certa mesura, hi estan regulats. Heus ací la possibilitat i la necessitat de deixar l'autonomia d'aquests indicadors a l'empresa mateixa. Es tracta, doncs, dels indicadors autònoms.

Aquests tres sistemes d'indicadors conformen el pla de l'empresa, el qual un cop aprovat és d'obligatori acompliment en la seva totalitat. Entre aquests indicadors, n'hi ha de més generals i de més específics, aquests darrers diferenciats per branques, el treball de càlcul dels quals encara no ha finalitzat a Cuba.

Entre el conjunt d'indicadors, s'hi destaca per llur importància, la producció fonamental i els recursos principals de les

¹⁵ Una bibliografia recent sobre el tema és: AYALA i FERRER [1989], i HERNÁNDEZ RUIZ i RIVERÓN [1989].

empreses. La primera constitueix la part majoritària de la producció per a què ha estat dissenyada l'empresa o en què està especialitzada. Dels segons depèn directament la producció fonamental o han estat així definits, per interès nacional.

L'elaboració d'un sistema de planificació d'acord amb les exigències del Sistema de Direcció i Planificació de l'Economia ha constituït una de les tasques més rellevants en el procés d'implantació dels mecanismes econòmics aprovats pel I Congrés del PCC. De la creació d'aquest sistema depèn que es materialitzi un criteri bàsic per a tot el Sistema de Direcció i Planificació de l'Economia, és a dir, que, juntament al reconeixement i consegüent introducció regulada de l'autonomia econòmico-financera en les empreses estatals, és imprescindible reforçar el caràcter centralitzat de la planificació de l'economia.

En el cas cubà, «entre els documents fonamentals per a l'elaboració del Pla Únic de Desenvolupament Econòmico-Social, junt amb les indicacions metodològiques per a la confecció, tant del pla anual com del quinquennal, s'hi troba el sistema d'indicadors directius, el qual defineix els indicadors d'obligatori compliment, així com el nivell jeràrquic que l'aprova» (ACOSTA [1982], pàg. 152).

El novembre de 1976 s'elaborà un document bàsic que defineix el caràcter i el tipus d'indicador corresponent ¹⁶, base sobre la qual s'emeté el document normatiu corresponent elaborat per la JUCEPLAN el maig del 1978. Aquest document permet exposar els

¹⁶. - "Sistema d'indicadors directius del Pla de l'Economia Nacional". Subcomissió de Planificació de la Comissió Nacional del Sistema de Direcció i Planificació de l'Economia. L'Havana, novembre del 1976.

critèris fonamentals utilitzats per a l'establiment d'aquest sistema.

En l'elaboració del sistema d'indicadors directius hom parteix de considerar cinc nivells d'aprovació: Assemblea Nacional del Poder Popular, Consell de Ministres, JUCEPLAN, els Organismes de l'Administració Central de l'Estat i els òrgans Locals del Poder Popular.

L'Assemblea Nacional del Poder Popular aprova un seguit d'indicadors globals que caracteritzen el Pla en el seu conjunt i que determinen les direccions fonamentals en què s'aplicaran els recursos principals de l'economia i els objectius bàsics a assolir durant el període planificat.

El Consell de Ministres, màxim responsable d'organitzar i d'orientar l'elaboració del Pla de l'Economia Nacional, sobre la base i dins dels límits dels indicadors aprovats per l'Assemblea Nacional del Poder Popular, emet un seguit d'indicadors al seu nivell i encarrega a la JUCEPLAN que n'emeti la resta per als diferents Organismes de l'Administració Central de l'Estat i dels òrgans Locals del Poder Popular.

El Consell de Ministres aprova els indicadors que determinen l'activitat principal dels Organismes de l'Administració Central de l'Estat i que s'adiuen amb els aprovats per l'Assemblea Nacional del Poder Popular. També n'aprova d'altres per als òrgans Locals del Poder Popular en les activitats en què estan subordinades, i amb la finalitat que funcionin com a òrgans d'administració i direcció econòmiques.

Els Organismes de l'Administració Central de l'Estat emeten els indicadors directius corresponents a les empreses i unitats pressupostades subordinades. De manera similar, els òrgans Locals del Poder Popular emeten les xifres directives que els corresponen en relació a les activitats de subordinació local. En aquest cas, hi ha un pas intermedi, car els òrgans Provincials emeten xifres directives als òrgans Municipals i a les empreses i unitats pressupostades de subordinació provincial, i sobre aquesta base, els òrgans Municipals emeten les xifres directives que els pertocuen a les empreses i unitats pressupostades subordinades.

El sistema d'indicadors directius es compon de dos grups: els de caràcter general, per a l'economia nacional o comuns a tots els sectors econòmics, i aquells de caràcter específic, que corresponen a sectors i activitats concretes.

A continuació podem veure el conjunt d'indicadors aprovats a Cuba per cada instància i de quin tipus són. Existeixen, a més, altres organismes que també elaboren alguns indicadors que pertanyen a la seva activitat, com ara els dels balanços materials aprovats pel CEPTM.

Quadre 9.1.

INDICADORS DIRECTIUS I NIVELL DE LA SEVA APROVACIÓ A CUBA			
Nivell d'aprovació	Indicadors generals	Indicadors específics	Total
1. Assemblée Nacional PP	14	-	14
2. Consell de Ministres	21	26	47
3. JUCEPLAN	25	58	83
4. Altres Organismes de l'Admció. Central Est.	22	53	75
5. òrgans Provincials PP	18	44	62
TOTAL	100	181	281

(Font: ACOSTA [1982], pàg. 154).

En realitat, el nombre d'indicadors és superior als recollits al quadre anterior, ja que alguns hi figuren com un de sol. No s'hi han agregat els indicadors que s'aproven a les empreses.

9.2.4. EL CONTROL DELS PLANS.

En primer lloc, recordem allò que estableix la Plataforma Programàtica del PCC sobre aquest tema (PARTIT COMUNISTA DE CUBA [1976], a DD.AA. [1980], pàg. 77): «La planificació ha de dirigir i controlar amb precisió el volum, l'estructura i la dinàmica dels principals índexs de l'economia, tot garantint l'establiment de les proporcions més escaients entre els sectors, branques, esferes i parts de l'economia nacional»¹⁷.

El control dels plans es realitza, a Cuba, de forma mensual, trimestral i anual. Des del punt de vista anual, la Junta Central de Planificació controla aquells indicadors continguts a la Llei del Pla Únic de Desenvolupament Econòmic i Social aprovada per l'Assemblea Nacional, com ara: el creixement del Producte Social Global, l'increment de la productivitat del treball, el volum de la inversió bruta, i alguns indicadors del nivell de vida.

Igualment estableix un control trimestral sobre un grup de produccions seleccionades i sobre alguns aspectes econòmics principals, com ara: la generació d'electricitat, el consum de combustible, la situació del transport, etc. També la JUCEPLAN participa, juntament amb la Secretaria del Comitè Executiu del Consell de Ministres, en el control mensual d'un grup de produccions físiques seleccionades, així com en el control del pla d'exportacions.

¹⁷ Vegeu l'Annex núm. 1, § 3.

Per a les inversions de gran importància per a l'economia s'ha implantat un sistema de control que en fixa l'anàlisi i discussió periòdicament a les províncies, amb la participació del Partit i dels òrgans del Poder Popular, i als nivells superiors del govern. També s'exerceix un control sistemàtic sobre aquelles activitats que, per la seva importància, requereixen una atenció prioritzada, com són: l'activitat de la safra, el pla d'exportacions, etc.

«D'altra banda, altres organismes globals de l'administració central de l'Estat tenen instaurats mecanismes de control de les activitats de què són rectores i que estan estretament vinculades al pla de l'economia nacional o que en formen part. Tal és el cas del Banc Nacional de Cuba, que efectua revisions mensuals del pla de caixa i de l'activitat financera d'empreses i organismes, i que duu a terme el control dels fons de salaris al nivell de les empreses; el Comitè Estatal de Proveïment Tècnic-Material, que estableix un control rigorós sobre els inventaris i sobre els productes que equilibra aquest organisme, i el control que exerceixen els organismes de l'administració central de l'Estat i els òrgans del Poder Popular vers les seves empreses i unitats presupostades» (UZ i BLANCO [1984], pàg. 141).

També els treballadors participen en les tasques de control dels plans, ja que mitjançant l'emulació socialista i els compromisos productius, individuals o col·lectius, s'estableix una revisió sistemàtica d'aquests a nivell de cada taller, secció, departament i empresa, la qual cosa permet de vincular els treballadors a aquest procés.

9.3. LA PLANIFICACIÓ TERRITORIAL. ¹⁰

9.3.1. INTRODUCCIÓ TEÒRICA.

A.- La ciència econòmica regional. L'economia política es defineix en el temps i en l'espai. Tanmateix, no sempre fou així. A causa d'una major complexitat que el que expressava la interpretació burgesa, calgué anar introduint escalonadament el factor "temps", i l'anàlisi passà d'una situació estàtica a una de dinàmica. No succeí així amb el factor "espai", que es quedà endarrerit en comparació amb el temps, però que, com a conseqüència de la realitat pràctica en què es trobava l'economia capitalista, es féu inevitable la necessitat d'analitzar-lo. Així doncs, «com a origen de les teories de la localització, sorgeix el factor espai, entenent com a tal, el lloc geogràfic o territorial en què, en definitiva, es desenvoluparà una activitat econòmica» (DE LA TORRE [1971], pàg. 155) (subratllat: L.I.A.).

«L'actual desenvolupament de la ciència econòmica regional, estretament vinculat al de les tècniques de direcció i de gestió estatal de l'economia tant en el sistema socialista, com a part de la planificació nacional, com en el capitalista, en el marc de la planificació indicativa, és el resultat d'un procés llarg de reflexió i d'elaboració teòrica, així com de la necessitat objectiva d'elaborar tècniques que permetin considerar l'àmbit espacial o territorial de l'economia dins del marc de la ciència econòmica en general» (VIDAL VILLA [1971], pàg. 58).

¹⁰ L'estudi d'aquest tema es fa, fonamentalment, en el present apartat. Ara però, de fet, ha estat plantejat, en la seva part teòrica introductòria, al capítol 8; i en la seva aplicació a Cuba, s'analitza al 10 (els indicadors de la planificació territorial a mitjà termini) i a l'11 (la planificació territorial a curt termini). Un article recent sobre la temàtica és: VELASCO i MÉNDEZ DELGADO [1989].

Aquesta necessitat objectiva sorgeix en el socialisme, perquè cal establir una divisió del treball racional i un aprofitament màxim dels recursos potencials de cada país.

Dins de la ciència econòmica regional té importància els conceptes de localització industrial i localització de les inversions ¹⁷. Així, «la localització d'inversions és una decisió de considerable importància que implica molts efectes col·laterals. La decisió de localitzar una planta industrial en un lloc i no en un altre afecta el procés inversionista des del seu inici, i aquesta influència continua per mitjà de la vida útil de la planta, ja que la localització és un factor que afecta el cost de producció, especialment el de transport de matèries primeres i productes acabats.

«Una característica que determina les decisions de localització és que les seves conseqüències tenen repercussions a llarg termini, i són de difícil correcció» (RODRÍGUEZ VALDÉS [1987], pàg. 134).

Les polítiques de localització d'inversions són un instrument útil per activar les regions econòmicament menys desenvolupades i fomentar la descongestió de centres que pateixen una excessiva concentració industrial.

Quant al concepte de localització industrial durant «els últims anys, en l'economia cubana s'ha utilitzat comunament el terme macrolocalització per denominar les zones del país on s'estima possible situar una nova inversió. La major part de les vegades es refereix a l'indret, al lloc o a les àrees properes a

¹⁷ Un article recent sobre el tema és: VELASCO i MÉNDEZ DELGADO [1989].

on es troba una ciutat o poble, però en algunes ocasions pot ser una zona pràcticament deshabitada. Hom anomena microlocalització al lloc físic o indret específic i exacte del territori de la zona predeterminada en la macrolocalització on es realitzarà el projecte d'inversió» (CASTRO TATO [1987], pàg. 8-9).

Hi ha, lògicament, uns criteris principals que influeixen en la determinació de la mida i la localització òptima dels projectes industrials, entre els quals hi ha: les zones a on es destinaran els productes produïts, les zones pròximes a les fonts de matèries primeres, de força de treball, d'energia i d'aigua, les vies de transport i de comunicacions, els habitatges i serveis socials i, en fi, la política econòmica de desenvolupament industrial.

B.- La regió econòmica. «Hem de distingir diferents categories de nivells d'espais; per exemple, una primera categoria serà la de considerar l'espai d'un país com un tot, és a dir, l'espai-nació; aquest espai s'ha de subdividir en una categoria anomenada regió, per la qual cosa cada país tindrà determinat nombre de regions, alhora que cada regió estarà subdividida en unitats més petites, que formen espais que anomenarem espais locals, i així successivament fins a la unitat espacial més petita, que pot ser l'aldea o el llogarret.

«Aquestes diferents categories estaran determinades per diferents característiques econòmiques, administratives, polítiques i socials que es troben emmarcades a cada país. Així, la planificació de l'economia cubana planteja els següents trets espacials: a) nacional, b) regional i c) municipal» (MIRANDA [1971], pàg. 86-87).

A l'hora d'establir el concepte de **regió econòmica**, hom ha de tenir present diferents trets que les caracteritzen: que són històriques i canviantes en el temps; que són subdivisions d'una unitat d'ordre superior, és a dir, l'economia nacional; que són relativament autònomes; i que estan interrelacionades entre si.

El concepte de **regió** no ha de ser interpretat des d'un punt de vista únic, sigui econòmic, geogràfic, polític o administratiu, sinó per una conjunció de tots. No obstant això, d'acord amb la finalitat que hom persegueix, la definició de **regió** insistirà en algun d'aquests quatre factors. Però, en un sentit general, cap dels quatre ha de predominar sobre la resta.

A partir d'aquí, podem donar la **definició de regió econòmica** com «cada un dels espais econòmics formats per unitats geogràfiques locals contigües entre si, que posseeixen un conjunt de característiques econòmiques i una estructura que els donen una relativa autonomia i que les distingeixen clarament unes de les altres, i que són producte del desenvolupament històric concret del país. El conjunt de les regions econòmiques abraça la totalitat del territori del país» (VIDAL VILLA [1971], pàg. 63).

Segons RODRÍGUEZ FARIÑAS ([1973], pàg. 51), «es defineix una **regió econòmica** com una part territorial íntegra de l'economia del país, amb una producció especialitzada nacionalment, que posseeix vincles econòmics interns desenvolupats i que es troba lligada a la resta de la nació per la divisió social i territorial del treball».

La definició d'ABRAMOV ([1981], pàg. 120) és la següent: «Per **regió econòmica** hom entén una part del territori del país que es distingeix per una unitat relativa de les condicions i

recursos naturals, particularitats demogràfiques i d'assentaments, una especialització econòmica determinada i la integralitat del desenvolupament. Aquests són elements interrelacionats que existeixen objectivament, de les particularitats econòmico-geogràfiques i sòcio-econòmiques».

Hi ha diversos tipus de regions econòmiques. Els més importants, dins de l'actual temàtica, són:

- regions polaritzades: estan formades per unitats geogràfiques locals contigües que mantenen entre si relacions econòmiques màximes (fluxos i transaccions) i que posseeixen una certa estabilitat; s'estructuren entorn d'un pol o centre econòmic de primer rang i un conjunt de ciutats satèl·lits, així com per les seves corresponents àrees d'influència ²⁰;

- regions endarrerides, subdesenvolupades i deprimides: són aquelles regions homogènies, el desenvolupament de les quals és més baix; com que es prescindeix de les regions més avançades, ja no es contempla la totalitat del territori del país;

- regions motrius: són aquelles, l'activitat econòmica de les quals indueix a activitats econòmiques estables en altres regions; requereixen, per tant, l'existència d'una xarxa de relacions interregionals, de manera que, per exemple, una inversió efectuada a les regions motrius repercuteixi necessàriament i immediata a les altres regions.

La metodologia de la regionalització d'un territori es porta a cap per mitjà de diferents mètodes. Seguint el que hi diuen

²⁰ Sobre els "pols de creixement", vegeu: FRIEDMAN [1971], RODRÍGUEZ FARIÑAS [1971], i VIDAL VILLÀ [1971], pàg. 65-66 i 73-83.

DEBROSSE i MARTÍNEZ MANRIQUE ([1985], pàg. 36-37), ací en citarem dos, que permeten determinar els límits de les regions econòmiques: l'homogeneïtat i la polarització.

L'homogeneïtat és el grau de similitud entre diverses unitats territorials, que permet d'agrupar-les per formar regions. Les seves característiques poden ser econòmiques, geogràfiques, polítiques o socials. Ara bé, les àrees que són similars en alguns aspectes poden ésser dissímils en d'altres, i és això el que provoca que la determinació dels límits de regions homogènies s'enfronti amb aquestes dificultats.

Per tant, abans d'afirmar que un territori és homogeni caldrà indicar en relació a quina variable o característica ho és; així doncs, caldrà elegir les variables en relació a les quals es determinarà l'homogeneïtat i aplicar els mètodes que permetin calcular-la.

La polarització, com a fenomen econòmic no és altra cosa que un terme mitjançant el qual es defineixen les múltiples atraccions territorials generades per l'activitat productiva. Aquestes relacions es palesen entre tots els nuclis de població del país per regió econòmica, però la seva més gran intensitat ocorre entre determinats punts, dins d'una determinada superfície, amb un que actua com a centre o pol del conjunt.

«Des del punt de vista metodològic, els estudis sobre la regió es poden dividir en tres grans parts relacionades entre si:

- estudi de les condicions naturals del territori de la regió;
- estudi de l'economia de la regió;

- estudi de la població, la seva distribució i les condicions socials de vida a la regió» (AVELLA i DE LA TORRE [1974], pàg. 113).

La divisió político-administrativa constitueix la superestructura organitzativa territorial de la direcció estatal sobre els processos econòmics, socials i polítics que ocorren a la societat; l'esmentada divisió ha de garantir les òptimes condicions de direcció, que facilitin d'assolir els objectius socioeconòmics i polítics plantejats per l'Estat.

«La divisió político-administrativa del país és una resultant de l'estructura econòmica, del seu desenvolupament i perspectiva i de les formes de distribució de la població al territori nacional. D'això, se'n desprèn que aquella no pot ser establerta d'un cop i per sempre, ja que el mateix dinamisme dels factors socioeconòmics que donen base a aquesta divisió, hi provoquen modificacions» (DD.AA. [1975], pàg. 73).

Les causes objectives de les modificacions sofrides per una divisió político-administrativa poden agrupar-se en dos grups: les transformacions originades per l'establiment d'una nova formació social i els reajustaments organitzatius dictats pel desenvolupament socioeconòmic. Tots dos factors es manifesten en els canvis succeïts en la divisió político-administrativa de Cuba de 1976.

Els límits dels territoris administratius s'estableixen prenent com a base l'organització més racional del sistema de direcció econòmica del país. La necessitat d'utilitzar al màxim totes les possibilitats de creixement de la productivitat del treball requereix, en un país socialista, el major apropament

possible entre la divisió político-administrativa i la regionalització econòmica.

Les interrelacions entre el sistema de regionalització econòmica i la divisió político-administrativa s'assemblen a la que existeix entre la base i la superestructura, i es manifesten com les seves formes especials d'organització territorial. Per consegüent, la regionalització econòmica es presenta com la base de la divisió político-administrativa.

C.- Planificació espacial i planificació regional. Un dels aspectes més complexos en la pràctica de la planificació socialista és l'esforç per integrar orgànicament els elements per branques amb els factors territorials, que incideixen, de vegades decisivament, en el desenvolupament sòcio-econòmic del país. «La consideració dels factors territorials en la planificació constitueix un mitjà important per a la solució de molts problemes econòmics, i per garantir un adient desenvolupament territorial, d'acord amb els objectius generals del pla de l'economia nacional» (CASTRO RODRÍGUEZ i RODRÍGUEZ [1984], pàg. 47).

La planificació espacial és una part de la planificació sectorial, ja que significa l'òptima distribució espacial de les inversions planificades per a un sector.

La planificació regional, però, no és una part de la sectorial, sinó una part de la mateixa planificació nacional. Quan es coneixen les regions econòmiques del país, cal efectuar una planificació que eviti l'aparició o l'aprofundiment dels desequilibris interregionals. Ço és, cal planificar de forma que hom aconsegueixi evitar el desenvolupament excessiu d'unes regions a costa del subdesenvolupament d'altres. I aquest és un dels objec-

tius de la planificació regional. De tota manera, la suma dels òptims regionals no coincideix amb l'òptim a escala nacional.

«L'imperatiu d'obtenir un desenvolupament sòcio-econòmic que conjumini una major integració interbranques amb una més perfecta uniformitat en la participació i la distribució territorial dels objectius i resultats traçats al pla, és la problemàtica a la qual tracta de donar respostes la planificació regional» (RODRÍGUEZ FARIÑAS [1971], pàg. 96).

En expressió de PERDOMO i MONTES ([1980], pàg. 103-104), «la planificació territorial constitueix un mitjà important per a la solució dels diferents problemes sòcio-econòmics, així com per garantir un adequat nivell de desenvolupament econòmic als diversos territoris, d'acord amb els objectius centrals del Pla Únic de Desenvolupament Econòmic i Social».

La planificació de l'economia nacional s'inicia, al màxim nivell d'agregació, tot determinant el ritme òptim de creixement del Producte Social Global per al període planificat. Aquest ritme requereix una taxa d'acumulació que l'asseguri. El planificador ha d'establir, doncs, el consum i l'acumulació del període. La taxa d'acumulació permet d'establir el volum total d'inversions que s'han d'efectuar durant el període planificat ²¹.

Fins aquí, la planificació correspon als planificadors nacionals. A partir d'aquest punt es poden emprendre dos camins diferents:

²¹ Un article recent sobre el tema és: VELASCO i MÉNDEZ DELGADO [1989].

- la planificació sectorial: el volum d'inversions es distribueix de forma òptima i equilibrada entre els diversos sectors que formen l'economia nacional; i després, la planificació regional distribueix òptimament les inversions entre totes les regions del país.

- la planificació regional distribueix òptimament el volum total d'inversions planificat per regions, a partir de la qual es produiria la distribució sectorial dins de cada regió.

Això coincideix amb les apreciacions de MIRANDA ([1971], pàg. 88-89), quan afirma que «la preparació dels plans regionals, sectorials i nacionals requereixen que determinem a priori quina política econòmica hem de fixar i, partint d'això, buscar "solucions òptimes" que ho siguin, simultàniament, per a tota l'economia.

»Existeixen, des del punt de vista regional, dues situacions d'optimització: la primera és la de cercar un òptim nacional condicionat a les restriccions regionals, i la segona variant fóra la que parteix d'un òptim regional condicionat als òptims sectorials i nacionals. Cada una d'aquestes variants té determinats avantatges i desavantatges que la política econòmica ha de considerar. En el primer cas seria la de poder fixar determinat desenvolupament a les regions més pobres [...]; ara bé, des del punt de vista nacional obtindríem un òptim que no coincideix amb el màxim de creixement que hom podria atènyer; al contrari, la segona alternativa profunditza cada cop més les disparitats regionals, ja que l'òptima distribució sectorial i nacional implica que les regions amb més desenvolupament en continuïn consolidant la base econòmica».

Cal distingir, doncs, entre dos aspectes de la planificació territorial: a) el que correspon a la regionalització del pla nacional i b) el que podria anomenar-se pròpiament pla regional.

a) «El primer és bàsicament la distribució regional dels objectius i recursos planificats al nivell central i que té com a prioritat i punt central d'elaboració el conjunt de l'economia nacional. En aquest cas es tracta de la consideració de les regions com a suports físics de l'activitat econòmica planificada, i no necessàriament com a entitats amb estructura i dinàmica pròpies i diferenciades les unes de les altres. La regionalització del pla és essencial per obtenir l'adequada distribució dels recursos i, per a això, se sol utilitzar com a mètode el balanç intersectorial-interregional, sistema d'assignació d'inputs tant als sectors com a les regions, que permet una aproximació al que podria ser l'optimització tant sectorial com territorial del pla» (VIDAL VILLA [1987], pàg. 28).

La regionalització del pla és imprescindible per a la seva aplicació coordinada i coherent amb la realitat física del país. Però, això no obstant, la regionalització del pla pot no tenir com a prioritat el desenvolupament ple d'una o d'altra regió. Ço és, el pla nacional optimitza el desenvolupament conjunt del país, però això pot donar lloc a l'existència i, àdhuc, l'aprofundiment de les desigualtats regionals.

b) Per aquesta raó, són imprescindibles, també, en el sistema de plans, els plans específicament regionals. Com diuen MIRANDA i GONZALEZ ([1983a], pàg. 113), el nivell territorial «elabora el pla seguint els lineaments generals marcats pel pla de l'economia nacional, però amb les particularitats i característiques de cada territori; per exemple, el nivell de qualifica-

ció de la força de treball, l'assimilació del progrés científicotècnic, l'existència de recursos naturals i laborals, etc.».

L'elaboració del pla únic de l'economia nacional té, doncs, també un component geogràfic d'especial rellevància: la distribució de la inversió planificada per regions i localitats. És a dir, la cristallització efectiva del pla no es realitza únicament en l'àmbit sectorial o per branques, sinó que ha de prendre en consideració l'assentament concret de les activitats planificades. Sense ésser plans diferents, el conjunt que s'estableix entorn de la planificació regional i espacial té una especial importància.

En relació amb aquest tema ACOSTA ([1982], pàg. 90-91) assevera el següent: «El pla de l'economia nacional no pot elaborar-se únicament amb un caràcter sectorial. Té summa importància la geografia econòmica del pla; és a dir, la seva distribució territorial entre les diferents regions econòmiques del país.

«El coneixement dels sistemes de relacions econòmiques territorials que determinen les regions econòmiques del país, és la base perquè, paral·lelament al pla sectorial, s'elabori un pla territorial que posi en correspondència el desenvolupament sectorial amb el regional, tot compatibilitzant els índexs corresponents, en recursos materials, inversions, força de treball, consum, nivell de vida, transport, finances, etcètera.

«Pla sectorial i pla territorial no són dos plans diferents, sinó simplement dos aspectes complementaris del Pla de l'Economia Nacional».

El pla fonamental és el pla per branques. Tanmateix, aquest pla no garanteix la total eficiència en la utilització dels recursos, ja que hi influeix l'aspecte territorial. Verbigràcia, els problemes de la localització de les inversions ²² té un caràcter marcadament territorial, igual que la dels recursos laborals, la utilització dels recursos locals i les capacitats i tasques de la construcció.

Així doncs, les diferents branques tenen tendència a localitzar-se en aquells territoris on, per les condicions naturals i econòmiques, els resulta més avantatjós. La divisió del treball per branques esdevé també territorial. De fet, factors territorials, com ara les naturals i la distribució de la població i de la producció, determinen en un grau considerable l'orientació econòmica del desenvolupament per branques.

Els plans per branques determinen el volum i l'estructura de la producció; però, no poden determinar les proporcions i la distribució de la producció sobre la base de les particularitats locals, no reflecteixen el nivell de desenvolupament econòmic del territori, ni la millora de la seva infraestructura, ni altres aspectes. La coordinació del desenvolupament de les branques s'aprofundeix i es perfecciona amb la incorporació de la planificació territorial, en combinació amb els plans per branques.

D.- Objectius i tasques de la planificació territorial.
D'altra banda hom ha de considerar els aspectes socio-polítics, com ara el nivell de vida de la població i el desenvolupament equilibrat dels diferents territoris del país. Per aquesta raó, el pla territorial té com a primer objectiu «optimitzar la dis-

²² Un article recent sobre el tema és: VELASCO i MÉNDEZ DELGADO [1989].

tribució que, a través dels diferents territoris del país, té el pla per branques de l'economia nacional. Això, dit d'aquesta manera, podia semblar que el pla territorial és una simple derivació del pla per branques i de la seva ubicació. Tanmateix, no és així. El pla territorial aconsegueix també un paper actiu i influeix en l'elaboració del pla per branques. En rigor, cal dir que, en l'elaboració del pla per branques, des dels seus inicis, cal tenir present l'aspecte territorial. Tots dos plans no són plans diferents, sinó dos aspectes d'un mateix pla» (DOTRES, a FIGUERAS i DOTRES [1977], pàg. 197).

En resum, «la planificació regional als països socialistes té com a finalitat determinar i elaborar els mètodes òptims per a l'aprofitament de les possibilitats naturals i sòcio-econòmiques de la regió, en la solució de les tasques nacionals del desenvolupament multilateral de la producció social i la millora de les condicions de vida de la població de tot el país i de cada regió. És per això que la planificació regional ha d'examinar, en una permanent intercomunicació, tot el conjunt de problemes socials, econòmics, enginyers i tècnics, físico-geogràfics, sanitari-higiènic, d'arquitectura i planificació i d'altres, així com el desenvolupament i funcionament de la regió com un òrgan relativament independent en el sistema d'organització nacional» (AVELLA i DE LA TORRE [1974], pàg. 111).

«La tasca fonamental de la planificació territorial de les forces productives sobre la base de les regles generals de distribució racional de la indústria, és l'assegurament de la combinació òptima de diverses branques dins de les regions econòmiques, ço és, el desenvolupament integral de l'economia dels diferents territoris i l'augment de l'efectivitat de la producció social» (TOLEZANO [1985], pàg. 200).

E.- Aplicació a Cuba. Com recorden MIRANDA i GONZALEZ [1983b], pàg. 95), «en el conjunt de tasques promogudes pel Primer i el Segon Congressos del Partit Comunista de Cuba per perfeccionar el Sistema de Direcció i Planificació de l'Economia, s'hi troba la introducció de la planificació territorial, així com els treballs per a la distribució territorial de les forces productives fins a l'any 2000. Aquestes tasques permetran l'aprofitament racional dels recursos territorials i l'equiparació progressiva dels nivells de desenvolupament de les províncies.

«Al nostre país existeix poca experiència en el camp de la planificació territorial i, en especial, en l'elaboració dels esquemes de desenvolupament i de distribució territorial de les forces productives com a via per fonamentar les decisions en l'elaboració dels plans quinquennals i anuals».

Hom ha d'assenyalar que, a partir de 1976, s'instituí la planificació territorial a Cuba com a component específic del sistema de plans de l'economia nacional, cosa que facilità, conjuntament amb els plans per branques i el global, una més àmplia possibilitat d'enfrontar la solució dels complexos problemes que presenta el desenvolupament equilibrat de l'economia cubana. El seu desenvolupament, però, ha estat lent i només ha atès modestos resultats.

9.3.2. LA PLANIFICACIÓ TERRITORIAL A LLARG TERMINI.

A.- La planificació territorial a llarg termini. Com indiquen AVELLA i DE LA TORRE ([1974], pàg. 111), «[la] relació entre els nivells regionals i nacionals es realitza, en primer lloc,

mitjançant l'elaboració de la hipòtesi del desenvolupament perspectiu de la regió. Aquestes hipòtesis s'elaboren, primerament, sobre la base dels plans de desenvolupament de l'economia nacional del país i, en segon lloc, d'acord amb les dades sobre l'estat actual i les possibilitats potencials de la regió».

Els plans territorials, doncs, són elaborats pels òrgans de planificació, d'acord amb el Pla Únic de Desenvolupament Econòmic i Social. Aquests plans tenen en compte les condicions concretes de cada territori, i s'elaboren a partir d'una anàlisi quantitativa i qualitativa dels resultats obtinguts en el període precedent, i són orientats a assolir el màxim aprofitament dels recursos existents als territoris, a l'augment de la producció i a la cerca d'una millor eficiència.

A les Tesis i Resolucions del I Congrés del PCC (PARTIT COMUNISTA DE CUBA (PCC) [1978], pàg. 194-195) es planteja: «El pla de l'economia nacional no té únicament caràcter de branques i institucional (per organismes), sinó que també té un caràcter territorial. Per això, per garantir el desenvolupament proporcional i l'eficaç utilització dels recursos locals, han de crear-se direccions de planificació territorial, subordinades a la instància provincial del Poder Provincial (i municipal quan escaigui) en allò administratiu-operatiu, i a l'organisme central de planificació en allò funcional i metodològic, que seran, al seu nivell, els òrgans de compatibilització del pla de totes les empreses i unitats del territori corresponent, en aspectes tals com finances, nivell de vida, recursos laborals, recursos naturals locals i d'altres» ²³.

²³ Vegeu l'Annex núm 1, § 3.

«La planificació territorial a llarg termini ha d'ésser dirigida a aconseguir l'especialització de la producció dels recursos laborals i naturals de cada territori amb vista a definir el seu paper en la divisió territorial del treball i a atènyer l'eliminació gradual de les desproporcions territorials» (MIRANDA i GONZALEZ [1983a], pàg. 128) (subratllat: L1.A.).

Ja hem vist com el pla perspectiu, a llarg termini, és de summa importància dins del conjunt de plans, ja que defineix l'estratègia per a la construcció i desenvolupament de la base tècnico-material del socialisme, així com els lineaments generals per a la solució dels problemes del desenvolupament econòmic i social de major envergadura, les transformacions estructurals de l'economia i el mode de vida dels treballadors.

Sobre la importància d'aquests plans, LENIN ([1974-1978], vol. 34, pàg. 241) afirmava que «resulta que quan es presenten grans plans, calculats per a molts anys, apareixen sovint escèptics que diuen: com podem planificar per a tants anys?; més val fer el que cal ara. Camarades, cal saber combinar una cosa amb l'altra; no és possible treballar sense tenir un pla calculat per a un llarg període i per a importants èxits» ²⁴.

El pla a llarg termini conté la concepció socio-econòmica i científico-tècnica del desenvolupament del país, i hi destaquen els següents elements: l'elaboració dels objectius del desenvolupament futur, una estimació preliminar dels recursos amb què pot comptar la societat, els principis fonamentals de la política en l'àmbit social i econòmic, una definició del significat que revesteixen per a l'economia els principals programes de desenvolupament.

²⁴ Al "VIII Congrés de tota Rússia de Sòviets", celebrat els dies 22-29 de desembre de 1920; la cita correspon a l'Informe llegit el dia 22.

lupament tant per branques com territorial, i els aspectes territorials fonamentals per al desenvolupament futur del territori i del país.

La importància de la planificació territorial també és contemplada als "Lineaments econòmics i socials per al quinquenni 1981-1985", on es planteja el lloc de la planificació territorial dins del Sistema de Direcció i Planificació de l'Economia: «Caldrà donar un vigorós impuls a la planificació de caràcter territorial. Aquest procediment obrirà majors possibilitats de trobar reserves de producció i de productivitat i contribuirà al millorament constant del SDPE. La planificació territorial brindarà al Poder Popular a les províncies i municipis, i al Partit i al moviment sindical en aquestes instàncies, l'oportunitat d'influir, més profitosament, en les decisions centrals del Govern, i d'alertar per a la correcció d'excessos o d'inexactituds d'aquestes, així com d'aquelles que corresponen a institucions i branques de l'economia» (PARTIT COMUNISTA DE CUBA (PCC) [1981], pàg. 239) ²⁵.

La importància dels plans a llarg termini per a la planificació territorial deriven dels següents punts, que són extrets de MIRANDA i GONZALEZ ([1983a], pàg. 117-118).

En primer lloc, quan es creen les bases del socialisme, un cop enllestida la revolució, cal iniciar un procés de transformacions socio-econòmiques i polítiques, que originen una remodelació de l'estructura econòmica; s'han de construir unes noves relacions de producció; i cal fer una reordenació de la distribució territorial de les forces productives, de pobles i de ciu-

²⁵ Vegeu l'Annex núm. 1, § 4.2.

tats. Per a materialitzar aquest conjunt de tasques cal, en moltes ocasions, períodes amples de temps.

En segon lloc, hi ha el procés inversionista, que constitueix gairebé sempre un procés a llarg termini, perquè des que comença la seva projecció fins que es posen en funcionament passa un bon grapat d'anys.

En tercer lloc, tenim els canvis produïts en l'estructura tecnològica, per l'aplicació consegüent dels resultats de la revolució científico-tècnica.

En quart lloc, els plans han de ser argumentats d'acord amb les lleis econòmiques del socialisme, a fi de poder dur a terme una direcció conscient i científica de la societat socialista.

I en cinquè lloc, hom ha de considerar les relacions exteriors, en especial la integració de Cuba en el CAME.

«La planificació territorial a llarg termini és un element fonamental del sistema de planificació; per consegüent, constitueix una necessitat per a l'assoliment del desenvolupament de les economies dels diferents territoris del país, ja que els problemes del desenvolupament territorial són molt complexos i greus, i la seva solució és un procés a llarg termini, on es va materialitzant l'estratègia de desenvolupament» (MIRANDA i GONZALEZ [1983a], pàg. 118).

L'estratègia de desenvolupament a llarg termini en el camp territorial es basa en la poca mobilitat de l'economia territorial, ço és, que els elements que componen l'economia territorial estan vinculats fortament a les condicions geogràfiques, històri-

ques i econòmiques d'un territori, per la qual cosa qualsevol error comès en la localització territorial només es pot contrarestar per mitjà del trasllat cap a altre territori, amb totes les despeses que això suposa.

Un altre aspecte que hom ha de considerar és la creació d'una sèrie de condicions per al desenvolupament urbanístic de les ciutats, com ara la creació de xarxes tècniques i de serveis socials i personals per a la població.

Els elements territorials de la reproducció tenen un cicle llarg, cosa que constitueix una necessitat per planificar i conèixer amb quina quantitat de recursos contem per aconseguir el desenvolupament al territori, i quins canvis cal introduir-hi per al seu perfeccionament (població, força de treball, sistema de ciutats, infraestructura, etc.).

La planificació territorial a llarg termini ha de dirigir-se a atènyer l'especialització de la producció, dels recursos laborals i naturals a cadascun dels territoris, amb vista a definir quin paper jugarà cada regió en la divisió social i territorial del treball, i la recerca d'un desenvolupament econòmic integral de cadascun dels territoris que harmonitzi en el desenvolupament econòmic i social del país en el seu conjunt.

Com a resultat del procés de planificació, als plans es reflecteixen les característiques de cada territori, per exemple, el grau de maduresa de les forces productives i la influència del progrés científico-tècnic, la possibilitat i la necessitat que es reflecteixin als plans les necessitats socials de cada territori, així com els seus problemes econòmico-productius.

La planificació territorial a llarg termini té una vital importància, ja que permet donar solució als problemes socioeconòmics dels territoris, garantir un adequat nivell de desenvolupament econòmic -tot afermant la unitat econòmico-social del territori i de la societat-, crear les condicions econòmiques per esborrar les diferències de classes i entre camp i ciutat, tot permetent l'aproximació general del nivell de desenvolupament econòmic dels diferents grups i capes de la societat i dels territoris, així com continuar i perfeccionar el desenvolupament multilateral dels territoris.

«Tenint en compte que les transformacions territorials (igual que les fonamentals transformacions estructurals) s'emmarquen en els llargs períodes de temps, cal plantejar-les en el context dels plans a llarg termini i anar concretant les mesures que en garanteixin l'execució als plans quinquennals (a mitjà termini)» (PERDOMO i MONTES [1980], pàg. 105).

B.- Els objectius de la planificació territorial a llarg termini. Un dels objectius fonamentals del pla a llarg termini és la creació de la base tècnico-material del país, mitjançant el procés d'industrialització, cosa que possibilita el desenvolupament de les forces productives i crea les premisses materials per a les transformacions socials, tot superant l'endarreriment de cada un dels territoris i, a més, per al perfeccionament tècnic incessant del potencial productiu del territori i de la societat en el seu conjunt.

L'objectiu de la planificació territorial a llarg termini de les forces productives és caracteritzat per un complex de vincles territorials, com són:

1) El desenvolupament de la població, el sorgiment i la ubicació de la força de treball en l'estructura territorial.

2) La distribució territorial de la producció, de les inversions, de les capacitats de producció i de la ubicació dels recursos territorials.

3) El desenvolupament i la distribució de la infraestructura social, com a base tècnico-material territorial per a l'assoliment del consum individual i social.

4) El desenvolupament i la distribució de la infraestructura tècnica, en especial les inversions, capacitats existents i les xarxes i el nivell dels serveis.

5) El desenvolupament de l'ús de la terra per seleccionar-ne, a escala local, el millor aprofitament i utilització.

Així doncs, «la funció principal de la planificació territorial a llarg termini és elaborar les bases de les decisions per al desenvolupament futur de les estructures territorials de les forces productives per a un període futur de 10 a 15 anys. Aquestes decisions hauran de correspondre als objectius del desenvolupament econòmic i social que es planteja el Partit i el Govern» (MIRANDA i GONZALEZ [1983a], pàg. 129) (subratllat: L1.A.).

Hem vist com els problemes de la distribució racional de les forces productives tenen una gran importància per determinar les proporcions territorials òptimes del desenvolupament de l'economia nacional. «Des del punt de vista del pla de l'economia nacional, cada regió és un element de la distribució territorial de les forces productives del país. L'estructura territorial del

desenvolupament de la producció social s'estableix sobre la base de l'anàlisi minuciosa del sistema de relacions de producció existents i necessàries en el futur, tant interbranques com interregionals, de les proporcions econòmiques interregionals i dins de la regió» (AVELLA i DE LA TORRE [1974], pàg. 111-112).

O, en expressió d'ABRAMOV ([1981], pàg. 117): «Les proporcions econòmiques territorials es formen en el procés de desenvolupament i distribució de les forces productives, i representen correlacions en la distribució territorial del treball social global, que es manifesta en la participació de les regions en la producció nacional de béns materials i de serveis. Les correlacions assenyalades varien en el temps d'acord amb el nivell i la distribució espacial de les forces productives».

Per a la planificació a llarg termini i la determinació de les proporcions territorials més importants de l'economia d'un país, és convenient l'existència d'una divisió econòmico-territorial a gran escala, és a dir, una zones o regions econòmiques, que contribueixin a una distribució geogràfica correcta de la producció de caire perspectiu.

En el cas de l'existència de regions econòmiques, la seva tasca fonamental és la d'evidenciar els recursos econòmico-naturals, de determinar les vies principals per assimilar les riqueses naturals, d'utilitzar els recursos laborals i d'establir les proporcions territorials òptimes, considerant la utilització racional dels recursos descoberts i l'equilibri dels nivells de desenvolupament econòmic de les regions.

La falta d'estudis detallats d'investigació i i de projectes per a un període de temps prou gran, no permet adoptar solucions

fonamentades sobre els punts i, de vegades, sobre províncies concretes. També és, ususalment, difícil determinar les direccions principals per millorar, en general, la distribució de les forces productives del país, basada en una xarxa de petites unitats administrativo-territorials, de províncies.

Amb l'ajuda d'una xarxa de regions econòmiques, es pot evidenciar les particularitats més importants del desenvolupament de les diferents parts de majors dimensions del país i assenyalar les perspectives del seu desenvolupament.

Per als fins de la planificació corrent i a mitjà termini, és més convenient una regionalització més desagregada (províncies, municipis), que permeti solucionar pràcticament, per mitjà de plans, la utilització dels recursos econòmico-naturals descoberts, així com detallar les proporcions regionals formades en una regionalització àmplia.

C.- L'experiència als països socialistes i l'aplicació a Cuba. Com indiquen MIRANDA i GONZALEZ ([1983b], pàg. 105-106), «de les experiències dels països socialistes en l'elaboració dels esquemes de desenvolupament i distribució territorial de les forces productives [...] hom pot concloure que:

»1) El desenvolupament planificat de l'economia socialista exigeix la introducció en el sistema de direcció i planificació de l'economia, de l'activitat de planificació i pronosticació a llarg termini.

»2) La planificació territorial a llarg termini és un component essencial de l'activitat planificadora, ja que permet mostrar les direccions i les vies fonamentals per a una millor i més

racional distribució territorial de les forces productives amb què compta i comptarà el país.

»3) A tots els països socialistes [...] s'han creat departaments i institucions a l'organisme central de planificació i als territoris per dur a terme les funcions de planificació territorial a llarg termini.

»4) Tot i que existeixen diferències en els components que s'estudien als treballs de planificació territorial a llarg termini, hom pot plantejar que, per regla general, aquests treballs abracen els següents aspectes: el desenvolupament territorial de la producció; el desenvolupament de la població i de la força de treball; el desenvolupament de la infraestructura tècnica i social; el desenvolupament dels assentaments.

»5) Els mètodes més utilitzats en l'elaboració dels esquemes de desenvolupament i distribució territorial de les forces productives són: el de balanç, l'econòmico-matemàtic, el d'avaluació d'experts i el de càlcul analític.

»6) L'elaboració dels esquemes té com a avantatge principal l'assegurament d'una concepció completa i integral dels recursos amb què compten els territoris, amb tots els avantatges que això implica».

En fonamentar la divisió de les regions econòmiques a Cuba, han estat considerats com a factors formadors de regions el nivell d'especialització productiva, la integralitat del desenvolupament de l'economia, el paper organitzatiu dels ports, les condicions i els recursos naturals, així com les particularitats

històriques de l'assimilació del territori i les direccions perspectives del desenvolupament futur de l'economia.

Així, s'hi han establert tres regions econòmiques, que es diferencien entre si, en major o menor grau, per una especialització econòmica determinada, pel seu lloc en la divisió territorial del treball i per la unitat relativa de les condicions i recursos naturals. Aquestes regions són: l'occidental (amb quatre províncies —entre les quals hi ha la ciutat de L'Havana— i un municipi especial), la central (amb cinc províncies) i l'oriental (amb cinc províncies).

ABRAMOV ([1981], pàg. 123-154) caracteritza, de la següent manera, el potencial econòmic-natural de les tres regions cubanes. Des del punt de vista de les condicions i recursos naturals, cada regió es distingeix per una unitat relativa de les condicions naturals i, a més, els límits entre les tres regions coincideixen amb les regions físico-naturals.

Des del punt de vista del potencial econòmic i la distribució territorial del treball, la regió occidental (que conté la ciutat de L'Havana —recordem-ho—) és la més desenvolupada, la central és de caràcter intermedi i l'oriental la més endarrerida (llevat de la mà d'obra).

Quant a les perspectives, una de les tasques més importants és el perfeccionament de l'estructura en l'esfera de la producció material del país i de les estructures territorials de la producció, la disminució de les desproporcions existents i l'equilibri dels nivells de desenvolupament econòmic de les forces productives de les províncies de les regions central i oriental, així com

el desenvolupament prioritzat a totes les regions, especialment de les branques industrials.

Una conclusió a què hom arriba és que «s'evidencia un desenvolupament econòmic desigual entre les províncies, de manera que les orientals i, en menor grau, les centrals presenten un desenvolupament inferior a l'atès per les occidentals i, en particular, per les províncies Ciutat de L'Havana i L'Havana» (PERDOMO i MONTES [1980], pàg. 115).

Per tant, ha d'aconseguir-se una distribució territorial de les forces productives que, ateses les particularitats concretes de les províncies, garanteixin una major homogeneïtat en el desenvolupament sòcio-econòmic de les províncies.

Com indiquen PERDOMO i MONTES ([1980], pàg. 116), «les proporcions econòmiques territorials són condicionades, fonamentalment, per:

»a) Distribució territorial dels recursos naturals i de mà d'obra.

»b) Necessitats que dimanen de la política estatal per eradicar les diferències en el nivell de vida, que condicionen desenvolupaments preferencials per assolir-ne l'anivellament estratègic en el desenvolupament.

»c) Distribució espacial de la demanda solvent de la població i de l'Estat, correlacionada amb la política econòmica i social d'eradicar les diferències en el nivell de vida entre les diferents regions, heretades del capitalisme.

»d) Necessitats que emanen d'assegurar la capacitat defensiva del país en totes les seves parts».

De cara a l'any 2000, la tasca general és la intensificació del potencial econòmic per mitjà del desenvolupament accelerat de les branques de la indústria, del futur augment de la producció agro-pecuària i l'elevació de l'eficiència de la producció social, a costa de la utilització més racional dels recursos naturals, laborals i materials. Caldrà, també, canviar les proporcions econòmico-territorials del país, mitjançant l'augment del pes específic de les regions central i oriental en la producció nacional.

9.3.3. LA PLANIFICACIÓ TERRITORIAL A MITJA TERMINI.

La planificació territorial a mitjà termini. Aquest tipus de planificació «s'inscriu en l'elaboració quinquennal del pla de l'economia nacional i té unes característiques semblants a les pròpies de l'elaboració de plans sectorials. És a dir, a partir d'indicadors directius centrals s'elaboren plans regionals que són discutits amb els nivells superiors corresponents, fins a la seva aprovació definitiva. En aquest procés s'han de tenir en compte les característiques pròpies de cada regió i, el que és més significatiu, les seves pròpies metes de desenvolupament» (VIDAL VILLA [1987], pàg. 29).

Com assenyala RODRÍGUEZ FARINAS ([1973], pàg. 52), «es destaquen dues etapes en l'execució de la Planificació Regional:

»1) Bases Tècnico-econòmiques de la Planificació Regional (BTE).

»2) Projecte de Pla Regional (PPR)».

1) Les BTE constitueixen l'ampli conjunt d'estudis i pronòstics previs referents a la regió planificada, amb la inclusió

explícita dels corresponents plans físics (urbanisme, localització industrial, etc.). Seguint l'argumentació de l'esmentat autor (RODRÍGUEZ FARIÑAS [1973], pàg. 55-56), hom pot indicar els següents aspectes que configuren les BTE:

«1. Anàlisi i avaluació de les condicions naturals de la regió (geològiques, hidrològiques, climàtiques, etc.)

»2. Característiques dels recursos naturals de la regió (jaciments minerals, boscs, rius, etc.) i avaluació de les possibilitats d'utilització.

»3. Característiques de la població actual i les tendències futures; anàlisi de l'estructura i dinamisme; balanç de recursos laborals a la regió (destacant-hi la qualificació de la força de treball i les causes de l'existència de força de treball no ocupada en la producció social); nivell de salaris i estat de la xarxa de proveïments de la població.

»4. Característiques de l'estructura econòmica de la regió (proporcions entre la producció material i no material, entre l'agricultura i la indústria, etc.), anàlisi del seu dinamisme i les tendències del seu desenvolupament perspectiu.

»5. Anàlisi de les principals indústries i les direccions del seu desenvolupament a la regió; recomanacions sobre la seva acceleració o retard; limitacions d'algunes branques a la regió i influència de les noves instal·lacions.

»6. Balanç energètic i de combustibles a la regió i l'anàlisi de les vies més racionals per a la millora, conforme als interessos interregionals.

»7. Anàlisi de l'agricultura regional com a base de matèries primeres per a la indústria i de queviures per a la població; situació actual i perspectives del desenvolupament agrícola de la regió.

»8. Anàlisi del transport a la regió, l'estat actual i direccions de desenvolupament de la xarxa vial, de tots els tipus.

»9. Característiques del sistema de proveïment d'aigua (aqüeductes, fonts de proveïment, etc.) i les principals mesures per a la reconstrucció i desenvolupament.

»10. Avaluació integral de les àrees aptes per a la construcció industrial i civil, en el primer període del pla.

»11. Característiques de la dispersió poblacional (xarxa de pobles i ciutats, població, territori que ocupen, economia urbana, inventari d'habitatges i serveis comunals); possibilitats de creixement de la xarxa urbana i factors que incideixen en el desenvolupament de certes ciutats.

»12. Anàlisi de la situació sanitària de la regió (focus de contaminació ambiental, llocs insalubres, etc.); mesures que hom ha de prendre per a la millora dels serveis de salut i per a la protecció del medi ambient i ordre de realització.

»13. Característiques i situació dels llocs destinats al descans i esbargiment de la població i d'aquells que reuneixen condicions per a la creació de noves comoditats o ampliació de les existents; característiques estètiques del paisatge regional,

inventari dels monuments històrics i les mesures per a la seva conservació, i protecció de la natura en general.

»14. Divisió econòmica del territori regional (subdivisions de la regió), determinant les característiques particulars de cada territori en relació a la seva planificació, i l'ordre d'execució dels projectes i plans regionals corresponents».

Aquest llarg repertori d'estudis i d'anàlisis que configuren les BTE han de ser, al seu torn, comparats i coordinats amb els de la resta de regions, amb l'objecte d'establir una coordinació interregional dels plans. Així mateix, cada pla ha de concretar-se en estudis específics que integren l'anomenada planificació física.

2) La segona etapa de la planificació regional és la de l'elaboració del PPR, que ha de partir dels resultats dels estudis i consideracions de les BTE i de les directives del pla de l'economia nacional. El PPR té per objecte l'execució pràctica dels treballs d'organització i de planificació, concretant les mesures i els recursos necessaris per al compliment de les tasques corresponents al territori, en l'economia regional i nacional.

El PPR expressa el nivell de desenvolupament que assolirà la regió en el període corresponent de la planificació. També, és l'antecedent immediat dels plans directors dels nusos industrials, de les ciutats, de les construccions viàries, de les explotacions agro-pecuàries, etc.

9.3.4. LA PLANIFICACIÓ TERRITORIAL A CURT TERMINI.

La planificació territorial a curt termini. Sobre aquest apartat ens remetem a la secció 17 (la planificació territorial) del capítol 11, sobre la metodologia per a l'elaboració del pla territorial anual.

9.3.5. IMPLANTACIÓ I INSTITUCIONALITZACIÓ DE LA PLANIFICACIÓ TERRITORIAL.

A.- Antecedents i implantació. La planificació territorial, en la seva vessant física, és una disciplina que nasqué i es desenvolupà a Cuba en el context del procés revolucionari. Durant els anys seixanta, les primeres tasques se centraren en succints estudis urbanístics, que permeteren l'adient microlocalització de les inversions industrials contemplades en els inicials programes d'industrialització. En aquest sentit, s'abordaren els primers treballs de planificació urbana per a un grup de les principals ciutats del país.

Els tres problemes fonamentals que s'hagueren de resoldre en la primera etapa foren, segons MENÉNDEZ i BARONI ([1980], pàg. 160):

«- L'organització territorial de les activitats polítiques i administratives del Partit i de l'Estat.

»- L'estructuració territorial de les unitats de producció agro-pecuàries estatals, a la qual hom transferí la major part de les terres confiscades a la burgesia i a les companyies estrangeres.

»- La racionalització i l'ampliació de les relacions agro-

industrials del sector sucrer amb vista a incrementar l'eficiència i el volum de la seva producció».

El pas a l'Estat del gros de les activitats de producció i de serveis obligà a crear una divisió territorial escaient, tant per administrar les diferents branques econòmiques i de serveis, com per assegurar-ne la coordinació, la direcció política i la vinculació amb les necessitats de la població.

Així, la planificació física, pràcticament des de l'inici, abraçà la totalitat del territori nacional, i s'estructurà com a planificació regional. En el pla organitzatiu i tècnic hi hagué l'estructuració d'oficines de planificació física sobre tot el territori cubà, que asseguraren la integralitat de l'anàlisi territorial.

En aquesta etapa, la planificació física complí un paper singularment important en dos sentits: d'una banda, permeté materialitzar en fets concrets la transformació de l'entorn físic; de l'altra, establí, a escala regional, la coordinació i la compatibilització entre plans i programes sectorials, l'avaluació dels quals en el desenvolupament territorial no era possible definir centralment.

Les dificultats i les limitacions que encarà la planificació física, durant els primers anys de la revolució, són comunes a les que hagué d'afrontar el Sistema de Direcció de l'Economia: l'alt percentatge d'incertesa en la formulació dels plans (que imposà fortes restriccions a la realització dels plans territorials) i l'escassetat de personal tècnic qualificat.

A partir dels primers anys de la dècada dels setanta, es produí una certa dicotomia entre els estudis urbans i els territorials. Fou llavors quan es realitzaren els primers estudis de regionalització del país. S'obtingué, d'aquesta manera, una visió integral de la problemàtica del territori. Alhora, s'accelera el procés d'integració dels estudis de diversos sectors i del nivell de planificació.

Amb la celebració del I Congrés del PCC, s'establí una regionalització econòmico-administrativa i política que va servir de base per a la creació dels òrgans locals del Poder Popular i la constitució d'una divisió adequada per a les diferents categories de la planificació territorial. Encara no podia parlar-se d'una planificació territorial en tota la seva dimensió, però es pogué donar una resposta suficientment elaborada per a la localització del pla d'inversions: es pogué localitzar les inversions nominalitzades al pla i, a més a més, determinar-ne i quantificar-ne les induïdes.

«La creixent complexitat de les tasques que les Resolucions del Primer Congrés del PCC confiava al Sistema de Direcció i Planificació de l'Economia, determinaren canvis institucionals per a la planificació física i, en conseqüència, la urgència d'establir l'instrumental metodològic i normatiu que n'assegurés la coherència interna i la vinculació orgànica amb la planificació econòmica» (MENÉNDEZ i BARONI [1980], pàg. 169).

L'esquema metodològic de la Metodologia General de la Planificació Física presentava les característiques següents:

1) l'exigència de mantenir l'estructura de la planificació física, enllaçada a tots els nivells, amb el Sistema de Direcció

i Planificació de l'Economia, amb la divisió de les tasques als nivells nacional, provincial i urbà;

2) diferenciava les tasques que s'havien de realitzar, en tres categories: els plans perspectius a llarg termini, i els que són a mitjà i a curt termini;

3) organitzava el flux metodològic dels treballs per categories;

4) per a cada categoria contemplava un procés de compatibilització que assegurava la coherència interna de les solucions plantejades i que permetia una avaluació global de les alternatives;

5) plantejava la recerca, el processament i el subministrament de la informació adient per a cada escala;

6) contemplava un procediment de revisió, discussió i aprovació dels treballs realitzats per a cada categoria, que permetia incorporar-ne els resultats a l'elaboració de les premisses conceptuals.

Pel que fa a la distribució territorial de les forces productives, l'assimilació de la categoria dels pronòstics en el sistema de la planificació territorial es produeix, de primer antuvi, per mitjà dels pronòstics d'urbanització i de l'ordenament territorial que s'amplià, amb l'Estratègia de Desenvolupament fins a l'any 2000, a la resta de les branques de l'economia i a la distribució territorial de les forces productives.

Els trets essencials que caracteritzen el territori cubà i les seves potencialitats, amb vista al seu desenvolupament econòmic i social són, d'acord amb MENÉNDEZ i BARONI ([1980], pàg. 175-180): - es tracta d'un país més aviat petit, amb una alta densitat de població (en l'actualitat supera els 90 h./km²), amb una gran homogeneïtat en les seves característiques ecològiques;

un dels factors naturals favorables és l'existència de badies amb bones condicions per desenvolupar diversos ports de nivell internacional i indústries varies, al llarg dels més de 5.000 km de costa; el recurs natural fonamental és el sòl; l'única possibilitat de desenvolupar la indústria metallúrgica es localitza al nord-est de l'illa, on es troben els principals recursos minerals; hi ha una pràctica total absència de recursos energètics i de combustibles; quant a la població, que supera amb escreix els 10 milions d'habitants, i els recursos laborals, amb una desigual distribució territorial, esdevenen un factor determinant en relació amb la distribució de les branques industrials; finalment, hi ha greus deformacions en el sistema d'assentaments humans.

En resum, en l'estructura econòmica cubana, l'esquema territorial de l'activitat agro-pecuària, i la seva industrialització posterior, cobren una importància extraordinària, perquè la terra és el principal recurs natural cubà, i per l'homogeneïtat ecològica; d'altra banda, la distribució de la població i del sistema urbà constitueixen factors determinants en la distribució de les branques industrials.

«L'elaboració de l'Esquema General de Distribució de les Forces Productives respon, en gran mesura, a la necessària vinculació que ha d'establir-se entre els estudis d'ordenació territorial amb les categories, començades de poc, de la planificació a llarg termini de l'economia nacional, i constitueix una base tècnico-científica adequada per als plans quinquennals i per als estudis de localització d'inversions» (MENÉNDEZ i BARONI [1980], pàg. 181-182) (subratllat: L1.A.).

Aquest Esquema General constitueix una part de l'Estratègia de Desenvolupament Econòmic i Social fins a l'any 2000, i el

procés d'elaboració d'ambdós es féu simultàniament. Aquest Esquema parteix de dos direccions fonamentals: la distribució de la producció agro-pecuària i de les branques i subbranques industrials processadores del productes de l'agre, i la distribució de la població i dels recursos laborals i l'estructuració del sistema únic d'assentaments poblacionals i la seva interacció amb la distribució de les forces productives.

Els resultats de l'Esquema General poden ser expressats amb els següents punts: anàlisi de la situació de partida, distribució de les forces productives, sistema d'assentaments poblacionals i esquemes provincials i de les ciutats principals.

B.- Els nivells institucionals en la planificació territorial. Pel que fa al paper acomplert per aquests nivells, podem dir que les instàncies locals assumeixen directament tasques de direcció econòmica. A escala nacional, l'Assemblea Nacional del Poder Popular, l'Estat i el Consell de Ministres s'ocupen i es responsabilitzen de l'activitat econòmica. Però, al nivells local, provincial i municipal, són les Assemblees Locals i els Comitès Executius corresponents les que s'encarreguen dels seus propis territoris.

Pel que fa a la planificació, en la instància local hi ha la Direcció de Planificació, que constitueix el centre de l'elaboració del pla de les activitats de subordinació local i, al seu torn, el centre d'elaboració del pla territorial de la província, que inclou, a més a més, les activitats subordinades als organismes de l'Administració Central de l'Estat.

9.3.6. EL PERFECCIONAMENT DE LA PLANIFICACIÓ TERRITORIAL. ²⁶

Com a conseqüència lògica de tots els canvis haguts en l'economia cubana, la planificació necessita un perfeccionament constant en tots els aspectes. El conjunt de pronòstics en elaboració permetrà al país comptar amb una visió general de les perspectives del desenvolupament, on s'inclouen tant els aspectes quantitius i qualitius fonamentals que condicionen la futura evolució de l'economia cubana per branques i territoris, com les possibles alternatives i implicacions de cada variant considerada.

«La distribució més eficient dels equips, matèries primeres, materials i força de treball [...] pels diferents territoris que conformen el nostre país, constitueix una de les tasques fonamentals de la planificació territorial per als pròxims anys.

«Els objectius fonamentals de la distribució racional de les forces productives per territoris [...] consisteix en:

«1. Assegurar els adequats ritmes de l'economia nacional, mitjançant la utilització racional dels recursos dels diversos territoris.

«2. Elevar l'eficiència econòmica, social i ecològica dels territoris, buscant la formació d'un ambient econòmic i natural, d'acord amb les necessitats presents i futures de l'ésser humà.

«3. Garantir la posterior aproximació dels nivells de desen-

²⁶ Un article recent sobre el tema és: VELASCO i MÉNDEZ DELGADO [1989].

volupament sòcio-econòmic dels territoris» (CASTRO RODRÍGUEZ i RODRÍGUEZ [1984], pàg. 54).

En l'elaboració de l'estratègia de desenvolupament per als propers anys, hem vist que aconsegueix un important paper l'Esquema General de Distribució de les Forces Productives, que constitueix un pronòstic científic integral de l'estructura global de l'economia cubana, el qual estableix les mesures per atènyer els nivells de desenvolupament econòmic i social prefixats per a una perspectiva a llarg termini i, alhora, per determinar les tasques concretes de la distribució de la producció a termini mitjà.

La tasca fonamental de l'Esquema consisteix en la determinació de les proporcions territorials òptimes per a un cert període de desenvolupament de l'economia cubana, que permeti de garantir l'augment posterior de l'eficiència de la producció social, sobre la base del perfeccionament de la divisió territorial del treball, d'un desenvolupament econòmic efectiu, de la distribució de les branques de la producció, i de la formació planificada de l'economia dels territoris.

9.4. LA COORDINACIÓ DELS PLANS.

9.4.1. INTRODUCCIÓ. ²⁷

Cal tenir present que la fisonomia actual de Cuba ha estat possible, de manera decisiva, per l'existència d'una comunitat

²⁷ Un document important per al coneixement del funcionament de la coordinació dels plans entre els països membres del CAME, i per a les línies bàsiques del seu perfeccionament futur, és: CAME [1985a]. Una altra bibliografia recent sobre el tema és: DÍAZ VÁZQUEZ [1986] i [1989b]; ALVAREZ MARCO [1989]; CASTILLO GUADA [1989]; i RODRÍGUEZ MAURELL [1989].

socialista i, en especial, per l'ajut ofert per la Unió Soviètica. El que en un principi fou una expressió de solidaritat política amb una Cuba en situació d'emergència (subministrament de petroli, compra del sucre cubà i la tramesa de les primeres armes per a la defensa nacional), passà a ser part d'una col·laboració bilateral sistemàtica amb l'URSS i els països del CAME, per mitjà de l'intercanvi comercial, la tramesa de tècnics i l'assistència financera i tècnica als programes de desenvolupament econòmic cubà. Aquesta forma bilateral de col·laboració es mantingué durant més de deu anys, i només el 1972 Cuba ingressà al CAME.

Així doncs, «el desenvolupament econòmic de Cuba està vinculat estretament a l'ajuda prestada pels països socialistes, per la qual cosa la coordinació de plans ha esdevingut la base de l'elaboració dels seus plans quinquennals. [...] la coordinació de plans no és merament una col·laboració en l'esfera de la planificació, ja que d'aquella depenen, en gran mesura, els resultats posteriors de la producció i la reproducció social del nostre país» (AGOSTINI [1986], pàg. 95).

9.4.2. INICI DE LA COORDINACIÓ DE PLANS.

De fet, la coordinació de plans de Cuba i els països del CAME té els seus començaments l'any 1969 quan «es crea el Grup de Pla Perspectiu, que porta a cap els treballs bàsics que possibiliten l'inici de la coordinació de plans amb la Unió Soviètica a la fi de l'any 1970» (ANÒNIM [1975b], pàg. 238).

El fet de la coordinació de plans determina una de les noves característiques del desenvolupament en les tasques de la

JUCEPLAN, que incideix tant en la seva estructura administrativa com en les seves concepcions i mètodes de treball.

Les tasques derivades de la coordinació de plans exigeixen al personal de planificació un entrenament especial i el domini de tècniques molt més complexes que les tradicionals. Aquestes tasques van unides als mecanismes de l'elaboració dels plans a mitjà termini i, encara més, al de a llarg termini, ja que són en aquests on més es fa notar la coordinació dels plans i el procés d'integració econòmica de Cuba dins de la comunitat socialista.

La necessitat de la realització conjunta d'aquesta tasca amb les esmentades anteriorment, suposa l'aprofundiment dels planificadors en l'anàlisi i el perfeccionament dels mètodes de treball actuals, fent-los més àgils i eficients per possibilitar la realització de les tasques proposades de manera simultània.

De fet, els primers intents de coordinació de plans de Cuba començà amb la Unió Soviètica. Així, el 1971 hom inicià el treball de coordinació en un doble terreny: en un de perspectiu, per mitjà de l'intercanvi de plans, i en un de més concret, també, a voltes, perspectiu, en relació al qual ja hi havia acords preliminars i conclusions reflectides als protocols de la Comissió Intergovernamental establerta entre els dos països.

és, d'aquesta manera, com s'expressa Carlos Rafael RODRÍGUEZ ([1972], pàg. 155), referint-se a la col·laboració Cuba-URSS: «En aquest tipus de negociacions entre els organismes planificadors s'examinen preliminarment certes possibilitats de col·laboració. Així ocorre, per exemple, amb els plans que ara mateix estan sent examinats per ambdós organismes de planificació, per al nou programa d'electrificació del país [...], el desenvolupament de

la indústria tèxtil cubana, la possibilitat de la utilització en gran escala del bagàs procedent de la canya de sucre per muntar a Cuba fàbriques importants de paper i, fins i tot, fàbriques tèxtils a partir de la cel·lulosa química, i altres programes similars relacionats amb el transport».

En la reestructuració de la JUCEPLAN del dia 2 d'agost de 1974, un dels punts assenyalats per tirar-la endavant és, precisament, la necessitat de la integració de Cuba en el CAME i la necessària coordinació de plans: «Resulta indispensable la reestructuració de la Junta Central de Planificació, atès el cúmul de funcions que actualment li estan assignades, i que inclouen no tan sols les tasques referides a l'elaboració dels plans econòmics nacionals, sinó també [...] les que es deriven de l'increment, en general, de les nostres relacions econòmiques internacionals i, molt especialment, de l'ingrés de Cuba al Consell d'Ajuda Mútua Econòmica (CAME)» (ANÒNIM [1975b], pàg. 241).

Així, des de 1975, Cuba començà a coordinar, per primer cop, els plans econòmics amb els d'altres països socialistes.

9.4.3. NECESSITAT, IMPORTÀNCIA I OBJECTIUS DE LA COORDINACIÓ DE PLANS.

Hom ha de tenir ben present que un país com Cuba, que és una illa, petit, sense recursos naturals suficients, sense fonts energètiques pròpies, amb un mercat intern reduït, ha de desenvolupar-se mirant sempre cap a l'exterior, pensant de produir per exportar, pensant d'integrar la seva economia amb les d'altres països socialistes, sobretot els països del CAME. Per això, Humberto PÉREZ ([1979a], pàg. 150) afirma que «la integració econò-

mica no es pot fer funcionar amb plans a curt i a mitjà termini. Per aquesta raó, els propòsits d'integració per via multilateral que tenen lloc al si del CAME, van acompanyats pel desenvolupament de Programes Específics a Llarg Termini. Igualment, però, tot propòsit d'integració que considerem que hem de desenvolupar per via bilateral, hem de planificar-lo a llarg termini».

Tot i així, hi ha diferències entre els plans de l'economia cubana i els dels altres països socialistes del CAME. Com indica FIGUERAS (FIGUERAS i DOTRES [1977], pàg. 197-198), «els principis de planificació dels països socialistes són iguals i els seus mètodes es van igualant i es van fent similars. Necessàriament, l'estadi de desenvolupament que tingui la planificació a cada país, caracteritzarà diferències. En la metodologia que ara posem en pràctica, hi ha aspectes que encara no s'inclouen i que, tanmateix, s'estan emprant en altres països socialistes. També els mecanismes de direcció de l'economia no són exactament iguals. En alguns països que ja han adquirit majors nivells de desenvolupament, aquests mecanismes de direcció són més elaborats. I nosaltres estem en la fase d'implantació del sistema de direcció de l'economia. Per això jo diria que les bases són similars, i que és el grau de desenvolupament el que defineix les diferències entre l'un i l'altre».

La importància de la coordinació dels plans econòmics cubans amb els de la resta dels països membres del CAME prové del fet que, com afirma DIAZ VAZQUEZ ([1981], pàg. 162) «determinaran els perfils en la direcció de l'especialització de Cuba dins del CAME. En aquest procés, les relacions amb l'URSS tenen un paper decisiu, tant des del punt de vista de la satisfacció d'una àmplia gamma de productes i matèries primeres, com en la cons-

trucció de la base tècnico-material que exigeix la industrialització socialista».

La integració econòmica socialista, com indiquen GONZALEZ MAICAS i DÍAZ VÁZQUEZ ([1988], pàg. 147) «no es redueix a un simple creixement quantitatiu de les activitats i de les relacions econòmiques comercials. La integració econòmica entre els països de la comunitat socialista és un procés complex que presuposa un enfocament més ampli i nou de molts problemes econòmics, i la capacitat de trobar les solucions més racionals que responguin no solament als interessos del corresponent país, sinó als de tots els participants en la col·laboració. Exigeix orientar-se fermament vers les darreres realitzacions de la ciència i la tècnica, vers els tipus de producció més rendibles i més avançats des d'un punt de vista metodològic».

Ara bé, la participació creixent de Cuba en aquest procés presenta les peculiaritats pròpies d'un país en desenvolupament, lligat a la llunyania geogràfica que el separa dels països membres del CAME.

D'acord amb el que acabem d'exposar, hom pot pressuposar quines són les condicions més importants que determinen el futur paper i el lloc de Cuba en la integració econòmica socialista. Així ho veu VILLAR ([1985], pàg. 208):

«- l'elevació de l'eficàcia de l'economia de Cuba sobre la base de la realització de les mesures corresponents contemplades en el Programa Complex [del CAME, en relació amb els països socialistes menys desenvolupats];

»- la terminació del procés de la reorganització estructural de l'economia del país, amb l'elecció òptima de les branques, subbranques i d'aquells tipus de producció, sense els quals difícilment seria efectiu el funcionament de l'economia de qual-sevol país, incloent-hi l'energètica, la construcció de maquinària, la química, l'electrònica i d'altres;

»- la industrialització de l'agricultura;

»- l'aprofitament racional dels recursos interns (incloent-hi les condicions geogràfiques i climàtiques favorables), i d'altres factors en combinació amb els recursos externs que li subministren els països germans de la comunitat socialista;

»- dur a terme la industrialització del país».

Les línies principals d'especialització de Cuba dins del conjunt de països membres del CAME és exposada per DÍAZ VÁZQUEZ ([1982], pàg. 90): «L'execució dels programes en procés de realització amb altres països membres del CAME a Cuba, en les branques del sucre, dels cítrics i del níquel, aporten un fonament pràctic a la materialització d'una divisió del treball més racional i efectiva en el conjunt de l'economia socialista mundial. Per això, els aspectes que concerneixen la participació de Cuba en la divisió internacional socialista del treball, constitueixen un tema d'actualitat permanent per als investigadors i especialistes cubans, interessats en les qüestions de la integració econòmica socialista».

És inqüestionable que l'evolució de l'economia de Cuba cap a una estructura productiva racional, que possibiliti relatius, alts i estables ritmes de creixement econòmic, està íntimament

vinculada al **procés d'industrialització** del país i a «l'aprofundiment de la integració de l'economia nacional amb els països socialistes i, molt assenyaladament, amb la Unió Soviètica» ("Lineaments econòmics i socials per al quinquenni 1981-1985", a PARTIT COMUNISTA DE CUBA [1981], pàg. 245).

«Per tant, la incorporació de l'economia cubana al sistema econòmic socialista, la seva participació en la divisió internacional socialista del treball, no es presenta per al nostre país solament com una possibilitat per fer-ne més racional el desenvolupament econòmic, sinó també com una necessitat imperiosa, com un element sense el qual no hauria resultat possible emprendre la tasca de començar la industrialització per a construir la base tècnico-material del socialisme» (GARCÍA DÍAZ [1987a], pàg. 48).

Alhora, per avançar en aquesta direcció, «hom ha de formular les directives concretes sobre la política d'integració, acció que ha de menar a participar en plans d'Integració Complexa del CAME, i a la conformació i consolidació posterior de línies perspectives de desenvolupament econòmic fins a l'any 2000, que enforteixin la col·laboració econòmica i científico-tècnica amb els països socialistes» ("Lineaments econòmics i socials per al quinquenni 1981-1985", a PARTIT COMUNISTA DE CUBA [1981], pàg. 245).

L'experiència adquirida des de la fundació del CAME mostra que la **divisió internacional socialista del treball** és un factor important, que ha contribuït a la transformació de nacions agràries en nacions industrialitzades en un període de temps curt. Igualment, ha propiciat el procés de l'anivellament del grau de desenvolupament econòmic i social dels països de la comunitat socialista. En aquest darrer aspecte, hi ocupa un lloc preeminent l'ajuda prestada als països de menor desenvolupament econòmic.

En el cas de Cuba, «en l'àmbit del Consell d'Ajuda Mútua Econòmica es desenvolupa la col·laboració multilateral dels països membres per executar els següents programes:

»1. Desenvolupament integral de la indústria sucrera cubana fins al 1990. Contempla l'ampliació de les capacitats existents per a la producció sucrera de Cuba i la creació de noves capacitats, amb esforços conjunts dels països membres del Consell. L'objectiu del dit programa consisteix a satisfer les creixents demandes dels països membres del CAME d'aquest producte, així com a ajudar a Cuba en l'enfortiment d'aquesta important branca econòmica.

»2. Col·laboració en l'esfera de la construcció de noves capacitats per a la producció de níquel i de cobalt a Cuba. En correspondència, es contempla iniciar la construcció de la fàbrica de Las Camariocas [...]. La producció de l'esmentada fàbrica es destinarà als països de la comunitat socialista com a forma de sufragar les inversions que feren en la seva construcció.

»3. Desenvolupament integral de la producció citrícola de Cuba. Contempla la col·laboració multilateral, començant per l'ampliació de les plantacions i culminant amb el processament de les fruites. En aquest darrer s'inclou la construcció de "combinats" industrials per al processament de les fruites, de frigorífics i d'objectes d'infraestructura.

»4. Col·laboració per a la realització de treballs de prospecció geològica a Cuba» (OLXANI [1982], pàg. 137-138).

Els "Lineaments econòmics i socials per al quinquenni 1986-1990" (PARTIT COMUNISTA DE CUBA [1986a], pàg. 36-37) afirmen que «només mitjançant la cooperació i la coordinació sistemàtiques de la nostra economia amb la de la resta de la comunitat socialista, podrem assolir els nivells de desenvolupament i d'efectivitat econòmica i social que exigeixen la producció i el progrés científico-tècnic actual.

»El desenvolupament atès per les forces productives, l'estabilitat i la magnitud dels vincles econòmics i científico-tècnics aconseguits en les relacions amb els països de la comunitat socialista, i l'experiència acumulada en més d'una dècada d'incorporació al CAME, possibiliten les condicions per a la intensificació del procés d'integració de la nostra economia amb les dels països membres.

»Aquest procés d'integració econòmica haurà d'orientar-se a ampliar la participació de Cuba en la divisió internacional socialista del treball i l'intercanvi comercial amb els països membres del CAME i, alhora, avançar el màxim possible en la integració productiva mitjançant l'especialització i la cooperació en la producció, com a base per a l'aprofundiment posterior d'aquesta integració i l'ampliació de la col·laboració econòmica».

D'acord amb les afirmacions d'AGOSTINI ([1986], pàg. 97-98), «per a 1986-1990, els esforços principals es dirigiran a acabar les actuals inversions en execució i a crear noves capacitats de producció d'acer, refinació de petroli, indústria de la construcció, duplicar l'extracció actual de petroli [...] i desenvolupar el programa alimentari [...].

»Si el 1981-1985 ens vam proposar utilitzar el 25% del volum de col·laboració per a la reconstrucció i modernització de les empreses existents, el 1986-1990 aquesta correlació augmentarà al 30% aproximadament, amb la qual cosa obtindrem un resultat més avantatjós econòmicament, en revertir més ràpidament els mitjans assignats a aquestes inversions».

9.4.4. EL PERFECCIONAMENT DE LA COORDINACIÓ DE PLANS. ^{2a}

Encara en l'actualitat hi ha moltes imperfeccions en la coordinació de plans entre Cuba i la resta de països membres del CAME, com ara: la presentació de sol·licituds de col·laboració sense la suficient preparació tècnico-econòmica sobre els objectius proposats; la sol·licitud d'un nombre excessiu d'objectius de col·laboració; el volum excessiu d'inversions en procés; etc.

A més a més, en la mesura en què s'augmenta la coordinació de plans en l'esfera de la planificació, els plans quinquennals depenen, cada cop més, dels resultats de l'esmentada coordinació. Per això, una coordinació efectuada en terminis prolongats o tardanament, resta fonament als plans nacionals que cal elaborar en els terminis previstos.

Per tant, amb la finalitat de millorar la coordinació de plans cal introduir-hi un cert perfeccionament. Així, «la Junta Central de Planificació pot desenvolupar, en col·laboració amb altres organitzacions, una metodologia d'avaluació prèvia dels objectius que s'han de proposar en la coordinació dels plans, que

^{2a} No és objecte ací d'un estudi detallat del perfeccionament de la coordinació de plans. Per al cas de l'especialització agrícola de Cuba, dins del conjunt de països del CAME, hom pot assenyalar la següent bibliografia: GONZALEZ MAICAS i DIAZ VAZQUEZ [1988], pàg. 154-155.

contingui els indicadors usualment sol·licitats pels diferents països, per analitzar-hi la possible col·laboració, així com els indicadors d'eficiència, comuns a les inversions als diversos països del CAME» (AGOSTINI [1986], pàg. 101).

Entre altres qüestions, cal fer esment que una millor preparació prèvia dels objectius de col·laboració també permetria començar abans els treballs de coordinació de plans, però fóra convenient que, per part de la Junta Central de Planificació s'elaborin els estudis i recomanacions per millorar el procediment i l'ordenament cronològic dels treballs de coordinació de plans. Això s'ha de relacionar amb els treballs d'elaboració del pla quinquennal, de tal forma que totes dues activitats avancin de manera paral·lela ²⁹.

Un important perfeccionament tingué lloc a partir dels acords assolits a la reunió de la Cimera Econòmica de 1984, on «els països membres del CAME iniciaren la reestructuració de tot el mecanisme de cooperació establert fins aleshores. Importants punts decisius en aquest procés foren l'aprovació del Pla Integral per al Desenvolupament del Progrés Científico-Tècnic fins a l'any 2000, així com les resolucions de la XLIII i XLIV reunions de la Secció del CAME» (DÍAZ VÁZQUEZ [1989a], pàg. 160).

La renovació del mecanisme de cooperació dels països membres del CAME es projecta en tres direccions principals.

a) La primera es dirigeix a reforçar els ressorts econòmics i a crear les condicions adients perquè les organitzacions econò-

²⁹ Per a un coneixement més exhaustiu dels documents elaborats pel CAME en l'esfera de la planificació i l'organització de la col·laboració científico-tècnica, vegeu PROKUDIN [1986], pàg. 171-172.

miques dels països interessats participin activament en el procés integracionista; es tracta, doncs, de desenvolupar vincles de cooperació directes, de crear empreses conjuntes, organitzacions i associacions internacionals bilaterals o multilaterals. Cuba hi participa ara mitjançant el primer acord amb l'URSS —subscrit l'abril de 1987— per formar algunes empreses conjuntes d'interès mutu, sobretot en el camp del sucre.

b) La segona es refereix a la coordinació de la política econòmica nacional dels països interessats del CAME, a partir d'un projecte a llarg termini per al desenvolupament i l'aprofundiment de la divisió internacional socialista del treball, per al període 1991-2005. Això implicarà reestructurar el treball de coordinació de plans. Inclou tres camps d'actuació: interestatal, interbranques o interministeris, i interempreses.

c) La tercera és encaminada a millorar el sistema de direcció col·lectiva del procés integracionista, ço és, la renovació de l'estructura i de la labor del CAME.

Pel que fa al progrés científico-tècnic, els països membres del CAME subscrigueren, el 18 de desembre de 1985, el Programa Integral del Progrés Científico-Tècnic dels països membres fins a l'any 2000, en el qual hom estableix el següent (CAME [1985b], pàg. 4-5): «els països membres del CAME acordaren actuar de forma conciliada amb el fi de crear i emprar tipus de tècniques i tecnologies nous en principi, mitjançant la concentració dels esforços i l'organització d'una estreta col·laboració integral en els marcs del CAME, en cinc direccions prioritzades: desenvolupament electrònic de l'economia nacional; automatització integral; energètica nuclear; nous materials i tecnologies de la seva producció i processament; i biotecnologia.

«Aquestes direccions, que constitueixen la base dels canvis revolucionaris actuals de la ciència, la tècnica i la producció, són la base per a l'elaboració i materialització, pels països membres del CAME, d'una política científico-tècnica conciliada en les esferes d'interès mutu relacionades amb el desenvolupament econòmic i la col·laboració i, pels països interessats, d'una política científico-tècnica única».

Això significa que «la revolució científico-tècnica planteja a cada país membre de la comunitat econòmica socialista la següent alternativa: o bé participa, de la manera més àmplia i profunda possible, en el sistema de divisió internacional socialista del treball, incloent-hi l'esfera de la ciència i la tècnica, o bé s'aparta i, a poc a poc, es margina d'aital revolució, la qual cosa incidiria negativament en el desenvolupament econòmic del país» (GARCÍA DÍAZ [1987b], pàg. 113).

9.5. ELS DOS PRIMERS PLANS QUINQUENNALS.

Com sabem, fins al I Congrés del PCC, no hi hagué cap pla quinquennal a Cuba. «Fins ara, l'economia s'ha anat desenvolupant per mitjà de plans anuals, on la línia perspectiva troba la seva concreció. Tanmateix, fins a 1975 s'ha confeccionat un Model Global. La transformació d'aquest Model Global en pla de desenvolupament és condicionada per les discussions que es vénen desenvolupant amb un conjunt de països —en primer terme amb l'URSS i altres països socialistes— per definir el comportament perspectiu de les nostres relacions comercials fins a 1975, així com el pla d'inversions que s'ha de realitzar amb la cooperació financera i tècnica d'aquests països» (ANÒNIM [1972b], pàg. 191).

Aquest Model Global traçava baixos objectius per al desenvolupament econòmic del país. En primer lloc, tractava d'assegurar volums creixents de la producció sucrera, com a principal fons exportable. En segon lloc, suposava l'aprofitament de les possibilitats de desenvolupament del sector agro-pecuari no sucrer, sense incrementar significativament els recursos importats amb destinació a aquest sector, sinó principalment mitjançant l'augment de l'eficiència en l'ús dels recursos disponibles.

Una tercera característica consistia en el fet que el sector de la construcció havia de ser el factor més dinàmic de creixement, on s'havien de concentrar els principals canvis de l'estructura i de la integració de l'activitat productiva. La importància de la construcció provenia de la manca d'una infraestructura prou desenvolupada, tant econòmicament com social.

Un quart tret era la dependència externa del sector industrial pel que fa a les inversions, i la subsistència de deficiències estructurals, que havien de ser corregides durant el període de vigència del Model. Un darrer element del Model era el canvi previst en l'estructura de les importacions, quant a matèries primeres, béns de consum i mitjans bàsics.

«Com a resultat d'aquestes línies generals del Model, el creixement del producte brut anual, si es compara amb l'any 1971, serà del 11,1%. Si es compara amb l'any 1968 [...], el producte brut creixeria un 6,5% anual. Dins d'aquest creixement, el ritme de creixement del consum en el mateix període seria de l'ordre del 8%, acumulatiu, mentre que el de l'acumulació fóra del 20%. D'aquesta manera, l'acumulació arribaria, el 1975, a ésser de l'ordre del 29%» (ANÒNIM [1972b], pàg. 194).

9.5.1. EL I PLA QUINQUENNAL (1976-1980). ³⁰

Projecte del I Pla Quinquennal. Durant 1977 «ha calgut enfrontar per part dels organismes, especialment per la Junta Central de Planificació, els treballs de culminació del Pla Quinquennal per a 1976-1980 que, basat en les Directives per al Desenvolupament Econòmic i Social aprovades pel Congrés del Partit, haurà de ser sotmès, a la darrereria del present any, a l'aprovació de l'Assemblea Nacional. Altrament, i derivat dels treballs que hem de presentar al Consell d'Ajuda Mútua Econòmica (CAME), en compliment dels Acords de la XXIX Sessió del Consell, s'han estat elaborant per la Junta, en col·laboració amb els grups permanents del CAME, i amb diferents organismes nacionals, alguns pronòstics fins al 1990 de les activitats econòmiques fonamentals del país» (MILLARES [1976], pàg. 21).

A la darrereria de 1977, Humberto PÉREZ ([1978b], pàg. 193) deia que «la idea és [...] tenir una primera versió del pla quinquennal el primer semestre de l'any 1979, i la versió definitiva per al primer semestre de l'any 1980, i tenir per a aqueix mateix semestre la proposta d'estratègia per a l'any 2000».

Els objectius proposats no eren, fonamentalment, per a la satisfacció de les necessitats de consum, sinó de canvi de l'estructura econòmica del país, de buscar l'estructura més eficient per a l'economia cubana, que impliqués una dependència menor del sector extern i, sobretot, dels països capitalistes. En paraules

³⁰ Per a més informació, vegeu Fidel CASTRO [1975a] i PARTIT COMUNISTA DE CUBA [1978]. La informació facilitada per anys no intenta ser exhaustiva, sinó solament la basada en la bibliografia disponible.

d'Humberto PÉREZ ([1982c], pàg. 4), «la Plataforma Programàtica [del PCC] assenyala que la industrialització del país és la tasca central dels plans de desenvolupament i foment de l'economia nacional, a partir del quinquenni 1976-1980».

Quant als resultats obtinguts pel I Pla Quinquennal, Fidel CASTRO en feia la següent síntesi en l'Informe al II Congrés del PCC (PARTIT COMUNISTA DE CUBA [1981], pàg. 15): «L'actual quinquenni 1976-1980, que està per finalitzar, ha estat d'extraordinaris avenços en l'organització de la nostra economia, en la lluita per crear les condicions per a una major eficiència en l'ús dels nostres recursos productius, i també d'assoliments significatius en el nostre desenvolupament econòmic i en els propòsits de satisfer cada cop més les necessitats del nostre poble, tot i que ha estat un període ple de nombroses dificultats de caràcter objectiu, tant d'ordre intern com extern, que han impedit arribar a tot el que ens havíem proposat».

Aquestes dificultats les podem sintetitzar així:

- 1) el deteriorament de les relacions econòmiques internacionals que es produïren en aquells anys —sobretot per la caiguda dels preus del sucre—, els creixents interessos del deute extern i l'elevació dels nolis en el transport internacional;
- 2) les malalties que afectaren l'economia agro-pecuària;
- 3) les complexes transformacions institucionals i organitzatives efectuades durant aquell quinquenni, que inclogueren un canvi substancial en el Sistema de Direcció de l'Economia.

Passem, tot seguit, a fer una anàlisi del compliment de les directives per al desenvolupament econòmic i social del període 1976-1980, segons RODRÍGUEZ GARCÍA ([1982], pàg. 117-120). Com ja s'ha indicat, la tasca fonamental era la de la industrialització

del país. D'aquesta manera, es dugué a terme un ampli pla d'obres industrials, i un intens procés d'inversions, especialment, en la indústria del sucre, la pesquera, la de materials de construcció, la de construcció de maquinària no elèctrica i la d'energia elèctrica, així com la de les branques industrials que generaven exportacions.

També s'avançà en un major nivell d'integració de l'economia i la consegüent substitució d'importacions. Igualment, hi hagué un notable desenvolupament de la infraestructura econòmica del país.

Els objectius a atènyer se sintetitzaren planificadament en una taxa mitjana d'increment per al període equivalent al 6% anual, la qual cosa possibilitava arribar a un creixement del 34% en cinc anys. Fet i fet, s'assolí un 5% d'increment mitjà anual a preus corrents i un creixement del 26,7% del Producte Social Global. Mesurat a preus constants, aquest increment arribà al 4% anual, cosa que suposava un creixement total del 21,7%.

Ja s'entreveien algunes tendències qualitatives del quinquenni:

- 1) s'aconseguí un creixement sostingut i estable de la producció sucrera;
- 2) es produí una millora en la posició relativa del comerç exterior cubà;
- 3) continuà el desenvolupament ascendent dels indicadors del nivell de vida de la població cubana.

Naturalment, els avanços aconseguits estigueren emmarcats en el procés de canvis essencials que suposà la implantació del nou Sistema de Direcció i Planificació de l'Economia Cubana. En el

subsistema de planificació, que és el que aquí ens interessa, «el procés d'elaboració dels plans anuals, quinquennals i a llarg termini, ha anat guanyant qualitat, tot contribuint al fet que el pla comenci a representar el paper rector que li correspon en l'activitat econòmica» (RODRÍGUEZ GARCÍA [1982], pàg. 123).

Les conclusions generals a què s'arribà durant el quinquenni foren les següents:

1) s'aplicà, de forma conseqüent, la política econòmica aprovada pel I Congrés del PCC, que situava la industrialització com a eix d'aquesta política;

2) la conjuntura econòmica internacional desfavorable i els factors naturals adversos foren la causa fonamental de les dificultats que impediren atènyer els nivells planificats de desenvolupament econòmic del país;

3) l'aplicació del nou Sistema de Direcció i Planificació de l'Economia permeté d'aprofundir en les dificultats subjectives internes, creant condicions per a una major eficiència en la producció social.

En síntesi, «valorant objectivament els èxits i les dificultats presentats, es pot resumir que, al llarg del quinquenni que culmina, els assoliments han estat superiors; i s'ha continuat desenvolupant l'economia, tot avançant cap a la industrialització del país i assegurant les transformacions socials que demanda la construcció del socialisme a Cuba. Amb aquests avanços es fan possible progressos posteriors de l'economia socialista i del nivell de vida del poble» (RODRÍGUEZ GARCÍA [1982], pàg. 126).

Projecte de pla per a 1977. Durant 1976 s'acabà la confecció de la metodologia per a l'elaboració d'aquest pla i s'iniciaren «els seminaris que permetran fer-la conèixer als funcionaris dels

organismes i de les seves empreses, que han d'aplicar-la immediatament, en conformar la proposta sobre les xifres directives del pla per al pròxim any» (MILLARES [1976], pàg. 19).

Com ja sabem, 1977 fou un any de transició en la introducció del Sistema de Direcció i Planificació de l'Economia i, òbviament, la metodologia de la planificació ho recollí, de manera que, sense abandonar per complet els conceptes i mètodes que s'havien emprat fins aleshores, se n'incorporaren de nous, relacionats amb l'organització econòmica de l'Estat, amb la valoració de la producció i amb el sistema financer, així com la planificació territorial.

Projecte de pla per a 1978. A partir de les indicacions metodològiques elaborades durant 1976 per al pla de 1977, s'establí el sistema d'indicadors per a la confecció del pla de 1978. Però, el sistema d'indicadors era una de les qüestions que no es considerava acabada ni conclosa, i que tenia encara molts elements per aclarir.

Com afirmava Humberto PÉREZ ([1978b], pàg. 173-174), «el pla de l'economia nacional [per a 1978] consta, segons aquest sistema que tenim elaborat, de més de 300 indicadors directius, desagregats per a la seva aprovació entre els diferents nivells de direcció del país: uns 15 indicadors per ser aprovats per l'Assemblea Nacional, més de seixanta indicadors per ser aprovats pel Consell de Ministres, més de 80 per ser aprovats per la Junta Central de Planificació, més de 80 per ser aprovats pels organismes centrals en les activitats que els competen, i més de 60 per ser aprovats pels òrgans provincials del Poder Popular.

»Aquests indicadors tenen una determinada desagregació per branques i institucions, una determinada desagregació nacional i provincial».

El mateix autor explica poc després que «s'ha elaborat un sistema de balanços materials; la responsabilitat d'aquests balanços s'ha distribuït, per a la seva elaboració, entre diversos organismes, i per a la seva aprovació, en quatre instàncies: Consell de Ministres, Junta de Planificació, Comitè Estatal de Proveïment Tècnic Material i Ministeri de Comerç Interior. [...]

»El Consell de Ministres se suposa que ha d'aprovar més de setanta balanços, la Junta més de dos-cents: elabora i aprova. Elaborats per altres organismes, ha d'aprovar uns 60 més. Perquè hi ha balanços de productes que, pel caràcter específic del seu ús, són elaborats per determinats organismes, però l'aprovació dels quals no correspon a aquests organismes, sinó només a la Junta, al CEPTM o al MINCIN. El Comitè de PTM elabora més de 400 balanços, el MINCIN elabora o aprova més de cent balanços» (Humberto PÉREZ [1978b], pàg. 174).

En el procés d'elaboració d'aquest pla participaren organismes per branques i altres organismes econòmics centrals, en les condicions de la nova metodologia de planificació. Així, per exemple, en les categories financeres, participà el Banc Nacional de Cuba i el Comitè Estatal de Finances.

Mentre que la participació dels organismes centrals de l'Estat en la planificació —pel que fa a les activitats que se'ls subordinen directament— era prou clara, hi hagué dificultats per saber i aclarir quina participació corresponia als esmentats

organismes en aquelles activitats en què eren rectors, però que eren subordinades als òrgans del Poder Popular.

També s'elaborà la metodologia de la planificació industrial i les corresponents a les diferents branques, però amb dificultats i deficiències. També s'intentava aplicar, per primer cop, la planificació territorial en l'elaboració del pla de 1978, així com el pla de ciència i tècnica, tot fent servir indicadors de qualitat i d'eficiència que, fins aleshores, no s'havien utilitzat. Per primera vegada, es preveia d'aplicar el pla de crèdit.

Igualment, s'usaren balanços laborals, però amb greus dificultats metodològiques, dificultats que eren encara més accentuades en la informació estadística disponible.

Balanç del pla de 1979. Hi va haver un seguit d'incompliments del pla en el seu conjunt i en determinats renglons; no obstant això, es van aconseguir importants creixements. En resum, l'any 1979 fou «un any de dificultats objectives, de deficiències subjectives, però, malgrat tot, d'avenços significatius i de creixements importants» (Humberto PÉREZ [1980b], pàg. 229).

Projecte del pla per al 1980 ³¹. En paraules d'Humberto PÉREZ ([1980b], pàg. 234), Cuba es proposà «creixements realistes i modestos i degudament orientats vers les fonamentals prioritats de la nostra economia, tractant d'extreure el màxim d'eficiència en el maneig dels nostres recursos econòmics, tant materials com humans. Per aquesta raó, objectius de creixement que anteriorment ens havien plantejat han estat reduïts a partir de les possibilitats reals existents i en compliment d'aquesta política que ens hem plantejat».

³¹ Vegeu l'Annex núm. 3, § 1.

Les prioritats fonamentals eren, en primer lloc, l'alimentació de la població. Un altre aspecte cabdal era el d'aconseguir la màxima eficiència econòmica, i que la relació salari mitjà/productivitat del treball no es deteriorés desfavorablement per al conjunt de l'economia.

Un problema per al pla del 1980 fou que, per l'aspecte conjuntural, es preveia una disponibilitat transitòria de treballadors en determinats llocs i centres de producció. Això volia dir que «quan les xifres del pla baixin a través dels organismes fins a les seves empreses i siguin desagregades, en la categoria o indicador de treball i salaris haurà de contemplar-se el nombre de treballadors que reclama aquest pla de producció específic, i no necessàriament el nombre de treballadors que puguin tenir actualment a la seva plantilla. I el fons de salaris estarà en relació amb el nombre de treballadors que reclami el pla de producció o de serveis aprovat, i no segons la plantilla existent» (Humberto PÉREZ [1980b], pàg. 240).

Per tant, d'aquí es derivava l'existència inevitable d'un nombre de treballadors que estarien en disposició transitòria. Hi hagué, doncs, el problema de la reubicació d'aquests treballadors. Aquells treballadors que sobraven transitòriament, era previst que rebessin un 70 % del seu sou per mitjà del pressupost estatal, sense deixar de pertànyer a la seva empresa, però, alhora, sense suposar-hi una càrrega addicional. Del que es tractava era que, per complir els plans de producció aprovats, no hi hagués cap treballador de més enlloc.

Això, i altres mesures, havien de suposar importants estal-

vis de recursos. A més a més, el cost de producció planificat per pes de producció mercantil hauria de disminuir.

En el creixement del Producte Social Global per al 1980, la indústria havia de participar en un 80%. I, dins d'aquest creixement total, el Ministeri d'Agricultura i el de la Indústria Alimentària havien de participar en un 65 %.

Una altra prioritat era la d'augmentar i diversificar les exportacions, sobretot mitjançant l'aplicació d'estímuls econòmics a les empreses, per productes exportats, i per mitjà de preus preferencials.

Balans del pla de 1980. Com indicava Humberto PÉREZ ([1980d], pàg. 12) el desembre de 1980: «En relació al Pla de l'any 1980, aquest preveia un creixement del Producte Social Global d'un 3%. Els càlculs preliminars fets fins aquest moment donen que el creixement serà, com a mínim, del 4%. És a dir, que es produeix un sobrecompliment en el creixement de l'economia durant l'any que està per acabar».

9.5.2. EL II PLA QUINQUENNAL (1981-1985). ³²

Projecte del II Pla Quinquennal. En paraules de Fidel CASTRO en el "Informe Central" presentat al II Congrés del PCC (PARTIT COMUNISTA DE CUBA [1981], pàg. 50-51), «durant més de dos anys i mig s'ha treballat en la confecció de la proposta del pla quinquennal 1981-1985, els principals indicadors del qual apareixen

³² Per a més informació, vegeu PARTIT COMUNISTA DE CUBA [1981], [1986a] i [1986b], i l'Annex núm. 3, § 2. La informació facilitada per anys no intenta ser exhaustiva, sinó solament la basada en la bibliografia disponible.

als lineaments econòmics i socials. [...] El pla permet preveure, per als propers cinc anys, un creixement general de l'economia d'un 5% aproximadament de mitjana anual, que estarà per sobre del 4% aconseguit en aquest quinquenni».

Aquest Pla fou aprovat pel II Congrés del PCC, i tenia com a objectius fonamentals: «incrementar les exportacions de sucre, níquel i cítrics; desenvolupar el sector industrial perquè cap a 1985 aportí aproximadament la meitat de tota la producció del país; desenvolupar un pla d'inversions, tot donant preferència a les inversions en branques bàsiques com la mineria, metallúrgia, construcció de maquinària i energia elèctrica; garantir un creixement sostingut de la productivitat del treball i una major participació de la força de treball femenina; mantenir l'equip financer intern; atènyer una alta eficiència energètica al sector productiu i en l'estalvi d'energia; perfeccionar el sistema de direcció i planificació de l'economia; i millorar les condicions de les províncies amb menor desenvolupament» (AYALA [1983], pàg. 267).

En paraules de RODRÍGUEZ GARCÍA ([1982], pàg. 128), aquests objectius eren: «crear una base nacional de producció de mitjans de producció indispensables per al desenvolupament; substituir les importacions que constitueixen una càrrega innecessària per a l'economia; garantir el creixement continuat dels principals fons exportables; i assegurar el creixement racional del consum de la població».

Es tractava de cercar, doncs, una major efectivitat econòmica, alhora que es crearen premisses indispensables per al desenvolupament del sistema d'estimulació que suposà tal procés, mitjançant el creixement del consum.

L'assoliment dels objectius plantejats per al quinquenni 1981-1985 planteja un conjunt de requeriments, d'acord amb els "Lineaments Econòmics i Socials per al Quinquenni 1981-1985" (PARTIT COMUNISTA DE CUBA [1982], pàg. 231-249), que inclouen tot el següent: avançar fermament en el procés d'industrialització socialista; orientar adequadament les inversions bàsiques; enfortir i estendre el moviment cooperativista al camp; profunditzar l'educació multilateral del poble i elevar el nivell de formació dels quadres; consolidar el Sistema de Direcció i Planificació de l'Economia; impulsar l'organització del treball i dels salaris; atènyer un major nivell d'eficiència econòmica i aplicar la política d'estalvi basada en normes; ampliar les relacions econòmiques internacionals; continuar elevant el nivell de vida del poble; i consolidar les institucions de la societat socialista.

Les metes que s'havien d'assolir durant l'etapa 1981-1985 se sintetitzen en una taxa mitjana de creixement del 5% anual, per a un increment total del Producte Social Global d'un 28% aproximadament durant el quinquenni. Hom preveia, doncs, que aquest quinquenni fos una etapa crucial de maduresa econòmica en el procés de construcció socialista de l'economia cubana.

Projecte del pla per al 1981 ³³. Les concepcions a partir de les quals s'elaborà aquest pla foren iguals que les fetes servir per a l'elaboració de tot el II Pla Quinquennal. El creixement proposat del Producte Social Global fou del 3,9%, amb taxes molt semblants tant per a la indústria com per a l'agricultura.

Humberto PÉREZ ([1980d], pàg. 16-17) explica els trets més importants del projecte d'aquest pla: les exportacions havien de

³³ Vegeu l'Annex núm. 3, § 3.

créixer a un ritme superior al de les importacions, sobre la base de l'assegurament del programa sucrer; en el procés inversiionista, s'havia d'emfasitzar la política de concentració dels esforços en la terminació de les obres en procés; també s'hi preveien modestos però continuats increments en el nivell de consum de la població —sobretot de béns duradors—, i milloraments generals en el nivell de vida, per millora dels serveis socials; i hom havia de continuar elevant l'eficiència de la producció, amb increments en la productivitat del treball i dels guanys obtinguts per les empreses i la reducció del cost per pes de producció mercantil.

Balanç del pla de 1981. «En un any en què s'ha produït un descens del preu del sucre per sota de les previsions més conservadores, [...] aquest any de 1981, podem caracteritzar-lo com l'any en què hem obtingut els millors resultats econòmics al llarg de tot el període revolucionari» (Humberto PÉREZ [1982a], pàg. 23). Tals eren les expressives paraules del president de la JUCEPLAN el dia 29 de desembre de 1981. Del 3,9% previst de creixement del Producte Social Global, es va passar a un 8% aproximadament en relació a 1980.

A més, s'ha de tenir en compte que el més important era el salt qualitatiu produït en l'organització i l'eficiència de l'activitat econòmica cubana, amb un augment de la qualitat del treball realitzat, una major productivitat del treball (un increment del 10%), la reducció del cost per cada pes de producció i la millora significativa del nivell de vida de la població.

Projecte del pla per al 1982 ³⁴. Humberto PÉREZ ([1982a], pàg. 30-39) explica alguns dels trets previstos per al pla de

³⁴ Vegeu l'Annex núm. 3, § 4.

1982. L'agudització de la crisi mundial de l'època, amb un augment dels preus dels productes importats dels països capitalistes i de les taxes d'interès dels préstecs i la depressió del preu del sucre feren reduir la taxa prevista de creixement del Producte Social Global a un 2,5%. A més, s'hi preveia continuar incrementant les exportacions en un 10%, especialment sobre la base de la introducció de nous fons exportables. També s'hi preveia que el fons de consum continués creixent, així com els serveis a la població.

Altres previsions eren que no hi hagués increments de la productivitat del treball, que els costos de la producció es mantinguessin a nivells similars als de 1981 i que es produís el màxim estalvi d'energia elèctrica, de combustibles i derivats del petroli, així com un pla d'estalvi monetari per part de la població ³⁵.

³⁵ El projecte de pla per a l'any 1985 es pot veure a l'Annex núm. 3, § 5.

CAPÍTOL 10. LA PLANIFICACIÓ EN EL SISTEMA DE DIRECCIÓ I PLANIFICACIÓ DE L'ECONOMIA CUBANA, II.

10.1. EL PRONÒSTIC DEL DESENVOLUPAMENT DE L'ECONOMIA.

10.1.1. INTRODUCCIÓ TEÒRICA.

Com ja hem vist, dins del complex sistema de plans que constitueix la planificació, el pla perspectiu hi juga el paper de marc de referència fonamental. Aquests plans, d'uns 15-20 anys de durada, «assenyalen el camí que hom pretén que recorri l'economia nacional per a atènyer els objectius a llarg termini que s'hagin plantejat» (VIDAL VILLA [1987], pàg. 15).

La mateixa naturalesa de la major part dels problemes que s'han de resoldre perquè es produeixi la remodelació de l'estructura econòmica de Cuba, i per arribar als nivells de desenvolupament que demanda el socialisme, «depassa els límits de les possibilitats, no tan sols dels plans anuals, sinó fins i tot dels plans quinquennals. El conjunt de tasques que s'han d'executar i els objectius que aspirem a atènyer reclamen més d'un, de tres i de cinc anys, i exigeixen en molts casos més de deu o quinze anys.

»La política orientada [...] a culminar la construcció del socialisme creant, en primer terme, la seva base tècnico-material i així sortir del subdesenvolupament, no podem intentar concretar-la exitosament en els fets únicament per la via de la planificació quinquennal. Cal utilitzar la planificació a llarg termini, que permeti expressar, amb una major perspectiva, les orientacions generals del desenvolupament econòmic, tècnic i social,

establir les prioritats per a la solució dels més importants problemes i garantir consegüentment l'execució, en les diferents etapes, de les mesures per al compliment de la política econòmica acordada» (Humberto PÉREZ [1979a], pàg. 148).

Els plans quinquennals preveuen la solució de les tasques econòmiques i socials que sorgeixin dels plans perspectius, i als plans anuals es poden precisar les tasques del pla quinquennal, tenint-ne en compte el compliment i les noves exigències que plantegi la pràctica de la seva execució.

El pla a llarg termini és, doncs, l'únic que fa possible la creació de condicions per a la realització de les radicals transformacions econòmico-socials que es requereixen per assegurar el desenvolupament de les forces productives i, en el cas cubà, per a la modificació de l'estructura deformada de l'economia. Aquest tipus de pla expressa l'estratègia que hom ha de seguir en el desenvolupament de l'economia i permet d'elaborar un programa concret d'acció per portar a la pràctica la política econòmica traçada a terme llarg.

«La necessitat de la planificació a llarg termini és cada cop més ineludible com a conseqüència que es fa més complexa l'estructura de l'economia, que augmenten les relacions productives interbranques i que s'aprofundeix la divisió internacional del treball. Addicionalment a això, però, només amb plans a llarg termini es pot enfrontar exitosament el propòsit de canviar les proporcions i l'estructura de la producció, i de solucionar els grans problemes socials» (Humberto PÉREZ [1979a], pàg. 149).

Fet i fet, la planificació a llarg termini «permet amb una més gran visió, amb un horitzó temporal més ampli, estudiar el

desenvolupament de diferents factors i branques, coordinant-los entre si en forma coherent» (FIGUERAS, a FIGUERAS i DOTRES [1977], pàg. 195).

«La planificació a Cuba actua de manera que garanteix la transformació de l'estructura sòcio-econòmica vers els objectius i aspiracions de la població. L'anterior no podrà assegurar-se, si només es consideren vàlids els plans anuals, que es troben condicionats per les limitacions del moment» (LÓPEZ COLL i SANTIAGO [1975], pàg. 15).

Per aquest motiu, les decisions preses a curt termini són emmarcades en una estratègia global de desenvolupament i instrumentades en forma de directives per a diversos anys. Aquestes directives es troben coordinades, procurant que la maduració dels projectes d'inversió concordin amb els augments de la demanda del tipus de productes de què es tracti.

L'estratègia de desenvolupament que hom persegueix en cada període expressa el conjunt dels objectius socials, econòmics i polítics, i són aplicats perquè quedin assegurats, tant com es pugui, en la seva realització material.

La visió per a llargs termes pressiona perquè s'estableixin i millorin les bases científiques de la planificació i, d'altra banda, l'esmentada visió és modificada, al seu torn, en la mesura que s'estableixin noves relacions econòmiques i comercials.

Com afirmen UZ i BLANCO ([1984], pàg. 130), «en l'elaboració del pla perspectiu cal, en primer lloc, analitzar l'estat de l'economia en el període precedent al que es projecta, incloent-hi l'anàlisi del pla quinquennal que li serveix de suport. Poste-

riorment, i sobre aquesta base, s'elabora un pronòstic sobre les principals direccions del desenvolupament econòmic en relació amb el ritme de creixement que s'ha d'aconseguir durant el període, les principals proporcions entre les diferents branques, tenint en compte el progrés científic-tècnic, els problemes econòmics i socials fonamentals que han d'ésser resolts, etc.».

Les dificultats principals, en el cas de Cuba, per delinear l'estratègia de desenvolupament econòmic han vingut de l'insuficient desenvolupament institucional, de la manca de quadres i personal tècnic, de l'existència d'àrees no susceptibles de ser planificades com es fa amb les empreses, i també de les relacions amb països capitalistes, en aquells casos en què les fluctuacions de la producció o les condicions de comercialització (sobretot els preus) afecten en alguna mesura. La variació d'aquestes condicions fa que la planificació a llarg termini hagi pogut començar.

La necessitat d'una visió perspectiva a llarg termini, que mostri les tendències fonamentals que tenen lloc en l'economia i les seves possibles modificacions que atenen nous fenòmens, constitueix un dels aspectes determinants en l'elevació de la qualitat científica del procés de planificació.

En paraules de KIRITXENKO ([1977], vol. I, pàg. 19 i 21): «La tasca d'aprofitar al màxim les possibilitats del progrés científic-tècnic, de crear les condicions més favorables per al seu desenvolupament ulterior, i de fer efectius els canvis estructurals en la producció, d'acord amb les exigències de la revolució científic-tècnica, eleven el paper de l'elaboració de les mesures científic-tècniques i econòmiques mútuament vincula-

des i realitzades planificadament, per a una perspectiva prolongada.

»[...] per a la fonamentació d'una més racional i conseqüent política econòmica, per a l'assegurament de les proporcions òptimes i dels ritmes de desenvolupament de l'economia, així com de vies efectives per a la solució dels grans problemes de l'economia nacional cal l'elaboració d'una perspectiva a termini llarg».

El primer pla perspectiu «elaborat sota la direcció de Lenin el 1920 —el pla d'electrificació de Rússia (pla GOELRO)—, fou pràcticament un ampli pla complex de reconstrucció sòcio-econòmica i tecnològica de l'economia del país, calculat per a 10 a 15 anys. Es tractava, abans de tot, de la creació d'una nova base tècnica de la indústria, de l'instrument segur d'intensificació, mecanització i racionalització del treball» (VARLAMOV [1985], pàg. 60).

El mateix LENIN ([1974-1978], vol. 32, pàg. 352) deia: «[...] elaborar en pocs mesos i amb l'ajuda de científics i tècnics [...] un pla ampli i complet per a l'electrificació de Rússia. [...] Hem de tenir una nova base tècnica per al nou desenvolupament econòmic. Aquesta nova base tècnica és l'electricitat i sobre aquesta base s'ha de construir tot. Però això ens portarà molts anys. No ens espanta treballar durant 10 o 20 anys»¹. I afegia (LENIN [1974-1978], vol. 32, pàg. 411): «Restablir: vet aquí la tasca fonamental. Però no podem restablir sobre la vella base econòmica i tècnica. Això és impossible des d'un punt

¹ Al "Informe sobre la labor del CEC de tota Rússia i del CCP a la primera sessió del CEC de tota Rússia de la VII legislatura", fet el dia 2 de febrer de 1920.

de vista tècnic i, a més, fóra absurd. Cal trobar una nova base, i aquesta nova base és el nostre pla d'electrificació»².

LENIN enfocava l'aspecte tècnic d'aquest pla d'electrificació no solament com a base del desenvolupament sòcio-econòmic, sinó també com un pla polític, estatal, com el segon programa del partit en aquell moment, i amb una durada de 10 a 20 anys³.

10.1.2. L'ESTRATÈGIA DE DESENVOLUPAMENT A LLARG TERMINI A CUBA.

A.- Introducció. Quant als primers intents duts a terme a Cuba «poden esmentar-se com més significatives les projeccions per al període 1970-1980, elaborades pels ministeris i la Junta Central de Planificació al principi de la dècada dels setanta, així com alguns estudis de desenvolupament regional i urbà» (UZ i BLANCO [1984], pàg. 124).

Malgrat els avanços socials i econòmics assolits a Cuba durant els primers quinze anys de la Revolució, encara subsistien a l'economia cubana deformacions estructurals derivades de les relacions de producció capitalistes, l'eradicació plena de les quals suposà aconseguir el desenvolupament sostingut, amb ritmes de creixement econòmic relativament alts i la realització de profundes transformacions en totes les esferes de la vida econòmica i social.

² Al "Discurs a la III Conferència de tota Rússia de directores de divisions d'ensenyament per a adults dependents dels Departaments provincials d'Instrucció Pública", pronunciat el dia 25 de febrer de 1920.

³ Vegeu LENIN [1974-1978], vol. 32, pàg. 307-308, "A. G. M. Krjijanovski" (23 de gener de 1920), i vol. 34, "VIII Congrés de tota Rússia de Sòviets" (22-29 de desembre de 1920).

Com assenyala MARTÍNEZ SOLER ([1981], pàg. 12), «la consecució d'aquests objectius ha d'ésser emmarcada en un període històric prou ampli. Això és degut al fet que només en una perspectiva a llarg termini és possible atènyer una adequada definició dels objectius del desenvolupament econòmic i social i preveure les múltiples conseqüències de les decisions».

La Plataforma Programàtica del PCC recollí aquesta necessitat, i establí el següent: «El Partit impulsarà —per mitjà dels diferents organismes de l'Estat— un treball dirigit a definir les línies generals de desenvolupament a llarg termini, cosa que permetrà una orientació concreta per a l'elaboració dels plans quinquennals. L'estratègia de desenvolupament de l'economia a llarg termini fonamentarà científicament els objectius generals que s'han d'aconseguir segons diverses alternatives, per a la qual cosa s'elevaran, en una perspectiva més llarga que la dels plans quinquennals, pronòstics de desenvolupament de la ciència i la tècnica, demogràfics —incloent-hi la força de treball qualificada—, del sector extern, dels recursos naturals i llur utilització, dels preus i les relacions de distribució, i d'altres» (DD.AA. [1980], pàg. 74-75).

Per complir aquest encàrrec, es féu la confecció de la "Estratègia de Desenvolupament Perspectiu Econòmic i Social fins a l'any 2000", de manera que a la JUCEPLAN es reconstruïren les sèries històriques dels principals indicadors de l'economia per a un període de 16 anys —cosa que constituí la primera etapa metodològica de diagnòstic global, requerida per a l'elaboració d'una projecció a terme llarg—, i s'analitzaren els resultats com a antecedents necessaris per als treballs de l'estratègia.

Posteriorment, es continuà laborant en diferents pronòstics, amb la participació dels organismes i les institucions. Així, es confeccionà una versió preliminar del pronòstic global dels indicadors macroeconòmics i dels objectius principals del desenvolupament perspectiu fins a l'any 2000.

Finalment, el dia 20 de juliol de 1978 fou aprovada la Resolució Conjunta del Buró Polític del PCC i del Comitè Executiu del Consell de Ministres sobre l'organització dels treballs per a l'elaboració de l'Estratègia de Desenvolupament Perspectiu Econòmic i Social fins a l'any 2000. Aquesta estratègia es concep com l'eix central i primera etapa de la confecció del pla perspectiu.

El programa d'estudis per a l'elaboració de l'esmentada estratègia «comprèn el conjunt de problemes econòmics, socials i científico-tècnics de major significació per al desenvolupament del país a termini llarg.

»D'aquesta manera, es definiren 45 problemes que comprenen des d'aspectes globals [...] fins al desenvolupament de branques que acompliran un paper rellevant en el futur» (ACOSTA [1982], pàg. 99-100).

L'enfocament integral constituí un tret bàsic en la definició del contingut dels problemes. L'element organitzatiu fonamental va ser la creació de grups de treball formats per diferents organismes.

En la primera etapa de l'elaboració d'aquesta estratègia, fins a l'any 1980, s'havia de proposar la definició de les direccions fonamentals del desenvolupament de l'economia cubana fins a l'any 2000. La segona etapa, que arrenca després de la celebració

II Congrés del PCC, és la de la confecció del pla perspectiu a llarg termini, elaborat ja per branques, per províncies i per quinquennis.

Com diu Humberto PÉREZ ([1979a], pàg. 151), «a partir d'aquest moment, el propòsit és poder treballar sempre, d'ara endavant, amb la vista posada en l'avenir, amb una distància de 15 o 20 anys com a mínim. Així, mentre elaborem el pla quinquennal 1986-1990, estarem treballant per estendre el pla perspectiu fins a l'any 2005 o 2010, de tal manera que puguem preparar cada pla quinquennal en el marc d'un pla perspectiu de 15 o 20 anys».

Passem, tot seguit, a l'exposició dels principis bàsics (teòrics i metodològics) usats en l'elaboració d'aquesta estratègia; després analitzarem alguns objectius i premisses per al desenvolupament futur de Cuba; i, a l'últim, les direccions principals del desenvolupament econòmic i social.

B.- Principis bàsics. «En rigor, no és possible desvincular conceptualment l'estratègia de desenvolupament i el pla perspectiu, ni delimitar de manera absoluta els seus abasts perspectius. La seva relació s'apropa més al vincle dialèctic entre la forma i el contingut. L'estratègia de desenvolupament és l'essència d'un pla perspectiu, i pot concebre's com la base fonamental sobre la qual es construeix el pla.

»El pla perspectiu és la forma en què es concreta, com un sistema racionalment estructurat d'objectius i mesures específics, una estratègia de desenvolupament; sense aquesta expressió, l'estratègia de desenvolupament no passa de les meres abstraccions, d'un exercici intel·lectual incapaç de servir d'instrument

per a la direcció de la societat» (MARTÍNEZ SOLER [1981], pàg. 13-14).

Segons ACOSTA ([1982], pàg. 100), de manera sintètica, podem dir que la tasca es va dividir en tres etapes:

1a) l'elaboració d'unes "consideracions preliminars" de caràcter qualitatiu i sobre les qüestions de la política econòmica, a fi d'impartir una orientació comuna de treball a totes les comissions;

2a) posteriorment les comissions elaboraren variants i projeccions, que foren sintetitzades i reestructurades de manera integral, fase que concluí amb una "síntesi analítica de la primera versió";

3a) les conclusions dels treballs, que creà una base indispensable per a la planificació a terme mitjà i per a les tendències fonamentals del desenvolupament perspectiu.

En paraules de MARTÍNEZ SOLER ([1977], pàg. 172-173), els elements principals d'aquesta estratègia són, segons la seva seqüència lògica, els següents:

«1r) l'anàlisi de l'estat actual, que ha d'abraçar un ampli període anterior, i que té com a finalitat posar en evidència les regularitats i les tendències de l'economia;

»2n) els pronòstics, que constitueixen projeccions del futur, científicament fonamentades, amb un caràcter de probabilitat suficientment acceptable [...];

»3r) la definició d'objectius [...] on es precisen els problemes principals del desenvolupament perspectiu, llurs interrelacions i estructuració;

»4t) els programes, que consisteixen en conjunts de mesures, emmarcades en el temps i en l'espai, que garanteixen la realització d'un o més objectius generals i que permeten quantificar amb precisió els recursos necessaris per a l'assoliment dels objectius plantejats».

L'estratègia havia de tenir un caràcter complex, integral, que determinés la naturalesa interdisciplinària de les investigacions científiques que s'hi realitzarien. D'ací sorgiren tres àrees fonamentals de treball, relacionades amb la pronosticació, amb l'elaboració d'estudis analítics, i els que tenien com a objectiu directe l'elaboració de programes o esquemes integrals de desenvolupament.

A cada una de les tres àrees calia emprendre tant investigacions bàsiques com aplicades, les quals, al seu torn, se subdividien en problemes que tenen una naturalesa específica pròpia, i en problemes sintètics que resumeixen globalment els anteriors.

Posteriorment, el mateix autor (MARTÍNEZ SOLER [1981], pàg. 17-18) amplià la seva visió anterior, i afirmà que la metodologia d'elaboració de l'estratègia de desenvolupament comprenia les següents 5 etapes lògiques.

1. L'anàlisi de l'estat actual, que permet caracteritzar el punt de partida, revelar les principals relacions, regularitats i tendències presents a l'economia nacional, i que reuneix un seguit de particularitats.

2. **Els pronòstics i estudis analítics.** Els pronòstics constitueixen projeccions futures de l'objectiu estudiat, científicament fonamentades, que tenen un caràcter de probabilitat suficientment acceptable. Els principals són els referits a l'esfera productiva, als serveis i l'habitatge, al sector extern i a la demografia.

3. **La definició i sistematització d'objectius,** on es precisen els problemes principals del desenvolupament perspectiu i on es manifesta el paper actiu de la societat per cercar solucions factibles. En l'estratègia cubana de desenvolupament, s'han de definir els objectius estratègics fonamentals per al desenvolupament econòmic i social, i per a la satisfacció de les necessitats socials.

4. **L'elaboració dels programes.** Els programes representen un conjunt de mesures, emmarcades en el temps i en l'espai que garanteixen la realització dels objectius generals. Permeten, doncs, quantificar els recursos necessaris per assolir els objectius plantejats. És a dir, s'han de definir els camins i els mitjans per a la satisfacció més efectiva de les necessitats socials, sobre la base de les tendències més progressives del desenvolupament, i la valoració de les possibilitats i perspectives del progrés tècnic i de la divisió internacional del treball.

5. **La concepció general del desenvolupament perspectiu** es confecciona per a diferents alternatives, tenint en compte les variants d'objectius, pronòstics i programes. És, doncs, la forma definitiva en què es concreta la proposta de l'estratègia de desenvolupament, i sobre la qual s'estructura el pla perspectiu.

A partir d'aquí caldrà definir els objectius i les premisses generals del desenvolupament perspectiu i, finalment, les direccions principals del desenvolupament econòmic i social. Així és com s'ha d'entendre que «l'Estratègia de Desenvolupament consisteix, en primer lloc, en la concepció dels objectius del desenvolupament sòcio-econòmic i científico-tècnic i la fonamentació de la política econòmica, tècnica i social perspectiva; en segon lloc, en la determinació del programa d'acció, de les vies de solució dels problemes del desenvolupament, de les transformacions necessàries en la base tècnico-material de la societat, en l'estructura de la producció social i en les relacions econòmiques i socials» (MARTÍNEZ SOLER [1977], pàg. 172).

C.- «L'objectiu fonamental del desenvolupament econòmic i social del país és culminar la construcció de la base tècnico-material del socialisme, mitjançant la industrialització socialista i l'elevació sostinguda de l'eficiència de la producció social» (PARTIT COMUNISTA DE CUBA [1981], pàg. 61) * (subratllat: Ll.A.), cosa que suposa garantir la consecució d'un conjunt d'objectius i de premisses essencials.

Per a MARTÍNEZ SOLER ([1981], pàg. 18-19), els objectius genèrics són els següents, d'acord amb l'exposat per Fidel CASTRO (PARTIT COMUNISTA DE CUBA [1981], pàg. 61-62):

«- la industrialització socialista i l'elevació sostinguda de l'eficiència de la producció social, sobre la base dels assoliments del progrés científico-tècnic;

»- l'evolució progressiva de l'economia vers una estructura racional de la producció, que possibiliti un creixement relativa-

* "Informe Central", de Fidel CASTRO.

ment alt i sostingut, sobre la base del desenvolupament preferent de les branques industrials productores de mitjans de producció;

»- el desenvolupament adient de l'especialització, la cooperació i la integració econòmica, tant interna com externa, que coadjuvi a l'enfortiment de la base productiva, a l'ampliació dels fons exportables i a la substitució racional d'importacions.

»- i l'assoliment de l'objectiu final del règim social que es construeix: la satisfacció creixent de les necessitats materials i espirituals del poble, i la formació integral de l'home».

és important, també, conèixer les premisses en què se sustenta aquesta estratègia, exposades per ACOSTA ([1982], pàg. 98-99):

a) assolir el desenvolupament econòmic accelerat per acostar Cuba al conjunt de països del CAME;

b) mantenir alts nivells d'acumulació i de la proporció destinada a l'esfera productiva, posant l'èmfasi en la indústria;

c) considerar un creixement més ràpid del Producte Social Global que el de la Renda Nacional creada, i d'aquesta darrera en relació amb la Renda Nacional disponible;

d) garantir el desenvolupament preferent del sector industrial, com a base del desenvolupament de l'economia nacional, de manera que cap a l'any 2000 suposi aproximadament tres cinquenes parts del Producte Social Global;

e) assegurar el desenvolupament sostingut del sector agropecuari en correspondència amb les necessitats d'exportacions, de l'alimentació i de matèries primeres industrials;

f) garantir un creixement més accelerat de les exportacions que de les importacions;

g) aprofundir la integració econòmica amb els països socialistes membres del CAME;

h) assegurar el creixement preferent de la producció de fons exportables, matèries primeres i béns d'inversió;

i) incrementar les fonts nacionals de matèries primeres i de recursos energètics, i atènyer una racionalitat creixent en la seva utilització;

j) elevar els nivells d'interrelació entre les branques de l'economia nacional, amb un avanç en la integració del processament dels productes;

k) assegurar la plena ocupació masculina i la creixent participació de la força de treball femenina;

l) garantir un creixement estable del consum de la població, d'acord amb les creixents necessitats socials, preferentment per mitjà de formes escaients en la distribució de l'ingrés segons el treball aportat;

m) garantir un nivell alt i estable de construcció d'habitatges i obres socials, d'acord amb les necessitats;

n) garantir el desenvolupament cada cop més ampli de l'educació, la ciència, la tècnica i la cultura;

o) aconseguir una adequada distribució territorial de les forces productives;

p) elevar l'eficiència en totes les esferes de l'economia nacional, com a factor principal del desenvolupament econòmic perspectiu, mitjançant l'augment del nivell tècnic de la producció, de la qualificació de la força de treball i del perfeccionament de l'organització i direcció de la producció.

D.- Les direccions principals del desenvolupament econòmic i social o objectius específics vindran definits després. Es requerirà, ara, oferir una visió més uniforme i completa per a cadascun dels sectors, branques, categories i territoris. S'hauran

d'estructurar les mesures concretes per a la solució dels problemes, segons allò traçat a l'Estratègia.

Els objectius específics d'aquesta Estratègia, en el cas cubà, els podem resumir de la següent manera, d'acord amb AYALA ([1983], pàg. 267): «donar preferència a la indústria sucrera, la mineria i la metallúrgia, les indústries mecàniques i electròniques, la química i les branques productores de béns de consum, així com elevar el grau d'interrelació de l'economia nacional i crear els complexos productius agro-industrial sucrer, agro-industrial alimentari i minero-metallúrgico-mecànic»².

Dins del problema específic hi ha el relatiu als processos demogràfics i el dels recursos laborals del país. Per dur endavant aquests estudis cal tenir en compte les possibilitats de desenvolupament dels sectors de la producció material, de l'organització i direcció de l'economia, del canvi social i del nivell de vida que hom aspira a assolir.

Uns altres tipus d'estudis que s'han de realitzar són els tècnico-econòmics referits als recursos naturals del país (les reserves minerals, els recursos hidràulics, la disponibilitat i la utilització de la terra, el medi ambient, així com la distribució territorial d'aquests factors).

Uns altres problemes són els de les direccions fonamentals del progrés científico-tècnic, i el de la pronosticació i l'elaboració de programes integrals per als sectors de la producció material.

² Per a llur ampliació, consulteu MARTÍNEZ SOLER [1981], pàg. 25-30.

En elaborar aquests estudis analítics i els pronòstics de les branques i activitats seleccionades, hom haurà de considerar la interacció entre aquestes i la resta d'aspectes i factors del procés de desenvolupament econòmic, social, polític i científicotècnic, les necessitats i possibilitats del desenvolupament de la producció i els de les relacions econòmiques externes (la divisió internacional del treball, la integració de Cuba al CAME, la diversificació de les exportacions i el procés creixent de substitució d'importacions).

Ara bé, com ja hem vist, per damunt d'aquests problemes específics, l'estratègia de desenvolupament sòcio-econòmic de Cuba «ha de situar en primer terme l'objectiu essencial de la societat socialista, la satisfacció creixent de les necessitats materials i espirituals dels membres de la societat. En tal sentit, dos conjunts de problemes específics, que sintetitzen aquests objectius, són els relacionats amb l'anàlisi, la projecció i l'elaboració de programes de l'esfera del consum i dels serveis, així com els referits a les qüestions del perfeccionament de les relacions socials i de l'estructura social» (MARTÍNEZ SOLER [1977], pàg. 176) (subratllat: Ll.A.).

Aquests principals problemes es poden sintetitzar, a escala de tota l'economia, en quatre grans problemes: l'estudi dels factors del desenvolupament econòmic, el de les proporcions de la reproducció social, el de l'ordenament territorial de les forces productives i el de l'efectivitat de la producció social.

Com indica, doncs, DÍAZ VÁZQUEZ ([1981], pàg. 134), «[...] el tractament i la investigació que exigeix una qüestió tan crucial per a l'economia cubana com és la de la seva participació

en la divisió internacional socialista del treball; què produir a més de sucre, cítrics i níquel; cap a quines branques i sectors s'ha de dirigir la industrialització; com dur-la a terme; quines noves branques i sectors de l'economia s'han de crear; quin paper han de jugar els països membres del CAME en aquest procés; mitjançant quins mecanismes s'anirà materialitzant la integració amb la resta d'economies dels integrants del CAME. Tals són alguns dels interrogants oberts que requereixen una resposta econòmica fonamentada en el context del pla perspectiu que traça el país fins a l'any 2000».

De fet, les perspectives, a llarg termini, d'incrementar la participació de Cuba en el conjunt de mesures integracionistes i d'especialització que s'impulsen per mitjà del CAME, semblen que són condicionades pels següents aspectes: l'especialització cubana —per la seva deformació estructural del capitalisme colonial anterior—, és a dir, una alta dependència d'uns pocs renglons de produccions primàries i semielaborades.

Sota la influència de la cooperació socialista, Cuba ha emprès i continuarà emprenent un seguit d'inversions * que aportaran canvis substancials en l'estructura econòmica dels pròxims anys, com ara garantir el subministrament d'electricitat a la indústria, completar la infraestructura per al desenvolupament dels pols econòmics i la creació d'una base tècnica per a la indústria mecànica i metallúrgica.

En el procés de transformació del complex econòmic nacional cubà, el sector exterior representa i representarà un paper de primer ordre, en primer lloc, la indústria sucrera, així com els

* Un article recent sobre el tema és: VELASCO i MÉNDEZ DELGADO [1989].

cítrics i l'exploració dels recursos minerals coneguts (per ara, fonamentalment, però no únicament, el níquel), com a fonts capaces de generar els recursos necessaris per invertir als sectors clau, amb la finalitat de l'assoliment dels canvis necessaris en l'economia.

Quant a la planificació a llarg termini del nivell de vida, podem dir que «en la planificació i la pronosticació del desenvolupament econòmico-social a llarg termini té gran importància la determinació dels objectius sòcio-econòmics que la societat es proposa d'assolir en un període determinat. Aquests objectius es refereixen, en l'actualitat, principalment a l'elevació del nivell de vida de la població, i hom entén per tal el grau de satisfacció qualitativa i quantitativa de les necessitats materials i espirituals. El nivell de vida de la població es caracteritza per un sistema d'indicadors referits al consum [...], al nivell dels ingressos reals, el desenvolupament atès pels serveis a la població [...], etc.

»Aquests indicadors pretenen expressar el sistema de tasques econòmiques que condicionen el desenvolupament multilateral dels membres de la societat» (MUÑOZ ROBLEÑO [1981], pàg. 92).

El mateix ENGELS ([1968b], pàg. 112) deia: «La possibilitat d'assegurar a cada membre de la societat, per mitjà de la producció socialitzada, no sols una existència material més i més plena, sinó també una existència que garanteixi a tothom el lliure desenvolupament i el lliure exercici de les facultats físiques i mentals, aquesta possibilitat, diem, és dóna ara per primera vegada i es dóna de manera efectiva».

Si hom estudia, a la societat socialista, la influència del medi social en el desenvolupament de l'home, llavors s'ha d'incloure dins de la problemàtica del desenvolupament econòmic i social no solament la qüestió relativa a "de què viure", sinó, a més, i amb una importància més gran, la de "com viure" i "per a què viure". És així com arribem al concepte de **mode de vida socialista**, que té força rellevància en la determinació dels objectius socials fonamentals del desenvolupament.

«L'estudi d'un sistema social pot realitzar-se integralment mitjançant la categoria mode de vida, que expressa el caràcter de les relacions socials imperants en una certa etapa del desenvolupament. El mode de vida es determina, d'una banda, per l'estat de les forces productives i, de l'altra, pel sistema econòmic de la societat» (MUÑOZ ROBLEÑO [1981], pàg. 93).

MARX i ENGELS (MARX i ENGELS [1987], vol. 1, pàg. 47) afirmaven que «el mode en què els homes produeixen llurs mitjans de subsistència depèn, d'antuvi, de la natura dels mitjans de subsistència que han trobat i que cal reproduir. Aquest mode de producció no s'ha de considerar simplement en tant que és la reproducció de l'existència física dels individus. Més aviat és una forma determinada de l'activitat d'aquests individus, una forma determinada de manifestar la vida, un mode de vida determinat». Per tant, el mode de vida es defineix com el conjunt de les formes de l'activitat vital.

A Cuba, els estudis de pronòstic referits al mode de vida socialista han estat inclosos, tot i que de forma incompleta i limitada als seus aspectes econòmics, dins dels treballs per a l'elaboració de l'Estratègia de Desenvolupament Perspectiu Econòmic i Social fins a l'any 2000. El seu Programa d'Estudis tingué

en compte una concepció sobre el progrés social, que fou reflectida tàcitament pel conjunt de problemes econòmics, socials i científico-tècnics de caràcter estratègic de major significació per al desenvolupament perspectiu del país.

A continuació, exposem, d'acord amb MUÑOZ ROBLEÑO ([1981], pàg. 108-113), l'estructura de la distribució dels aspectes socials a la dita Estratègia, basats en els estudis realitzats sobre la present temàtica:

I. 1. Sobre el desenvolupament de les formes de la propietat social i l'establiment d'una societat sense classes.

2. Liquidació dels factors heretats de la desigualtat racial.

3. L'augment de la participació quantitativa i qualitativa de la dona en les activitats de la societat socialista.

4. La reducció de l'esfera del treball físic no qualificat.

5. L'eliminació gradual de les diferències entre la ciutat i el camp.

II. 1. El treball com a primera necessitat de l'home (treball creador, treball integral).

2. Desenvolupament del treball com a factor per al perfeccionament de l'home (treball col·lectiu, treball individual).

3. L'organització del procés de producció i del paper de l'individu.

4. L'establiment d'una economia integrada al nivell internacional.

III. 1. Establiment del sistema de distribució socialista i enfortiment de la individualitat.

2. Els fons socials de consum i el desenvolupament multilateral de la personalitat.

IV. Desenvolupament del benestar de la població.

V. Desenvolupament dels objectius sòcio-culturals.

1. La política educacional cubana.
2. La revolució científico-tècnica.
3. El temps lliure.

VI. Relacions socials superestructurals.

En definitiva, «als plans a llarg termini, el punt de partida, el punt en què es basa el pla, serà l'avaluació de les necessitats de la població, ço és, els ritmes de desenvolupament de les branques, així com la seva estructura, les quals són determinades per l'objectiu d'assolir un determinat nivell de consum» (PÉREZ FIGUEIRAS [1986], pàg. 104).

10.2. METODOLOGIA PER A L'ELABORACIÓ DEL PLA QUINQUENNAL.

Com ja sabem, el pla a mitjà termini és pròpiament el pla executiu, aquell que marca les directrius, l'execució de les quals és obligatòria per als diferents col·lectius i institucions del país. Aquest tipus de plans, normalment quinquennals, han de determinar explícitament les opcions que s'adopten a cada nivell de l'economia. «El pla quinquennal és una anella lògica i indispensable del pla a llarg termini, així com el pla anual és una baula del pla quinquennal» (Humberto PÉREZ [1979a], pàg. 148).

Les principals decisions dels plans a mitjà termini concen- neixen a les proporcions entre el desenvolupament dels mitjans de producció i de consum, entre l'acumulació i el consum dins de la Renda Nacional, entre l'oferta i la demanda socials, entre les distintes branques econòmiques, entre el desenvolupament de les diverses regions del país, etc.

Dins dels plans a mitjà termini té una especial importància la planificació del nivell de vida. Aquest tipus de plans «tindrà com a base la dinàmica planificada de la Renda Nacional i el pronòstic demogràfic, així com els objectius assenyalats als documents del Partit» (PÉREZ FIGUEIRAS [1986], pàg. 105).

D'acord amb VIDAL VILLA ([1987], pàg. 18), «la determinació de tals proporcions, i d'altres, correspon al pla a mitjà termi- ni. Un cop determinades, el pla ha d'assignar els recursos neces- saris i les metes de producció previstes a cada una de les bran- ques i sectors de l'economia nacional, així com a les diverses regions, per a la qual cosa s'utilitzen els corresponents indica- dors econòmics en cada cas. Tals indicadors han de referir-se, des del volum d'inversions destinat a cada branca i empresa, fins al nombre de treballadors, passant pel proveïment de matèries primeres i la dotació de força de treball a cada sector d'activi- tat. Així mateix, comprèn la determinació de la quantitat, quali- tat i varietat dels productes que s'han d'elaborar, així com la seva destinació: interior o exterior. Per a tal fi, s'elaboren plans parcials de totes i cadascuna de les activitats dels país».

La pràctica de la planificació a mitjà terme a Cuba es troba en una època de desenvolupament, i «hom pretén [...] que el pla quinquennal esdevingui l'instrument principal del treball econò- mic» (LÓPEZ COLL i SANTIAGO [1975], pàg. 16). S'ha de tenir en

compte que «durant pràcticament 15 anys, al nostre país l'activitat de planificació es veié limitada a la confecció de plans anuals; actualment ens estem entrenant en l'execució del nostre primer assaig de pla quinquennal» (Humberto PÉREZ [1979a], pàg. 146-147).

De fet, el I Pla Quinquennal s'elaborà i s'aprovà per al període 1976-1980, quan encara no havia començat l'aplicació dels diferents mecanismes integrants del Sistema de Direcció i Planificació de l'Economia de Cuba. Així, no fou gens estrany que en el II Pla Quinquennal (1981-1985), s'hi introduïssin modificacions d'importància en les metodologies i procediments que es materialitzaren en les "Instruccions Metodològiques per a la confecció de la proposta de Xifres Directives, 1981-1985".

L'estructura per seccions del Pla Quinquennal i els seus indicadors principals són els que analitzarem tot seguit, d'acord amb el que assenyala ACOSTA ([1982], pàg. 101-107).

10.2.1. SECCIÓ 1. PLANIFICACIÓ DEL PROGRÉS CIENTÍFICO-TÈCNIC.

Un dels objectius fonamentals de la política econòmica del PCC és i serà l'avanç científico-tècnic, com indica el Programa del PCC, aprovat el febrer de 1986, durant la celebració del III Congrés: «[...] la culminació de la construcció de la base tècnico-material del socialisme, la qual cosa implica el desenvolupament econòmic del país» (PARTIT COMUNISTA DE CUBA [1987], pàg. 26). La construcció de l'esmentada base es fonamenta en l'aplicació en una vasta escala dels avenços científico-tècnics, en el màxim aprofitament dels recursos nacionals i en els avantatges que ofereix la divisió internacional socialista del treball.

Com indiquen LEÓN AGUILAR et al. ([1988], pàg. 16-17), «l'aplicació dels assoliments científico-tècnics planteja [...] la necessitat de definir amb cura l'àrea de responsabilitat i el grau de participació de cada nivell de direcció de l'economia en aquest procés, en correspondència amb els requeriments financers (magnitud de la inversió i de les despeses corrents) amb l'origen de l'assoliment i la seva importància per a l'economia nacional (programa C-T, problema per branques i altres), i amb l'abast o l'extensió de l'aplicació i l'efecte econòmic i social esperat com un resultat de l'aplicació. [...] La claredat i la precisió que hom tingui d'aquest procés i dels diferents aspectes amb els quals es relaciona, en permet un enfocament objectiu i, per tant, crea les condicions per a l'adopció de decisions argumentades i eficients per a l'aplicació dels assoliments».

El pla del progrés científico-tècnic «constitueix una premissa fonamental per elevar l'efectivitat de la producció. Els seus principals objectius estan relacionats amb la solució d'importants problemes del desenvolupament tècnic-productiu, sobre la base de la introducció dels assoliments del progrés científico-tècnic» (GARCIGA ([1986], pàg. 69).

Pel que fa a la planificació del desenvolupament científico-tècnic, «aquest cau plenament sota l'esfera de direcció del Comitè Estatal de Ciència i Tècnica (CECT), el qual disposa, amb aquesta finalitat, d'un òrgan especialitat que emprendreà les [...] tasques principals» (GROBART [1977], pàg. 53).

Entre les tasques fonamentals destaquen: elevar la productivitat del treball, la millora de la qualitat de la producció, la disminució dels costos, la substitució de les importacions, el

disseny de nous productes, la utilització de matèries primeres i materials més econòmics, el perfeccionament dels processos tecnològics i, en general, elevar el nivell tècnico-organitzatiu de la producció i la seva efectivitat.

Aquest pla es relaciona amb molts altres plans, i comprèn diverses seccions, relacionades amb les diferents tasques que s'han de realitzar. Un d'aquests plans és el de les investigacions científiques. Els plans a terme mitjà de les investigacions científiques han de «aconseguir un cert "avanç" o reserva de coneixements que asseguri la continuïtat del treball científico-tècnico al país, que ajudi a suprimir el paral·lelisme innecessari i atènyer l'especialització racional de les institucions científiques» (SOTOLONGO [1974], pàg. 53).

CRESPO i MIRABAL ([1984], pàg. 14) observen algunes deficiències en el procés de planificació del progrés científico-tècnico: manca d'un pla a llarg termini, feblesa del pla de progrés científico-tècnico en la planificació interna de les empreses, el grau de centralització de la direcció econòmica, les limitacions de les empreses en la formació i la utilització dels fons de desenvolupament a partir del guany i l'absència d'un pla nacional d'introducció d'assoliments científics, entre d'altres. Per això, insisteixen en «la necessitat de definir una política encaminada a la reestructuració i l'enfortiment de l'educació superior, d'acord amb el desenvolupament perspectiu de l'economia nacional, que asseguri la reproducció ampliada de la força de treball altament qualificada per a totes les branques de l'economia, incloent-hi pròpiament la formació de científics, i que possibiliti l'establiment de fortes relacions amb l'esfera productiva per contribuir a la solució d'aquells problemes que requereixin l'aplicació de mètodes científics» (*ibidem*, pàg. 14).

Els seus principals indicadors són, d'acord amb ACOSTA ([1982], pàg. 102):

a) problemes principals científico-tècnics: resultats que se n'esperen obtenir i volums financers requerits per desenvolupar-los;

b) volum d'inversions necessàries per any de quinquenni;

c) nombre de treballadors de nivell superior que realitzaran estudis per millorar la seva qualificació;

d) volum de despeses i necessitats d'equipaments;

e) quantitat de normes de qualitat que s'han d'elaborar i implantar;

f) consideracions especials per als productes de major qualitat;

g) quantificació de l'efecte econòmic dels treballs d'investigació científico-tècnica i de la seva introducció en la producció.

10.2.2. SECCIÓ 2. PLANIFICACIÓ DE LA INDÚSTRIA.

L'objectiu principal del pla de producció general és atènyer els nivells màxims que satisfacin les necessitats socials, tant en quantitat com en qualitat, mitjançant la millor utilització dels recursos materials, laborals i financers.

Com assenyala GARCIGA ([1986], pàg. 70), «el pla de producció s'estructura en les parts següents: la planificació del volum de producció, la planificació de la qualitat i de l'especialització de la producció, i la planificació de la utilització de les capacitats de producció».

«La indústria és la branca més important de l'economia socialista. La seva importància en l'economia sorgeix de la funció de producció que compleix en la reproducció ampliada socialista. L'activitat industrial és molt àmplia» (LÁZLO [1977], pàg. 21).

Els productes industrials, segons la seva destinació, són mitjans de consum i de producció. D'una banda, la indústria produeix una part creixent dels primers i, de l'altra, fabrica la part fonamental dels segons. La producció industrial influeix sobre tota l'economia nacional, especialment sobre l'agricultura, en la consolidació de les relacions de producció socialistes.

Com a conseqüència del fet que la indústria compleix un paper dirigent en l'economia nacional, les finalitats del desenvolupament industrial influeixen en gran mesura sobre el desenvolupament de tota l'economia nacional. Per tant, la planificació del desenvolupament i la determinació de l'augment de la producció industrial és una tasca fonamental en la planificació de l'economia nacional.

La planificació del desenvolupament de la producció industrial significa l'elecció del rumb de la desviació de les proporcions assolides en el temps bàsic entre les diferents branques econòmiques, l'expressió numèrica de la magnitud de la desviació i la concreció de les dites branques.

Per planificar la mesura i el rumb dels canvis proporcionals, en relació a allò planificat per al període bàsic, cal examinar dos factors, la formació de les necessitats, i les possibilitats i els mitjans amb què hom compta per satisfer-les.

Sobre la base de l'harmonia entre les necessitats i les possibilitats de producció de cada període, entre les branques industrials (o més ben dit, la producció de les empreses classificades dins de cada branca) es constitueixen proporcions de producció que formen l'estructura de les branques industrials. L'element principal d'aquesta estructura és l'estructura pel que fa als productes. Normalment, el canvi de l'estructura de la indústria comença amb el canvi de l'estructura dels productes, cosa que mena posteriorment al canvi de l'estructura de la branca.

La planificació de la indústria ha de tenir en compte, doncs, l'examen de l'estructura de les branques industrials. Però, com recorda LAZLO ([1977], pàg. 28-29), «tanmateix dins de la indústria hi ha certes proporcions fonamentals que mereixen una atenció especial per assegurar les proporcions de la reproducció. Aquestes mereixen especial atenció, ja que una part d'aquestes, en examinar l'estructura de les branques industrials, han de ser agrupades de forma diferent a l'usual».

Les principals proporcions industrials són les següents: la proporció entre el grup A i el grup B (ço és, entre la producció de mitjans de producció i de mitjans de consum); entre la indústria pesant, la lleugera i l'alimentària; entre la indústria productora i l'elaboradora; entre la producció industrial i la mecànica; i entre la producció industrial i la generació d'energia elèctrica.

L'examen de l'estructura de les branques industrials i la revelació de les proporcions més importants dins de la indústria, són els indicadors necessaris per a l'elaboració detallada de la producció industrial, que indiquen les baules principals del desenvolupament industrial durant un cert període de temps.

Generalment, en primer lloc es planifica la branca que s'hagi considerat com a baula decisiva i, a partir d'aquesta, s'elaboren els plans detallats de les altres branques. El resultat de la suma dels plans de la producció de les branques industrials és el pla de la indústria.

Els principals indicadors, com indica ACOSTA ([1982], pàg. 102) són:

«a) Indicadors seleccionats de producció i de serveis en termes físics, producció bruta i producció mercantil, així com les produccions amb destinació a l'exportació i les de major qualitat.

»b) Per a produccions seleccionades, la determinació de la capacitat potencial i disponible i, en alguns organismes escollits, el balanç de capacitat i de producció d'energia elèctrica».

10.2.3. SECCIÓ 3. PLANIFICACIÓ DE LA PRODUCCIÓ AGRO-PECUÀRIA I DE LA SILVICULTURA.

En el camí cap al desenvolupament progressiu de l'economia cubana, l'anella de partida i fonamental ha estat l'agricultura. D'acord amb NOVA ([1988], pàg. 28): «Indubtablement, el sector agro-pecuari constitueix actualment una de les fonts primàries més importants de l'economia cubana, creadora d'aliments, matèries primeres i fons exportables. Per la seva importància estratègica i la necessitat d'augmentar cada cop més la capacitat productiva del treball, urgeix atènyer-hi un eficient procés

inversionista», que permeti mantenir aquest sector en el lloc que li pertoca dins del conjunt de l'economia cubana.

Com afirmen CABALLERO i MARRERO ([1984], pàg. 51), l'agricultura «té una importància vital en el desenvolupament de la nostra economia, i posseeix un conjunt de particularitats que la diferencien de les altres branques de l'economia nacional» (subratllat: L1.A.), com són:

a) A l'agricultura el mitjà principal de producció és la terra, que presenta característiques particulars, com ara estar limitada espacialment, la impossibilitat d'ésser substituïda per un altre mitjà de producció, i la seva capacitat de millorar si s'utilitza correctament.

b) Els organismes vius (animals i plantes) hi intervenen com a mitjans específics de producció, cosa que implica l'acció de lleis econòmiques i biològiques.

c) La producció agrícola està dispersa espacialment, amb una àmplia utilització de vehicles mòbils, que usen abundants recursos energètics en el trasllat dels instruments de treball.

d) Sobre la producció agrícola influeixen altres factors, com ara el clima, el sòl, etc.

e) Al voltant del 20% del producte acabat, en el cas cubà, es destina al posterior cicle de producció com a mitjans de producció, llavors, pinsos, etc.

f) També hom ha de tenir present la temporalitat de l'activitat agrícola.

En el I Congrés del PCC es recullen com a objectius principals del treball en la branca agrícola l'elevació dels rendiments, l'increment de la producció d'aliments i de béns exportables, així com de matèries primeres per a la indústria.

CASTRO RODRÍGUEZ i Ricardo RODRÍGUEZ ([1984], pàg. 55) indiquen que «la producció agro-pecuària continuarà acomplint un important paper en el desenvolupament econòmic, com a generadora de fons exportables i de subministradora de matèries primeres per a la indústria i de béns de consum per a la població».

Per a tal fi, les tasques futures de la planificació agro-pecuària a Cuba són: tenir un bon coneixement de les condicions naturals i infraestructurals dels territoris; efectuar una explotació racional del sòl i de l'aigua; realitzar una concentració òptima de la producció, juntament amb una adequada especialització dels territoris i el corresponent desenvolupament de l'activitat industrial; promoure l'autoproveïment territorial dels principals productes; i garantir un escaient nivell tècnic.

Els indicadors més importants són (ACDSTA [1982], pàg. 103):

- a) alguns indicadors seleccionats de producció i serveis en termes físics, de recursos, d'autoconsum i d'acumulacions per a produccions relacionades per branques;
- b) utilització de la terra;
- c) i d'altres en ramaderia, en regatge, en mecanització i en quimització.

10.2.4. SECCIÓ 4. PLANIFICACIÓ DEL TRANSPORT I LES COMUNICACIONS. 7

El transport de mercaderies i les telecomunicacions que serveixen directament per a la producció són parts integrants de la producció material. Amb el desenvolupament de la societat augmenta contínuament la importància del transport i de les telecomunicacions. Fóra inútil una producció planificada si no es disposa del transport dels productes des del lloc de la producció fins al de la utilització.

«Depèn en gran part de la bona organització del rendiment del transport el que sigui possible assegurar l'abastament de la població al seu temps [...], i satisfer les necessitats amb articles de qualitat convenient. També és tasca del transport fer arribar els articles tramesos per la població ràpidament i puntual a la seva destinació.

»Per satisfer amb més intensitat les necessitats dels treballadors, s'inclou també viatjar en forma civilitzada i còmoda, tant cap al lloc de treball, com a altres indrets.

»També la comunicació té una gran importància des del punt de vista de l'elevació del nivell cultural de la població» (LAZLO [1977], pàg. 141-142).

El pla de rendiment del transport conté les tasques de transport ferroviari, per carretera, marítim i aeri, en el cas de Cuba. El pla de transport no conté els transports anomenats interns, ja que es consideren com a part integrant de la produc-

⁷ Sobre aquesta temàtica ha aparegut recentment l'article: GONZALEZ PORCELL [1989].

ció interna de les empreses i establiments. El pla de rendiment de les telecomunicacions comprèn les tasques del transport de correu i de telecomunicacions (en especial, televisió, ràdio, telèfon, telegrams, etc.).

El pla de transport consta de dues parts: la de mercaderies i la de passatgers. És elaborat considerant els següents factors: les necessitats del transport, la capacitat de circulació, els materials disponibles i la força de treball disponible. Per determinar les necessitats del transport i les direccions del transport, i per elaborar els corresponents plans, cal fer servir, de forma àmplia, els balanços de transport.

Quant als indicadors, n'hi ha de diferenciats entre els organismes i les empreses segons que siguin "productors" de transport o usuaris, i també d'acord amb la importància del tipus de transport.

10.2.5. SECCIÓ 5. PLANIFICACIÓ DE LES INVERSIONS. ■

«El mesurament de l'efectivitat econòmica de les inversions ha esdevingut un problema clau de la ciència i de la política econòmica als països socialistes. Per a dur a terme la construcció d'una societat socialista, així com per preparar, al seu torn, les bases tècniques i productives del comunisme, cal disposar d'abundants recursos» (GONZALEZ MAICAS [1972], pàg. 151).

Com afirma DE LA ROSA ([1979-1980], pàg. 25), «allò peculiar de l'economia planificada consisteix en el fet que les inver-

■ Un article recent sobre el tema és: VELASCO i MÉNDEZ DELGADO [1989].

sions, pel seu paper i importància en el desenvolupament de l'economia, constitueixen el factor cardinal per a la solució de les principals tasques econòmiques i polítiques previstes per a la construcció del socialisme i del comunisme. Per això, la planificació de les inversions ocupa un lloc especial i predominant en el sistema general de la planificació de l'economia nacional».

En paraules de CASTRO TATO ([1981], pàg. 11-12), «com a tendència, el procés inversionista de cada projecte industrial o el cicle complet d'una nova inversió, cada cop és més llarg com a resultat del desenvolupament de noves tecnologies i el creixement de les capacitats, complexitat i assortiment de la producció. Aquest procés té una durada de 5 a 10 anys en la majoria de les inversions, cosa que determina que la planificació de les inversions a la indústria es basi en una projecció de 15 anys com a mínim. Tot això exigeix una major precisió i profunditat als estudis tècnico-econòmics inicials i en la planificació de totes les activitats del procés inversionista, per garantir la creació de les noves capacitats en el menor temps possible i amb el màxim d'efectivitat».

A partir de la determinació de la quantia del fons d'acumulació cal definir els principals projectes i programes inversionistes que seran garantits per aquest fons. La planificació de les inversions constitueix l'instrument vital per a l'orientació del desenvolupament econòmic del país a partir de les directives traçades pel Partit i pel Govern. Les inversions productives garanteixen l'increment de la producció prevista per al corresponent horitzó de planificació. En aquest sentit, la inversió productiva és el factor que permet la creació de la base material i tècnica per a la construcció de la societat socialista.

«Per a la determinació del volum total d'inversions productives que garanteixen l'increment de la producció prevista, hom requereix l'elaboració del balanç de capacitats instal·lades i del càlcul de noves capacitats que s'han de posar en marxa en el període planificat» (DE LA ROSA [1979-1980], pàg. 46).

Com afirma GARCIGA ([1986], pàg. 71-72), «el perfeccionament de la planificació de les inversions, unit a l'elevació de la qualitat del procés inversionista, i l'aprofitament màxim dels fons bàsics en explotació, constitueixen elements importants de l'eficiència econòmica, ja que són determinants en el procés de la reproducció ampliada de l'economia».

En la planificació i la realització de les inversions hi ha un aspecte que té una especial importància, com és l'acció del **factor temps**. El desenvolupament de l'economia socialista s'efectua per mitjà de despeses acumulades de treball materialitzat. Una de les condicions de la reproducció ampliada és la compensació completa de les despeses de treball materialitzat, tant en la forma física, com en valor.

«El caràcter específic del treball materialitzat, dirigit vers el desenvolupament de la producció social, consisteix en el fet que entre la despesa d'aquell i l'inici de la seva compensació hi ha un període en el transcurs del qual la societat no rep cap producció. Aquest període pot ser curt o prolongat, especialment quan es realitzen les inversions bàsiques, que poden estendre's al llarg de diversos anys» (BABUK [1980], pàg. 55).

Per tant, les inversions no exigeixen solament les despeses dels recursos materials, sinó també la determinació dels terminis o períodes de temps necessaris per a la seva construcció i mun-

tatge. A més, cal un altre període de temps addicional per a la seva assimilació econòmica. Com afirma BABUK ([1980], pàg. 56), «a mesura que augmenta el grau de desenvolupament de les forces productives, el valor d'una unitat de valor (pes o ruble) canvia en el temps, i un pes d'aquest any no s'igualava a un pes invertit fa uns anys. Aquest fet és conegut com a acció del factor de temps. [...] l'acció del factor de temps es manifesta sempre quan hi ha "lag" (temps de retard)» (subratllat: L.A.).

Les dues vies per aconseguir la reducció del "lag" són el mètode de concentració de recursos (consisteix a concentrar en llocs i temps grans quantitats de recursos) i la construcció de grans unitats amb dues o tres línies de producció.

Per tant, cal fer esment que els ritmes de producció augmenten en la mesura que es redueix el "lag" i el temps entre la inversió i la seva recuperació, fins i tot amb ritmes anuals iguals d'increment de les capacitats productives. Amb la reducció del "lag" disminueix el període de la recuperació completa de les inversions bàsiques.

Com també assenyala BABUK ([1980], pàg. 68), «el càlcul de la influència del factor de temps en la planificació del desenvolupament de l'economia nacional, dóna la possibilitat de fer servir racionalment les inversions i assegura els ritmes més alts de la producció social i del creixement de les riqueses nacionals».

Les xifres directives més rellevants són aquí, d'acord amb ACOSTA ([1982], pàg. 104):

a) capacitats productives que s'han de posar en explotació, per anys;

b) volum de fons bàsics que s'han de posar en explotació, per branques;

c) volum d'inversions per branques seleccionades, per inversió central.

10.2.6. SECCIÓ 6. PLANIFICACIÓ DE LES CONSTRUCCIONS.

Tot i que l'activitat de la construcció és semblant a l'activitat industrial, és convenient considerar-la com una branca independent de l'activitat econòmica.

La construcció reuneix un seguit de característiques que la diferencien de la indústria. LAZLO ([1977], pàg. 68-69) n'assenyala, com a principals, les següents: a) el lloc de treball on actua la construcció i el temps en què s'efectua, que fa que les unitats de producció de la construcció siguin constantment reorganitzades; b) la producció de la construcció és, generalment, una producció individual, que requereix un treball preparatori; c) gran part de la seva producció es realitza a l'aire lliure, de manera que les condicions atmosfèriques hi influeixen decisivament; i d) té un ús molt particular de les màquines, puix que hi ha gran dificultat per a l'emprament de màquines estables.

D'altra banda, el pla de la construcció està molt relacionat amb la planificació de les inversions, atès que gairebé sempre l'activitat inversionista implica edificacions. Precisament, de la relació entre construcció i inversions prové la importància que té la planificació de la construcció.

L'activitat de la construcció és múltiple, de manera que és possible agrupar el conjunt d'aquestes activitats segons la que

compleix en la realització del producte. Així, el pla de la producció de la construcció conté:

a) La producció fonamental, que són els treballs d'edificació i muntatge, dels resultats dels quals sorgeix directament el producte de la construcció (ço és, els edificis i les obres).

b) Les produccions no fonamentals, que són aquells treballs que no intervenen directament en l'edificació, sinó que produeixen productes que ajuden a la construcció de forma indirecta, com ara materials, productes semiacabats, elements de construcció, serveis, etc.

c) Les produccions de les indústries auxiliars, pertanyents a l'anterior grup (verbigràcia: serveis de transport de càrregues, d'aigua i de llum, reparació de maquinària, etc.).

d) L'activitat de les seccions planificadores, dels instituts planificadors i dels organismes de la construcció, a més a més de les activitats de les empreses de serveis de màquines de construcció i d'empreses de reparació.

e) Els treballs d'edificació realitzats pels organismes de la construcció i la producció realitzada amb els mitjans propis dels organismes que no són de la construcció.

f) Finalment, hi ha les edificacions estatals, les activitats de les cooperatives i dels constructors privats.

En l'elaboració dels plans de la construcció «fonamentalment hom ha de tenir en compte els mateixos factors que es consideren en preparar el pla industrial. Però, en determinats aspectes, hom

no ha de deixar de banda les característiques especials de la indústria de la construcció» (LAZLO [1977], pàg. 76). Aquí, de forma similar a la indústria, els factors principals són les necessitats de construcció de l'economia nacional i les possibilitats productives de la construcció.

ACOSTA ([1982], pàg. 104) assenyala com a indicadors els següents:

«a) Indicadors seleccionats de producció, la seva distribució provincial; distribució de l'epígraf construcció i muntatge per organisme constructor.

»b) Pla d'execució de projecte, d'execució d'obres, i indicadors de costos i d'eficiència».

10.2.7. SECCIÓ 7. PLANIFICACIÓ DELS PROVEÏMENTS I BALANÇOS MATE- RIALS.

El sistema de proveïment tècnico-material té com a paper fonamental atendre les demandes de mitjans tècnics i materials, és a dir, de mitjans de producció, de totes les branques de l'economia nacional. Dins del pla de l'economia nacional garanteix l'escaient coordinació entre la producció i el consum de mitjans de producció. Es troba, doncs, en la cruïlla de la direcció vertical i l'horitzontal de l'economia nacional.

El proveïment tècnico-material té una doble funció, com a únic proveïdor i únic comprador de mitjans de producció dins de l'economia nacional i, alhora, el seu únic subministrador.

«L'objectiu central d'aquesta secció del Pla és vinculat a la seva tasca fonamental, que consisteix a garantir la coordinació entre el consum i la producció d'articles de destinació productiva en l'economia nacional i, a més, la determinació planificada de la distribució dels esmentats mitjans de producció» (GARRIDO i MATEO [1982], pàg. 126).

La planificació del proveïment tècnico-material es realitza a tots els nivells: central, per branques, territorial i empresarial.

L'elaboració del pla de proveïment tècnico-material «és un procés únic realitzat amb la participació dels organismes de direcció estatal, les empreses i unitats pressupostades subordinades a aquests. Al nostre país, la planificació del proveïment tècnico-material s'executa en les següents instàncies: JUCEPLAN, Comitè Estatal de Proveïment Tècnico-material (CEPTM), Ministeri de Comerç Interior (MINCIN), ministeris i altres organismes de l'administració central de l'Estat, empreses i unitats pressupostades» (GARCIGA [1986], pàg. 74).

Les principals xifres directives de la secció són:

- a) demanda total per producte;
- b) elaboració del balanç material dels productes per part dels organismes encarregats.

10.2.8. SECCIÓ 8. PLANIFICACIÓ DEL COMERÇ EXTERIOR I DE LES DIVI- SES.

Hom ha de tenir en compte que el desenvolupament de les for-

ces productives va acompanyat pel desenvolupament de la divisió del treball, tant dins del país, com entre els diversos països.

Com assevera LAZLO ([1977], pàg. 87-88), «l'experiència ha demostrat que la coordinació de les tasques productores per mitjà dels plans del comerç exterior no asseguren el màxim desenvolupament i la utilització múltiple de les forces productives en tot el camp socialista. Amb el progrés del socialisme [...], sorgiren certes dificultats que es mantenien pel mal aprofitament de les condicions que proporciona la divisió internacional del treball. Sorgiren desproporcions entre la indústria productora de matèries primeres i la indústria elaboradora; cada país pretenia desenvolupar la seva pròpia indústria a totes les branques industrials. Després es descobrí que el màxim i l'adequat desenvolupament de les forces de treball del camp socialista no és possible orientar-lo només amb l'intercanvi comercial. Per aquesta raó, la coordinació directa de les tasques de producció és el principal mitjà de col·laboració entre els països socialistes».

La divisió internacional del treball socialista és conseqüència lògica de les condicions de la producció socialista, i és un procés derivat de les lleis econòmiques del socialisme. És possible realitzar, en un nivell superior, els postulats de la llei econòmica fonamental, si els països socialistes es donen suport mútuament sobre els recursos econòmics. Una altra conseqüència de l'ajuda mútua i de la coordinació econòmica és la possibilitat que la llei del desenvolupament planificat tingui un caràcter internacional i influeixi i actuï sobre tot el món socialista. Això crea els fonaments per a la desaparició dels desnivells econòmics i culturals existents entre els mateixos països socialistes.

La necessitat de la coordinació de les tasques productives és més comprensible en la producció agro-pecuària i en la de matèries primeres, que depenen de les condicions naturals de cada país. Això, però, no impedeix que hi hagi també la necessitat de la coordinació en la indústria elaboradora.

L'organisme organitzador de la cooperació econòmica entre la major part dels països socialistes europeus i de la divisió internacional socialista del treball és el Consell d'Ajuda Mútua Econòmica (CAME). Els països agrupats en el CAME prenen part en el treball com a membres equivalents, i en conserven les respectives soberanies. Això s'observa, per exemple, pel fet que sols es proposen, als respectius governs, les resolucions que han estat acceptades unànimement, i que cada país elabora els seus plans econòmics de forma independent. Per consegüent, el CAME té per funció assegurar el desenvolupament de les forces productives, tot respectant els interessos nacionals de cada país.

A l'hora de l'elaboració del pla de l'intercanvi mercantil hom de partir de les necessitats d'importació i de les possibilitats d'exportació. El pla de l'economia nacional, al capítol del pla del comerç exterior conté els següents plans detallats: el d'intercanvi de mercaderies, el de moviment de reexportació, el d'adquisició de mercaderies que s'han d'exportar, el del moviment de divises, el de compensació de preus, i el de transport.

En opinió de Jacinto TORRAS ([1973], pàg. 10-11) «el punt de partida de la planificació del comerç exterior és determinar les necessitats d'importació [,] [...] i l'exportació [...] es transforma en el principal factor de la política del comerç exterior. L'objectiu és obtenir la màxima satisfacció de les necessitats reals del progrés del país i costejar aquestes importacions [...]

el comerç exterior es transforma, així, en un instrument més eficaç per completar la planificació de l'economia nacional. [...] El que cal importar -i, en aquest sentit, el cas de Cuba és un cas greu que distingeix i que fa més significativa la importància de la política comercial exterior- es planifica, ja que, en aquest punt, és més difícil, perquè Cuba és un dels països a tot el món que més depèn del comerç exterior, més depèn de la importació per satisfer les seves necessitats».

La informació que es brinda pels organismes abraça, en opinió d'ACOSTA ([1982], pàg. 105): «distribució per països dels volums que s'han d'exportar i importar; preus que hom ha d'utilitzar per productes i països en cada any del quinquenni; donatius que s'han de rebre i lliurar; projecció de l'exportació i de la importació de serveis productius i d'ingressos i despeses per invisibles».

10.2.9. SECCIÓ 9. PLANIFICACIÓ DEL TREBALL, ELS SALARIS I ELS QUADRES.

La producció social no pot funcionar sense una mà d'obra qualificada, que correspongui a les necessitats de l'economia nacional, especialment de les branques que es desenvolupen amb major rapidesa. La preparació de personal qualificat constitueix una premissa importantíssima per elevar el rendiment de la producció.

A.- El pla del treball i dels salaris «és el mitjà mitjançant el qual l'estat socialista, conscientment i científicament, influeix sobre la distribució dels recursos laborals del país,

amb la finalitat d'assegurar el compliment de les metes econòmico-socials prèviament traçades.

»És conegut que el pla de treball i de salaris aconpleix un rol significatiu dins del pla de l'economia nacional, ja que orienta el moviment dels treballadors cap a les branques principals de l'economia nacional, on el país concentra els esforços fonamentals» (ANÓNIM [1975a], pàg. 201).

El pla del treball «ha d'assegurar l'ocupació de les persones aptes per al treball i ha de satisfer les necessitats de l'economia nacional quant a la mà d'obra. Es planifica també la preparació de personal qualificat, per correspondre a les exigències de la tècnica moderna. Es dedica especial atenció a l'aprofitament dels recursos laborables en les diverses regions del país i a la migració de la mà d'obra d'una regió a una altra, i del camp a la ciutat. La realització del pla relatiu al treball ha de tenir per resultat el ràpid i incessant ascens de la productivitat del treball, l'augment del nombre d'ocupats en l'economia social, l'ampliació i la millora de la preparació de personal qualificat i l'increment del salari dels treballadors» (LAZLO [1977], pàg. 120).

Amb aquesta opinió coincideix bàsicament GARCIGA ([1986], pàg. 78) quan afirma que «el pla de treball i de salaris inclou els següents elements: el pla d'elevació de la productivitat del treball, la quantitat de treballadors segons les categories establertes, la planificació del fons de salari i del salari mitjà, el pla d'assegurament dels quadres, etcètera».

En termes generals pot plantejar-se que l'objectiu fonamental de la planificació del treball i dels salaris consisteix a

crear les condicions necessàries per harmonitzar la plena ocupació dels recursos laborals amb la seva utilització més eficient, de forma que se satisfacin les necessitats de força de treball per al desenvolupament de l'economia nacional.

Les tasques del pla estatal del treball es formen partint de determinats principis metodològics. Un és considerar conjuntament els factors que condicionen el desenvolupament accelerat i l'increment de la producció i els que influeixen en l'ocupació de la mà d'obra. Un altre estableix la necessitat de combinar les inversions i l'ocupació de la mà d'obra, de manera que es puguin obtenir productes i serveis amb les despeses totals mínimes de la societat. També hi ha la necessitat de considerar no sols l'efecte econòmic global del compliment del pla del treball, sinó també les conseqüències socials que pugui tenir l'aprofitament projectat de la mà d'obra en les diverses branques i regions econòmiques del país.

D'altra banda, «la gestió del MINTRAB [Ministeri de Treball] ha estat dirigida a la distribució centralitzada de l'ocupació i a l'avaluació de la demanda de força de treball formulada per tots i cadascun dels organismes de l'economia, la qual cosa es vincula estretament amb els procediments vigents per a la planificació d'aquesta categoria» (ANÒNIM [1975a], pàg. 202).

D'acord amb GARCIGA ([1986], pàg. 79), «el pla de treball i de salaris és compost per tres aspectes fonamentals, els quals es troben estretament interrelacionats, que són: la planificació de la productivitat del treball, la planificació de la mitjana de treballadors i la planificació del salari».

1) La planificació de la productivitat del treball constitueix el punt de partida per confeccionar el pla del treball i dels salaris, perquè, de la correcta consideració dels seus possibles nivells, depengui la qualitat de la resta d'indicadors d'aquest pla.

2) La planificació de la mitjana de treballadors comprèn el càlcul de la mitjana de treballadors per als organismes i empreses de l'esfera productiva, el qual s'expressa com la relació entre el volum de la producció bruta, a preus constants, i el total de treballadors en l'activitat econòmica corresponent.

3) La planificació del salari conté l'elaboració dels càlculs sobre el fons de salari i el salari mitjà per treballadors, als diferents nivells de l'economia nacional.

B.- LENIN ([1960], vol. 2, pàg. 694) indicava que una de les condicions de l'augment de la productivitat del treball és «l'elevació del nivell cultural i d'instrucció de les grans masses de la població» *.

TINBERGEN i BOS ([1970], pàg. 4) també relacionen desenvolupament i educació, de manera que hi ha certs factors que hi són bàsics:

«1- La vida econòmica necessita una quantitat de força de treball qualificada; el flux de nous graduats dels establiments educacionals representen una proporció molt petita d'aquesta quantitat, en vista de la longevitat humana.

* A "Les tasques immediates del poder soviètic", escrit entre el 13 i el 26 d'abril de 1918.

»2- L'educació, freqüentment, consta d'una sèrie d'etapes successives, cada una dependent de l'anterior per al seu proveïment de nous ingressos. Per exemple, l'expansió al nivell universitari fóra impossible si no hi hagués disponible prou quantitat de graduats de nivell mitjà.

»3- Una part de les existències de força de treball qualificada ha d'usar-se en el mateix procés educacional, igual que s'empren les llavors en l'agricultura.

»4- La força de treball qualificada pot importar-se».

La planificació del desenvolupament econòmic en les condicions del socialisme requereix elevar constantment la qualificació de la força de treball, d'acord amb el progrés tècnic. L'augment gradual de l'organització de la producció i dels serveis exigeix, com més va més, la participació d'especialistes amb un nivell de preparació alt.

Així ho veuen Pedro VALDÉS i RODRÍGUEZ MAZORRA ([1974], pàg. 109): «La preparació del personal qualificat que necessita l'economia nacional ha de ser organitzada i planificada amb deteniment, ja que cada acció que es realitzi en aquest sentit comprometrà les possibilitats futures d'ampliació i desenvolupament de l'activitat econòmica. Per això, resulta summament interessant l'estudi dels mètodes de planificació dels requeriments de la força de treball qualificada que demandarà la societat, així com l'anàlisi de les modificacions que s'han d'introduir en el sistema d'ensenyament nacional, amb la finalitat d'ajustar-lo a les necessitats reals del desenvolupament econòmic i social».

La llei econòmica de l'increment constant de la productivitat del treball en la societat socialista exigeix un estalvi del temps de treball per al posterior augment de la producció. L'augment de la qualificació dels treballadors i la millora de la qualitat del treball constitueixen l'únic camí possible per a l'estalvi de força de treball. Per tant, l'augment del nivell cultural i tècnic de la població, d'una forma racional i planificada, és una necessitat objectiva de la societat socialista.

D'acord amb JIMÉNEZ GÓMEZ ([1980], pàg. 135-136), les «creixents disponibilitats de força de treball qualificada creen condicions molt favorables per aconseguir millors i més eficients resultats en l'execució dels plans de desenvolupament del nostre país [...]. Tanmateix, això, al seu torn, imposa la necessitat de brindar una atenció curosa a la correcta planificació dels nous ingressos a les distintes especialitats, de manera que puguem assegurar la seva correspondència amb les necessitats de l'economia nacional».

Com explica també JIMÉNEZ GÓMEZ ([1981], pàg. 74), «sobre la base d'allò establert al pla de perfeccionament, el sistema d'educació cubà quedà estructurat en tres nivells: primari, mitjà i superior». El sistema d'educació cubà és, lògicament, un tot constituït per vuit subsistemes, amb una direcció que en manté la unitat conceptual. Aquests subsistemes són: educació preescolar, educació general, politècnica i laboral, educació tècnica i professional, educació d'adults, educació especial, formació i perfeccionament del personal pedagògic, educació superior i educació extraescolar.

Pel que fa a la planificació de l'educació universitària, requereix una planificació a mitjà i a llarg termini, que ha de

considerar diversos factors, com ara els que indiquen PÉREZ MAZA i GARCÍA DEL PORTAL ([1976], pàg. 17): el procés educatiu-formatiu dura una mitjana de 5-6 anys; en la formació d'un quadre científic-tècnic es requereixen, com a mínim, 10 anys; els plans d'estudi han de preveure la situació científico-tecnològica que es trobarà el graduat de poc; la cobertura de les necessitats de graduats universitaris no s'aconsegueix en un any sinó en uns quants, als plans a mitjà i a llarg termini; les inversions tècnico-materials i financeres i els recursos humans que demanda l'educació superior, pel seu alt cost, obliguen a la utilització més racional possible, cosa que requereix una visió a mitjà i a llarg termini.

La planificació de l'ensenyament especialitzat requereix un pla amb una certa perspectiva temporal de la força de treball qualificada, que permeti relacionar les necessitats productives i de serveis amb l'estructura i el volum de l'esmentat ensenyament. Això implica la utilització d'un sistema de balanços, que han d'incloure, entre altres dades, «els balanços per especialitats, segons edat, sexe i nivell d'escolaritat dels ocupants dels càrrecs que corresponguin a cada especialitat, així com la distribució territorial dels càrrecs ocupats i la distribució per sectors, branques i subbranques de l'economia nacional, dels dits càrrecs. Resulta evident que els balanços assenyalats requereixen la compatibilització prèvia de la relació de càrrecs tècnics del país amb les llistes d'especialitzacions que prepara el sistema nacional d'ensenyament» (Pedro VALDÉS i RODRÍGUEZ MAZORRA [1974], pàg. 115).

D'acord amb ACOSTA ([1982], pàg. 105), en aquesta secció hi ha els indicadors de productivitat del treball, de força de treball i de salaris; i el balanç de necessitats i disponibilitat.

tats per tipus d'especialistes. Segons l'autor ANÒNIM ([1975a], pàg. 202), aquests indicadors han de ser els de «eficiència econòmica, la productivitat i els salaris».

10.2.10. SECCIÓ 10. PLANIFICACIÓ DEL COST, EL GUANY I LA RENDIBILITAT.

Com indica ALVAREZ GÓMEZ ([1981], pàg. 64) «el cost, el guany i la rendibilitat constitueixen la part del pla de l'economia nacional que resumeix, en termes monetaris, els resultats de la producció planificada. La seva importància rau en el fet que mesura l'eficiència amb què es planifica el funcionament de l'economia, que constitueix una de les principals fonts d'ingrés al pressupost i que és l'ens que condiciona la possibilitat de la creació dels fons d'estimulació econòmica a les empreses».

Aquí ens trobem amb tres elements relacionats entre si, però, alhora clarament diferenciats.

1) Com assenyala GARCIGA ([1986], pàg. 82), «el conjunt de despeses de l'empresa per a la producció i la realització de la producció expressats en forma monetària constitueixen el cost de producció».

La importància del cost de la producció, com a categoria econòmica de la producció social socialista, consisteix en el fet que possibilita generalitzar i avaluar la qualitat de la gestió de l'empresa, cosa que té gran importància per al desenvolupament de l'economia nacional.

A fi de complir amb els objectius de la planificació, l'anàlisi i el control del cost, cal fer-ne una classificació de les despeses de l'empresa. Els tres criteris bàsics d'aquesta classificació són: segons l'homogeneïtat del contingut econòmic de les despeses, segons el mètode d'inclusió en el cost d'una unitat de producció, i segons la dependència de les despeses als canvis en el volum de la producció.

L'objectiu principal de la planificació del cost de producció és la determinació econòmicament fonamentada de la magnitud de les despeses necessàries per a la fabricació i la realització de la producció que respongui al volum, a la qualitat i a l'assortiment previstos pel pla per al període planificat.

Això ho expressen de la següent manera HERNÁNDEZ HERRERA et al. ([1986], pàg. 46), quan assenyalen que la planificació del cost de producció «té com a objectiu fonamental la determinació de la magnitud necessària de les despeses de fabricació de productes d'elevada qualitat, amb la utilització més efectiva i racional dels fons productius, dels recursos materials, laborals i financers, així com de les riqueses naturals».

Com recorda MEJÍAS RIBES ([1986], pàg. 140), «des de l'any 1976 existeixen al país diversos documents destinats a organitzar i realitzar els treballs de planificació i registre del cost de la producció, com a resultat de les decisions que es prengueren al I Congrés del Partit Comunista de Cuba sobre el Sistema de Direcció i Planificació de l'Economia».

2) «El guany és la categoria de la producció mercantil que expressa en forma monetària el valor del producte addicional creat a l'empresa» (GARCIGA [1986], pàg. 95).

En el socialisme el guany representa la diferència entre els ingressos i les despeses. El guany, d'una banda, caracteritza l'eficiència de l'activitat econòmica de l'empresa i, de l'altra, serveix d'estímul econòmic al col·lectiu laboral perquè, a partir del guany, es creïn els fons d'estimulació econòmica. Al seu torn, el guany constitueix la font fonamental dels ingressos del pressupost estatal.

3) La magnitud absoluta del guany no caracteritza prou bé la qualitat de la gestió de l'empresa, perquè depèn del volum i de les característiques de la realització de la producció. Per aquest motiu, cal utilitzar l'indicador de la rendibilitat «que correlaciona el guany en la producció mercantil amb la suma del valor mitjà anual dels fons bàsics i dels mitjans de rotació normats per al període planificat» (GARCIGA [1986], pàg. 96).

En aquesta secció els principals indicadors són, seguint ACOSTA ([1982], pàg. 105):

- a) volum de despeses per elements;
- b) indicadors seleccionats per a la determinació dels costos i el guany als sectors productius i al comerç.

10.2.11. SECCIÓ 11. PLANIFICACIÓ I ANÀLISI DE L'EFECTIVITAT ECONÒMICA DE LA PRODUCCIÓ SOCIAL ¹⁰.

Sobre el concepte d'efectivitat hi ha una certa polèmica per esclarir-ne el contingut i la importància en el conjunt de l'eco-

¹⁰ Per a una ampliació d'aquesta temàtica, consulteu, a més, la següent bibliografia: MARTÍNEZ FAGUNDO [1973]; SOTO [1982]; CASTRO TATO [1983]; FIGUEROA et al. [1983]; Ramón MARTÍN et al. [1983]; CABALLERO i MARRERO [1984]; i IVANOVITX i CLARK [1986].

nomia socialista. Segons afirmen COLAS i MC-PHERSON ([1988], pàg. 30), «la nostra opinió és que cal tractar [...] tres conceptes: l'efectivitat econòmica, la sòcio-econòmica i la social, com a conceptes mútuament interrelacionats i interdependents, mantenint estrictament la primacia de l'esfera econòmica, que es fonamenta en raons teòrico-metodològiques i político-econòmiques.

»El fet que hom els consideri en la seva interconnexió no solament no exclou, sinó al contrari, pressuposa que cada un dels conceptes té el seu contingut propi».

Aquí, però, tractarem fonamentalment el primer dels tres, per la qual cosa la polèmica queda bastant restringida ¹¹.

A grans trets, seguirem el criteri de les dues autores mencionades (COLAS i MC-PHERSON [1988], pàg. 35), que proposen tractar l'efectivitat «a partir dels següents punts de vista:

»- com a categoria econòmica, per tant, reflecteix relacions de producció;

»- com a expressió quantitativa i qualitativa del compliment de les lleis econòmiques en el seu conjunt i en els indicadors que mostren el compliment de la llei econòmica fonamental;

»- mesurar-la per mitjà d'un sistema d'indicadors, sempre d'acord amb els respectius aspectes que s'han d'analitzar;

»- fer servir el comportament de la productivitat del treball com a indicador central [...];

»- interrelacionar l'efectivitat econòmica amb la sòcio-econòmica i la social».

¹¹ Les autores, COLAS i MC-PHERSON ([1988]) polemitzen amb altres autors, tals com CASTRO TATO [1983], i FIGUEROA et al. [1983], amb els quals es mostren parcialment d'acord; i amb IVANOVITX i CLARK [1986], amb els quals no hi estan d'acord.

El concepte d'efectivitat econòmica de la producció social és un concepte relativament recent en l'economia socialista. «L'efectivitat econòmica de la producció social en el socialisme és una categoria global, àmplia i complexa, relacionada directament amb les lleis generals del desenvolupament de la societat i de l'economia, especialment amb la llei fonamental del desenvolupament de l'economia socialista» (CASTRO TATO [1983], pàg. 26).

«Segons el nostre criteri —afirmen ARIAS i LEÓN ([1987], pàg. 23)— l'efectivitat econòmica, en el seu sentit més general, pot definir-se com la lacònica fórmula de Marx: "[...] aconseguir els objectius fonamentals amb la menor despesa possible de mitjans", i es caracteritza més àmpliament com el resultat de la utilització en la producció de tots els recursos reproduïbles, o com l'estalvi d'aquests recursos en la producció d'una unitat d'efecte econòmic».

Continuant amb aquests autors, de qui fem un resum (*ibidem*, pàg. 23-26), l'augment de l'efectivitat, tot partint d'aquesta definició general, consisteix en la disminució de les despeses per unitat d'efecte, o l'increment de l'efecte amb la mateixa magnitud de les despeses, cosa que constitueix l'aspecte material de l'efectivitat de la producció, i expressa de manera general i abstracta el principi fonamental per mesurar el grau d'efectivitat del treball social a diferents nivells de l'estructura econòmica.

L'efectivitat, des del punt de vista dels resultats i les despeses, no perd la qualitat econòmica; es tracta de l'economia del treball en la creació de qualsevol producte. Per això, hom planteja que l'efectivitat, com a categoria econòmica, té un aspecte material que en determina el contingut, i un aspecte

social que en determina la forma. Totes dues formes d'efectivitat no són contraposades, sinó que la primera és una part de la segona ¹².

La categoria efectivitat sòcio-econòmica de la producció social és orgànicament relacionada amb les relacions de producció fonamentals del socialisme, en reflecteix els trets específics, ja que el seu estudi proporciona la possibilitat d'obrir el mecanisme de les forces socials motrius del desenvolupament de l'economia nacional. Cada època històrica es caracteritza per un determinat nivell de desenvolupament de la producció social, la qual cosa troba l'expressió en l'efectivitat de la producció social.

Per tant, «l'efectivitat, com a categoria econòmica, reflecteix determinada relació social de producció i és inherent a diferents modes de producció.

»L'efectivitat del procés productiu representa un tipus concret de relacions socials de producció i uneix orgànicament els aspectes tècnics, econòmics i socials. [...]

»En aquestes noves condicions [del socialisme], l'efectivitat de la producció es porta a cap planificadament, en interès de tots els membres de la societat socialista i subordinada al compliment de la llei econòmica fonamental del socialisme» (ARIAS i LEÓN [1987], pàg. 26) (subratllat: L1.A.).

Aquest concepte s'ha d'entendre com els resultats obtinguts de la producció social, que s'expressen, en l'economia socialis-

¹² Vegeu l'aportació de COLAS i MC-PHERSON als dos primers paràgrafs d'aquesta secció, i la nota anterior.

ta, com a Producte Social Global, Renda Nacional o Producte Net, guany, productivitat del treball, rendibilitat, etc. és un concepte que sintetitza i resumeix, per a l'economia nacional, un conjunt d'eficiències parcials, tècniques, tècnico-econòmiques, financeres, etc., que es realitzen, sobretot, a nivell macro-econòmic.

Al nivell de l'empresa, CABALLERO i MARRERO ([1984], pàg. 49-50) indiquen que «la planificació de l'efectivitat econòmica exigeix, abans de tot, l'anàlisi econòmica dels resultats obtinguts a l'empresa en el període precedent al que es planifica».

«La planificació dels indicadors de l'efectivitat econòmica de la producció estan estretament vinculats amb l'elaboració de totes les seccions del pla tècnico-econòmic, amb la particularitat que en aquesta no es pren un o un altre indicador de forma independent, sinó que s'analitzen de manera integral» (GARCIGA [1986], pàg. 99).

Per tant, els indicadors corresponents provenen d'un conjunt d'altres seccions del pla, com ara les de costos, guanys i rendibilitat, treball i salaris, etc.

10.2.12. SECCIÓ 12. PLANIFICACIÓ DE LA CIRCULACIÓ MERCANTIL AL DETALL.

Quant als indicadors, en podem citar els següents:

- a) indicadors seleccionats de producció i de serveis;
- b) indicadors d'assegurament mercantil i del desenvolupament de la xarxa comercial.

10.2.13. SECCIÓ 13. PLANIFICACIÓ DELS SERVEIS COMUNALS I PERSONALS, ADMINISTRACIÓ D'HABITATGES, ADMINISTRACIÓ COMUNAL I SERVEIS A LA POBLACIÓ.

Els principals indicadors són:

- a) indicadors seleccionats de producció i de serveis;
- b) desenvolupament de la xarxa de serveis a la població.

10.2.14. SECCIÓ 14. PLANIFICACIÓ DELS SERVEIS SOCIALS.

Els indicadors són:

- a) nivells d'activitat dels serveis per a cada una de les tres branques següents: educació, cultura i art; salut pública i assistència social; i esport i turisme;
- b) pla de formació per grups d'especialitats.

10.2.15. SECCIÓ 15. PLANIFICACIÓ TERRITORIAL.¹³

Per a la planificació territorial, d'acord amb DEBROSSE i MARTÍNEZ MANRIQUE ([1985], pàg. 38-41) existeix una metodologia que considera els següents aspectes:

- regió d'estudi: comprèn els municipis de la província, sotmesos a estudis pel que fa al seu desenvolupament històric, indústria, desenvolupament social, recursos laborals, etc.;

¹³ Un article recent sobre el tema és: VELASCO i MÉNDEZ DELGADO [1989].

- condicions naturals: potencialitat dels recursos naturals, hàbitat, disponibilitat d'aigua, àrees que s'han de protegir, restriccions imposades per la protecció del medi ambient, i extensió territorial i altres característiques vinculades;

- població: estructura i dinàmica poblacionals (sexe, edats i migracions, fonamentalment);

- economia: disponibilitat i característiques de la força de treball, volum de la producció, participació de les branques i sectors econòmics al territori, i nivell de vida de la població;

- sistema d'assentaments poblacionals: inclou l'anàlisi del sistema urbà, sobre l'evolució històrica, la problemàtica de cada nucli, el creixement físic, l'organització dels serveis, etc.;

- infraestructura: els sistemes hidràulics i el grau d'utilització de les seves diferents xarxes (viàries, elèctriques, de comunicacions, ...);

- síntesi de la problemàtica: recull l'essencial de les anàlisis parcials i estableix les correlacions necessàries, tenint com a objectiu: evidenciar la problemàtica actual de la regió (estructura del servei urbà, accessibilitat de la població, àrees de descans, estructures productives, satisfacció de les necessitats de la població i els sistemes de transport i de la infraestructura); definir les potencialitats del territori (recursos naturals i laborals, instal·lacions productives i sistemes d'assentaments); i establir les recomanacions pertinents per a la conservació del medi.

Com ja hem vist a l'apartat 9.3., la planificació territorial constitueix un mitjà important per a la solució dels problemes socio-econòmics, així com per garantir un adient nivell de desenvolupament econòmic als diversos territoris, segons els objectius centrals del pla de desenvolupament econòmic i social.

La combinació de la planificació per branques i la territorial té bases objectives, originades en la unitat de les diferents formes de la direcció. Com indica AFANASSIEV ([1978], pàg. 329) quan parla dels principis generals de la direcció científica de la societat socialista, «a la societat socialista ha cristallitzat un principi únic de gestió: el territorial i per branques, l'essència del qual consisteix en el fet que els distints objectes de gestió solen obeir a una direcció doble: en diversos problemes, sobretot en els de caràcter socio-polític, són governats pels organismes territorials [...]; als altres problemes, els referents a la seva especialitat, els dirigeixen els òrgans per branques».

Les branques econòmiques tenen tendència a localitzar-se en les parts del país més propícies per les seves condicions naturals i econòmiques. Per tant, com a conseqüència que el desenvolupament de la producció sempre es fa en un territori determinat, la divisió per branques del treball esdevé territorial.

Quant als indicadors, en moltes ocasions, provenen d'altres seccions del pla i, en altres, són específics per avaluar el desenvolupament territorial.

10.2.16. SECCIÓ 16. PLANIFICACIÓ DEL COMERÇ. ¹⁴

En la planificació i el finançament de les existències de mercaderies per a la venda a les activitats comercials, cal fer «una anàlisi de la problemàtica relacionada amb la correcta determinació de la norma financera dels mitjans de rotació que són normables a les activitats comercials, la qual cosa constitueix una obligada referència, a partir de la qual l'Estat determina i assigna a cada empresa la quantia dels seus mitjans propis de rotació, en correspondència amb les tasques i obligacions considerades, amb caràcter directiu, als seus plans econòmics i financers, i com a premissa material o indispensable per al desenvolupament del principi d'independència relativa en el desenvolupament de la gestió econòmica pel sistema empresarial» (RICO et al. [1982], pàg. 67).

Les existències de mercaderies, que s'acumulen transitòriament en forma d'inventaris per a la posterior venda per mitjà del comerç, les poden classificar com a existències d'índole corrent, de reserva i de caràcter estacional o que constitueixen excessos temporals. Les primeres presenten un cicle normal de rotació i són finançades a partir de la norma financera; poden correspondre al comerç a l'engròs o al detall.

Les altres són finançades per part del pressupost estatal, pel crèdit bancari o per altres vies, però mai per la norma financera; normalment corresponen al comerç a l'engròs.

Hi ha indicadors seleccionats que corresponen a les empreses que es classifiquen en les branques del sector.

¹⁴ Sobre el tema del comerç interior a Cuba hi ha un article recent: NEYRA [1989].

10.2.17. SECCIÓ 17. PLANIFICACIÓ DE LA PRODUCCIÓ D'ALTRES ACTIVITATS PRODUCTIVES.

També ací s'estableixen els indicadors seleccionats per les empreses agrupades en el sector.

* * *

Com a conclusió d'aquest apartat, podem recordar que «els diferents plans abans enumerats es consoliden en un pla únic, que constitueix el pla de l'economia nacional per al període de cinc anys corresponent. Aquest pla és de compliment obligatori per a les diferents empreses i les altres institucions del país» (VIDAL VILLA [1987], pàg. 19).

CAPÍTOL 11. LA PLANIFICACIÓ EN EL SISTEMA DE DIRECCIÓ I PLANIFICACIÓ DE L'ECONOMIA CUBANA, III.

11.1. METODOLOGIA PER A L'ELABORACIÓ DEL PLA ANUAL.

El pla anual de l'economia socialista representa la concreció dels objectius que s'han d'aconseguir, indicats als plans multianuals i en l'estratègia del desenvolupament econòmic. Com que abasta un període curt d'horitzó, les seves xifres, metes i balanços responen a un alt nivell de desagregació i de detall per a totes les entitats econòmiques. El pla anual és l'instrument bàsic per a la direcció corrent de la producció i dels serveis.

Segons VIDAL VILLA ([1987], pàg. 19), «el pla anual correspon a la temporalització del pla quinquennal, i recull els objectius productius que s'han d'atènyer cada any, dins del marc general de la planificació a mitjà termini. La seva elaboració es correspon, per consegüent, a cadascuna de les seccions en què se subdivideix el pla quinquennal».

«La confecció del pla anual a Cuba s'inicià a partir de tres elements fonamentals que són: el diagnòstic general de l'economia, els objectius ja traçats en l'estratègia i en el pla multi-anual i, a l'últim, les directives político-econòmiques concretes de l'any per al qual es confecciona el pla» (LÓPEZ COLL i SANTIAGO [1975], pàg. 16).

Aquestes directives político-econòmiques de l'any planificat emanen de la direcció superior del Partit i del Govern, i abracen els principals nivells de producció de l'esfera material, les activitats fonamentals de la producció material i de serveis, els

indicadors més importants del nivell de vida de la població i altres aspectes.

A Cuba, s'emeten les anomenades Xifres preliminars fruit de la coordinació de la JUCEPLAN amb la direcció superior del Partit i del Govern. Aquestes xifres instrumenten les directives político-econòmiques i la resta d'elements mencionats, tot considerant el sector extern com un dels punts de partida i com a sector prioritari que s'ha d'analitzar en les etapes posteriors.

A partir d'aquest moment comença un procés d'intercanvi d'informació i de presa de decisions als diferents nivells de l'estructura administrativa i internament a la JUCEPLAN, que tenen com a objectiu compatibilitzar els recursos amb les necessitats i, així, garantir les proporcions més importants. Aquesta etapa acaba amb l'emissió de les Xifres de Control.

Aquestes darreres xifres concreten amb un major detall i precisió les tasques del pla. En aquest moment es produeix la participació dels treballadors en l'elaboració del pla. Un nou procés d'intercanvi d'informacions i de presa de decisions dóna lloc a les Xifres Directives, que constitueixen per si mateixes el Pla Anual. Les Xifres Directives són d'obligatori compliment per a totes les instàncies estatals, en els models de planificació centralitzada, com és el cas cubà.

Les transformacions metodològiques en la planificació també afecten el pla anual de l'economia nacional, raó per la qual cal detenir-se en els diferents elements que normen el procés de planificació anual. «La metodologia del pla anual de Cuba es perfecciona gradualment incorporant els elements obtinguts de la pràctica quotidiana, aprofundint-ne l'anàlisi, millorant-ne els

índexs, augmentant-ne la qualificació del personal i introduint-hi millores tècniques (LÓPEZ COLL i SANTIAGO [1975], pàg. 17).

En farem un estudi detallat per a les principals seccions de l'economia nacional, seguint els punts fonamentals exposats per ACOSTA ([1982], pàg. 108-152), extrets de la metodologia realitzada per la JUCEPLAN per a l'elaboració del pla anual.

11.1.1. SECCIÓ 1. PLANIFICACIÓ DEL PROGRÉS CIENTÍFICO-TÈCNIC.

La planificació del progrés científico-tècnic permet crear condicions que assegurin la combinació dels assoliments de la revolució científico-tècnica amb els avantatges del Socialisme. En agrupar tota aquesta problemàtica en una secció independent, s'aconsegueix orientar en el seu conjunt l'evolució del progrés científico-tècnic, equilibrar els objectius amb els recursos disponibles, assegurar la prioritat de certes investigacions i facilitar la més ràpida introducció dels avenços científics en la pràctica productiva. La planificació del progrés científico-tècnic constitueix un sistema que integra en si elements diversos.

La determinació de l'horitzó temporal resulta l'aspecte més important d'aquest tipus de planificació. La seva perspectiva a llarg termini -diguem-ne de 20 anys- a compleix una funció de major rellevància que en altres seccions del pla. L'aspecte directiu correspon al pla quinquennal, i la precisió detallada al pla anual.

«Aquest pla es relaciona pràcticament amb tots els restants plans: el pla de producció, el pla de proveïment tècnico-material, el pla de treball i salaris, el pla d'inversions, el pla de

cost, guany i rendibilitat, i d'altres» (GARCIGA [1986], pàg. 69).

Les tasques principals a Cuba són: sobre investigacions i treballs científico-tècnics; assimilació de nous tipus de productes; adquisició de llicències i patents; introducció de sistemes automatitzats de direcció i de tècniques de computació; organització científica del treball; normalització, metrologia i control de qualitat; finalment, formació de quadres científics.

El pla del desenvolupament científico-tècnic ha d'incloure, d'acord amb GROBART ([1977], pàg. 53-54), com a components principals, els pronòstics del desenvolupament integral: del potencial científico-tècnic, de les disciplines científiques, de la col·laboració i de la integració científico-tècnica, de la difusió de la tècnica d'avantguarda, de les perspectives d'aplicació i de difusió dels treballs d'I+D, dels nous problemes d'I+D que s'han d'emprendre, i de l'emprament dels nous descobriments científics i dels invents tècnics.

11.1.2. SECCIÓ 2. PLANIFICACIÓ DEL VOLUM DE PRODUCCIÓ INDUSTRIAL.

«El pla de producció anual es determina sobre la base del pla quinquennal, les xifres directives baixades pels organismes superiors i pels contractes econòmics amb els subministradors, tot considerant les capacitats productives segons la nomenclatura dels productes i la quantitat i els terminis de fabricació de la producció» (GARCIGA [1986], pàg. 69).

Segons LAZLO ([1977], pàg. 63), «els indicadors del pla de producció industrial abracen totes les fases productores de la

indústria. Determinen les tasques quantitatives i qualitatives de la producció industrial, la seva composició i el volum en valor, en les direccions principals, així com les condicions tècniques i econòmiques de la realització de les tasques. Les tasques en el pla de producció industrial seran determinades, en part, amb indicadors naturals i, en part, amb indicadors en valor».

Això últim és també recollit per ACOSTA ([1982], pàg. 109), quan afirma que «la planificació del volum de producció industrial abraça dos tipus d'indicadors: físics i en valor». El primer busca harmonitzar els nivells de producció amb l'estructura de les necessitats, tant productives com no productives. Els productes s'agrupen en diferents categories en correspondència amb el lloc on es fan els balanços (Junta Central de Planificació, Comitè Estatal de Proveïment Tècnico-Material i d'altres). En cada cas varia el grau d'agregació i de nominalització de les produccions planificades.

En el pla de l'economia nacional s'inclouen només les produccions que determinen les principals direccions i proporcions de l'economia, els principals tipus de béns de consum que influeixen en el nivell de vida i les produccions de gran prioritat per al pla i per al comerç exterior.

En el pla per branques s'inclou, a més de les produccions nominalitzades en el pla de l'economia nacional, aquelles el balanç de les quals és aprovat pel Comitè Estatal de Proveïment Tècnico-Material, els nous tipus de productes amb importància en el desenvolupament de les branques, així com produccions que determinin les proporcions bàsiques internes de les branques.

En els plans empresarials es nominalitza el conjunt fonamental dels béns que les empreses elaboren. Aquestes conformen els seus plans de producció atenent la seva nomenclatura i assortiment, d'acord amb les comandes aprovades per mitjà dels vincles directes amb els consumidors o amb les organitzacions de proveïment i de vendes, a partir de les xifres orientades pel nivell superior.

Els principals indicadors ací usats són les produccions física, l'exportable (en unitats físiques), la mercantil, la bruta i la realitzada ¹.

En aquesta secció del pla s'examinen dos problemes addicionals de gran importància: la planificació de la qualitat de la producció i la seva especialització.

En la determinació de l'eficiència industrial, la millora de la qualitat de la producció constitueix un aspecte de força significació. Els principals indicadors de qualitat aquí inclosos són: percentatge de productes per categories de qualitat, productes de qualitat superior, productes de primera categoria de qualitat, productes de segona categoria de qualitat i coeficient ponderat de qualitat.

Quant al procés d'especialització i concentració de la producció, aquest té una especial importància per a l'elevació de

¹. - Les definicions dels indicadors de valor són: producció mercantil= valor dels productes i serveis productius i destinats a la venda, a la inversió pròpia o a les activitats no industrials de l'empresa; producció bruta= valor de la producció mercantil, més la variació de l'inventari de productes en procés; producció realitzada= valor de la producció mercantil, més la variació de l'inventari de productes acabats, més els cobraments en el període planificat de mercaderies enllestides en períodes anteriors, menys el valor de la producció enllestida però no cobrada en el període planificat.

la productivitat del treball, per al creixement de l'eficiència de l'aparell productiu i per a l'augment constant de la qualitat de la producció. S'hi inclouen dos indicadors: el percentatge de la producció especialitzada en la producció total de cada branca, que serveix per a determinar el grau de concentració de la producció en empreses especialitzades ², i el percentatge de la producció fonamental en el volum total de producció de l'empresa, que expressa el grau d'homogeneïtat de la producció en una certa empresa ³.

Un altre factor bàsic en l'elaboració del pla de producció industrial és la planificació de la utilització de la capacitat productiva ⁴. La capacitat productiva mesurada per tallers, departaments, grups homogenis o equips fonamentals amb la màxima utilització del temps de treball s'anomena capacitat productiva potencial, mentre que la disponible és la que es planifica d'acord amb el règim laboral establert per l'empresa, calculada a partir dels punts límits del flux productiu.

El coneixement i el mesurament adequats de la capacitat productiva té els següents objectius principals:

a) obtenir el grau d'utilització de la capacitat productiva potencial de les empreses i de les branques industrials, per fonamentar els plans productius, d'inversions i de desenvolupament tècnic;

².- Es calcula com la relació entre la producció -en unitats físiques o en valor- de les empreses especialitzades, i el total de la producció planificada de la branca.

³.- Es calcula com la relació del volum de producció fonamental de l'empresa i el volum total de la seva producció mercantil.

⁴.- La capacitat productiva d'una empresa industrial és la màxima possible durant l'any.

b) obtenir el grau d'utilització de la capacitat productiva disponible per al pla de producció;

c) obtenir la capacitat productiva potencial per productes, per als balanços materials;

d) obtenir la capacitat productiva disponible de l'empresa també per als balanços materials.

11.1.3. SECCIÓ 3. PLANIFICACIÓ DE LA PRODUCCIÓ AGRO-PECUÀRIA.

El sector agro-pecuari té una importància cabdal en l'economia cubana, ja que, ateses les característiques de l'estructura econòmica existent a Cuba, «a aquest sector li escau un lloc decisiu en el desenvolupament de la capacitat d'exportació del país [...] [i] en l'elevació del nivell de vida de la població» (ACOSTA [1982], pàg. 113).

La producció agro-pecuària presenta particularitats varies. Des del punt de vista sòcio-econòmic, en aquest sector hi ha tres tipus de propietat: la socialista, formada pel sector estatal —que en les condicions de Cuba té el pes majoritari—, el sector cooperatiu —en ràpid creixement a Cuba— i la privada, constituït per terres pertanyents als petits camperols abans de la Revolució i per les d'arrendataris, parciers, precaristes, etc., adquirides a l'Estat en els processos postrevolucionaris de Reforma Agrària.

Des del punt de vista tècnico-natural, el sector es troba sota la influència del caràcter de la seva producció —essencialment biològic, i consegüentment estacional— i dels factors naturals. Això determina la supeditació de la producció agro-pecuària al comportament de la natura, i així no és gens estrany que quan va triomfar la Revolució fos el sector econòmic més endarrerit

tecnològicament; per aquests motius cal concedir-li una atenció prioritària a fi d'arribar a dominar, dins dels marges de la tècnica actual, els processos naturals, i posar-los al servei de l'augment de la producció.

La utilització intensiva de mitjans tècnico-materials (com ara la quimització, la fertilització, la irrigació, etc.) van atenyent una major estabilitat del procés productiu i una independència relativa dels efectes de la natura.

Les característiques específiques de la terra com a mitjà de producció, i l'índole estacional de la producció, plantegen trets propis a la relació especialització/diversificació, a fi d'assegurar un ús racional de la força de treball i dels mitjans invertits en la producció.

També hom ha de fer esment que una part important de la producció agro-pecuària es destina com a recursos per al propi sector, la qual cosa s'ha de tenir en compte per al càlcul de la producció (sobre la base de l'indicador de circulació total) i per al còmput dels balanços.

La planificació del sector agro-pecuari cerca, doncs, els següents objectius principals:

a) determinar els nivells de producció agro-pecuàries a partir de les projeccions de consum, d'exportacions i de les produccions industrials que fan servir matèries agro-pecuàries;

b) afavorir una progressiva integració de les produccions agro-pecuàries amb les indústries processadores;

c) garantir l'augment de l'oferta de les produccions nacionals que generen fons exportables o que substitueixen importacions;

d) aconseguir l'enfortiment de la base tècnica i material de les empreses i cooperatives de producció agro-pecuària mitjançant la progressiva introducció dels avenços tecnològics i un millor ús dels recursos disponibles;

e) elevar-ne l'eficiència econòmica tot incrementant la qualitat dels productes obtinguts;

f) contribuir a estructurar el pla des de les mateixes empreses fins a la nació, de la forma més consistent possible, i interrelacionant els diferents nivells que hi intervenen;

f) brindar els elements que permetin dissenyar una estratègia de producció sectorial en concordança amb els objectius generals de desenvolupament del país.

Els indicadors generals del pla de producció agro-pecuària són:

a) producció bruta del sector, mesurada per mètode de circulació total [□];

b) la producció acabada en termes físics [△];

c) la producció mercantil, ço és, la producció destinada a la venda i els pagaments en espècie;

d) la producció no mercantil, destinada a al consum productiu de l'empresa i a l'autoconsum no productiu;

e) les acumulacions agro-pecuàries;

f) les vendes a l'Estat, que en constitueix el principal indicador.

També s'hi han de considerar els indicadors generals de l'efectivitat econòmica de les empreses que són, segons CABALLERO i MARRERO ([1984], pàg. 52): productivitat del treball; rendiment

□.- S'hi inclou la producció acabada destinada a la venda o a pagaments en espècie, els recursos productius, l'autoconsum no productiu i les acumulacions agro-pecuàries.

△.- Vegeu la nota anterior.

dels fons; despeses materials, de salari i costos per pes de producció; i nivell de rendibilitat.

Té una especial importància rellevància el balanç del fons de terres, en què se'n determina la situació a l'inici del període planificat i les alternatives de la seva utilització.

A l'últim, els balanços dels mitjans de producció fonamentals (llavors, maquinària agrícola, fertilitzants, recursos alimentaris per al ramat, etc.) i dels recursos laborals.

Quant als models econòmico-matemàtics de l'activitat agropecuària, en podem citar dos tipus:

a) Models per a la planificació anual: per a l'anàlisi de l'activitat econòmica durant l'any en curs i per a la correcció de les normatives; per a l'activitat financero-productiva; per a l'optimització de la rotació del ramat; per a l'elaboració del programa productiu en les subdivisions de la unitat agropecuària; per a la distribució òptima dels fertilitzants per a camps i cultius; i per a l'optimització del transport intern i extern.

b) Models per a la planificació operativa: per a l'optimització dels treballs de camp en els períodes tensos o de més feina; per a la distribució òptima de la preparació d'aliments per al bestiar entre les granges que componen la unitat agropecuària, tenint en compte els diferents tipus de bestiar; per al càlcul de les racions alimentàries òptimes per a tots els tipus de ramat per períodes; per a l'optimització del transport de càrrega en els períodes de més feina; i per a la formació de les reserves.

11.1.4. SECCIÓ 4. PLANIFICACIÓ DEL TRANSPORT I LES COMUNICACIONS. ⁷

El pla de transport té com a objectiu satisfer les necessitats que hi ha tant per a les activitats productives, com per a la població, amb el mínim de despeses i amb augment de la qualitat dels serveis.

«El desenvolupament del transport constitueix una de les activitats més complexes, ja que depèn del desenvolupament de les diferents branques econòmiques i de la distribució territorial de les forces productives, incloent-hi el creixement de la població» (ACOSTA [1982], pàg. 117). A més, però, té una activa participació en la definició del desenvolupament de les esmentades branques econòmiques, car és coneguda la contraposició de l'economia d'escala versus despeses de transport.

El desenvolupament dels diversos tipus de transport ha d'observar les proporcions per aconseguir-ne una distribució i un ús racional, tenint en compte les capacitats de transportació, la infraestructura i les instal·lacions vinculades.

El pla de transport inclou els indicadors del desenvolupament dels transports ferroviari, automotor, marítim i aeri. Aquest pla s'estructura d'acord a la conjuminació de quatre elements bàsics:

- a) la demanda de transport;
- b) el rendiment de les capacitats de transport que s'han d'utilitzar;

⁷ Sobre aquesta temàtica, ha aparegut recentment la següent bibliografia: GONZALEZ PORCELL [1989].

c) les capacitats de circulació que possibilita la infraestructura existent i els mitjans de transport disponibles;

d) les capacitats de mitjans de transport i la infraestructura necessàries per a satisfer la demanda prevista.

S'ha d'analitzar per separat el transport de càrrega del de passatgers. Així, pel que fa al primer, hi ha un especial tractament a l'internacional i als ports, per la importància decisiva del comerç exterior per a Cuba. S'hi han d'elaborar en total quatre balanços: de càrregues nacionals, de passatgers, de transport internacional de càrrega i de capacitats portuàries.

A Cuba, l'activitat de transport es caracteritza per desenvolupar-se de forma paral·lela tant en empreses especialitzades com en empreses industrials, agrícoles, etc. Per això, a l'efecte de l'elaboració dels balanços de transport, hi resulta imprescindible l'anàlisi d'aquest sector de forma més completa, de manera que la planificació no es limita a les empreses especialitzades, sinó també a aquelles en què el transport representa un pes considerable, tot i que se n'exclou el "transport intrafabril".

11.1.5. SECCIÓ 5. PLANIFICACIÓ DE LES INVERSIONS. *

La importància de les inversions és clara, puix que són la base del desenvolupament de totes les branques de la producció material i condició indispensable per a l'elevació futura del

* Com a bibliografia complementària sobre el tema, hom pot consultar: CASTRO TATO [1971], [1973], [1974], [1980], [1981], [1982] i [1983]; GONZALEZ MAICAS [1972]; Manuel H. ORTIZ [1972]; MARTÍNEZ FAGUNDO [1973]; DE LA ROSA [1979-1980]; Carlos GONZALEZ [1982]; SOTO [1982]; Ramón MARTÍN et al. [1983]; RODRÍGUEZ VALDÉS [1983]; CABALLERO i MARRERO [1984]; MIRANDA TORRES i RODRÍGUEZ VALDÉS [1984]; RODRÍGUEZ VALDÉS i MIRANDA TORRES [1985]; i VELASCO i MÉNDEZ DELGADO [1989].

nivell de vida de la població. En les inversions resideix la palanca fonamental per a les transformacions tècniques i econòmiques, i la construcció d'una estructura econòmica integral, que permeti el desenvolupament estable i dinàmic, i que asseguri la creació de la base tècnico-material del socialisme.

En la planificació de les inversions es consideren els següents aspectes, com indica ACOSTA ([1982], pàg. 119-120):

a) la direcció de les inversions vers les branques que permetin una acceleració del desenvolupament, la reestructuració tècnica de les diverses branques i la creació de fons exportables;

b) la creació de noves capacitats productives ha d'anar presidida per una anàlisi de les possibilitats d'aprofitament màxim de les capacitats existents;

c) la fonamentació econòmica i la localització territorial de les noves capacitats, d'acord amb les condicions estructurals i infraestructurals;

d) l'assegurament d'una distribució racional de les inversions en el temps, conforme els terminis prevists i evitant la dispersió dels recursos;

e) la incorporació, en l'avaluació de les inversions, de les que directament i indirecta han de desenrotllar-se com a complement de l'obra principal, així com el conjunt d'obres induïdes;

f) la preparació del personal i l'organització de la producció de la manera que s'atenyi la més ràpida assimilació de les capacitats instal·lades, i els termes de la posada en marxa i d'explotació plena dels objectius prevists.

L'elaboració d'un projecte industrial ha de passar per un cert nombre d'etapes, en les quals s'estableixen amb precisió els seus diferents elements i són examinats amb el fi de prendre

decisions. «Des del punt de vista econòmic, els motius que el procés de tota futura inversió a la indústria s'efectuï en diverses etapes, es deu a diversos problemes molt relacionats, de caràcter organitzatiu, de planificació, de projecció, etc. Cada una d'aquestes etapes ha de tenir objectius immediats a assolir, diferents a altres i, al seu torn, cada etapa posterior s'ha de caracteritzar també per tenir un major grau de detall i de precisió que l'anterior. Amb la particularitat que cada una ha de concloure amb una avaluació tècnico-econòmica integral de tots els factors o aspectes que possibiliti adoptar una decisió econòmica fonamentada, és a dir, amb tots els elements de judici possibles» CASTRO TATO ([1981], pàg. 15).

Les etapes bàsiques són les de l'avaluació econòmica general de la proposta inicial de la inversió, la tècnico-econòmica de la tasca d'inversió (estudi de la fonamentació tècnico-econòmica), la tècnico-econòmica dels projectes tècnics, l'econòmica prèvia de la contractació de fàbriques completes o del subministrament de maquinària i d'equips fonamentals i l'econòmica final de la nova fàbrica.

Els principals indicadors d'aquest pla són, com afirma GARCIGA ([1986], pàg. 72): «la posada en explotació o servei de les capacitats productives i no productives, la posada en explotació dels fons bàsics productius i no productius, i el volum de les inversions (nominalitzades i no nominalitzades) separades en llurs components de construcció, muntatges, equips, i altres despeses d'inversió)».

Les inversions es classifiquen de diferents formes, atenent als objectius d'anàlisi, d'avaluació i de decisió. Els principals criteris de classificació són:

- a) per llur importància: nominalitzades i no nominalitzades;
- b) per llur destinació: productives i no productives;
- c) per llur paper en la reproducció: de reposició, d'ampliació, de modernització i les noves;
- d) per llur forma d'execució: contractades i amb mitjans propis;
- e) per llur estructura tecnològica: equips (nacionals i importats), construcció, muntatge, i d'altres;
- f) per llurs activitats econòmiques: les diverses branques econòmiques;
- g) per llur finançament: pressupostades, amb crèdits i amb recursos propis;
- h) per llur forma de propietat: estatal i cooperativa;
- i) per llur situació geogràfica: d'acord amb pautes territorials.

No cal dir que la planificació de les inversions ha estat un dels objectius prioritaris durant els darrers anys. Això no és degut només a la importància en el desenvolupament econòmic, sinó addicionalment perquè en el període anterior a la implantació del Sistema de Direcció i Planificació de l'Economia, la planificació d'aquesta categoria patia d'insuficiències diverses, sobretot per la manca de la seva planificació integral, car s'avaluaven les unes al marge i aïllades de les altres. El Reglament aprovat del procés inversionista ha començat a eliminar l'esmentat problema.

Un dels principals indicadors del pla d'inversions —i que en mesura l'efecte i resultat de l'execució per a l'economia— és la posada en explotació o servei de les capacitats productives i no productives; més concretament, en l'esfera productiva és l'indicador de posada en explotació dels fons bàsics.

A Cuba és previst que, «tot i que el Sistema de Direcció i Planificació de l'Economia (SDPE) concep el funcionament dels fons anteriorment assenyalats [els descentralitzats, propis de l'empresa], com a conseqüència de la recent creació i implantació del SDPE, [...] les inversions en els propers anys seran finançades principalment pel Pressupost Estatal i, posteriorment, amb les experiències obtingudes, la creació dels quadres econòmics necessaris i els ajusts corresponents, podrà ser inclosa la resta de fons, encara que a petita escala, en relació amb el pes que mantindrà el Pressupost Estatal» (DE LA ROSA [1979-1980], pàg. 45).

11.1.6. SECCIÓ 6. PLANIFICACIÓ DE LES CONSTRUCCIONS.

La producció de construccions és un sector productiu de l'economia i és constituït pels treballs d'elaboració de projectes per a la construcció, de construcció i de muntatge, així com els d'exploració geològica, perforació i geodèsia.

El volum i estructura de la producció de construccions es defineix fonamentalment pel pla d'inversions, on es determinen les inversions que s'han d'assignar a cada inversionista, i la seva destinació econòmica en correspondència amb els objectius del Pla de l'Economia Nacional. Per aquest motiu s'han de definir les relacions entre el pla de construccions i el d'inversions.

Segons ACOSTA ([1982], pàg. 123), els indicadors més rellevants de la producció de construccions són: la producció bruta *,

*.- La producció bruta és formada, ací, pel valor total dels treballs de construcció i muntatge executats en el període planificat; és integrada, doncs, pel valor de la producció acabada i la variació de la producció en procés.

la producció en procés ¹⁰ i la producció acabada ¹¹. Les reparacions i el manteniment de les construccions es computen com a producció de construccions únicament per les empreses constructors que els executen per a altri.

LAZLO ([1977], pàg. 84-85) n'indica els següents: el valor dels treballs propis de construcció i de les instal·lacions, la producció industrial global, el valor de la planificació tècnica i el valor global de la producció pròpia.

11.1.7. SECCIÓ 7. BALANÇOS MATERIALS I PLANIFICACIÓ DELS APROVISIONAMENTS.

El sistema de balanços materials té un significat decisiu en la fonamentació del Pla de l'Economia Nacional. Aquest mètode de balanços és un dels instruments pràctics més usats en les economies socialistes per equilibrar necessitats i recursos materials. Els nous mètodes de planificació, juntament amb les decisions operatives descentralitzades, se sustenten en l'elevació del paper de la planificació centralitzada al nivell de l'economia nacional. Ço comporta que, entre altres circumstàncies, hagi augmentat el paper dels balanços materials en l'economia cubana, a fi de fonamentar el Pla i per a l'assignació dels principals recursos econòmics.

¹⁰.- La producció en procés és formada pel valor dels treballs de construcció, calculats al cost de producció, que al tancament del període planificat no són en condicions de ser certificats i facturats a l'inversionista, d'acord amb els contractes establerts.

¹¹.- La producció acabada és equivalent a la producció mercantil, i és integrada pel valor total dels treballs acabats en el període planificat.

El sistema de balanços de l'economia s'estructura sobre una base institucional, que a Cuba és constituïda per la Junta Central de Planificació (JUCEPLAN), el Comitè Estatal de Proveïment Tècnic-Material (CEPTM) i el Ministeri de Comerç Interior (MINCIN). El CEPTM s'encarrega dels balanços dels principals mitjans de producció i el MINCIN dels balanços dels principals mitjans de consum.

Com assenyala ACOSTA ([1982], pàg. 124-125), «els balanços materials s'elaboren amb diversos graus d'agregació. A la Junta Central de Planificació correspon l'elaboració dels balanços amb major grau d'agregació, mentre que els altres organismes els elaboren amb un major grau de detall —fins i tot d'assortiments—. Per això, el nombre de balanços materials no es correspon amb el nombre de productes equilibrats centralment».

L'estructura i la quantitat de balanços materials elaborats anualment a Cuba l'any 1980 eren els següents:

Quadre 11.1.

NOMBRE I ESTRUCTURA DELS BALANÇOS MATERIALS		
Organismes	Quantitat de balanços materials	%
JUCEPLAN	238	18,6
CEPTM	547	42,7
MINCIN	304	23,7
Altres organismes	193	15,0
TOTAL	1.282	100,0

Font: ACOSTA [1982], pàg. 125.

Amb el perfeccionament de la planificació es preveu un augment de relativa importància (aproximadament del 50 %) dels balanços materials a Cuba, la qual cosa no implicarà un increment proporcional de productes a incloure-hi, ja que són deguts més

aviat a una major precisió i detall dels articles sotmesos a balanç.

L'objectiu fonamental del pla d'aprovisionament consisteix a assegurar la coordinació entre la producció i el consum dels recursos materials. La seva tasca bàsica resideix a garantir els recursos materials imprescindibles per a complir els objectius productius de les diferents branques econòmiques, i a fer-ho amb el mínim de despeses. Hi participen les entitats de la JUCEPLAN, el CEPTM, el MINCIN, els diversos organismes de l'Administració Central de l'Estat i les empreses i les unitats pressupostades (que funcionen de conformitat amb un pressupost).

Aquestes entitats es poden classificar d'acord amb el paper exercit en l'activitat de planificació, de la realització i el control dels proveïments:

a) organismes que elaboren els balanços materials, com ara la JUCEPLAN, el CEPTM, el MINCIN, altres Ministeris i organismes centrals: tenen la responsabilitat de l'elaboració dels balanços materials dels mitjans de producció, que en garanteixin la distribució més racional i que assegurin el desenvolupament harmònic i proporcional de totes les branques econòmiques del país;

b) els nivells d'aprovació dels balanços, que són les instàncies estatals, la funció de les quals és analitzar i aprovar els balanços materials elaborats pels organismes anteriors; per exemple, els balanços materials elaborats per la JUCEPLAN són aprovats pel Govern; en general, JUCEPLAN, CEPTM i MINCIN en són els principals;

c) els centres de presentació al Ministeri de Comerç Exterior (MINCEX) són els organismes, les empreses i les dependències designades pels organismes que elaboren els balanços materials, a l'efecte de la presentació i el despatx dels productes que requereixen importacions;

d) els centres de circulació, que són els organismes -i les seves dependències- encarregats de fer circular els productes entre els consumidors, a les diferents escales del país;

e) els centres de presentació de requeriments de l'economia interna comprenen la xarxa d'establiments utilitzats per despatxar, en assortiments, els articles per als consumidors;

f) finalment, els centres consumidors són tots els organismes de l'Administració Central de l'Estat, la resta d'organitzacions i els òrgans Locals de Poder Popular amb les empreses i unitats pressupostades respectives que demanden els productes que són objecte de planificació en l'esfera productiva o no productiva; la determinació dels consumidors a nominalitzar en cada pla d'assignació de recursos és competència del centre de balanç.

Les empreses i les unitats pressupostades, com a baules primàries de l'economia, estan responsabilitzades amb importants aspectes de la planificació de l'aprovisionament tècnic-material. Els més importants són, d'acord amb GARCIGA ([1986], pàg. 75-76):

«a) Elaborar les normes de consum i d'inventaris, controlar-ne l'execució i prendre totes les mesures per al bon funcionament d'aquesta activitat.

»b) Analitzar els indicadors directius fixats per l'organisme superior i crear totes les condicions per a la correcta elaboració del pla de proveïment tècnico-material.

»c) Contractar el proveïment tècnico-material de la seva producció o servei. Amb aquest propòsit, a partir dels plans aprovats, presentar, al seu temps, les sol·licituds de recursos materials necessaris per al compliment del pla.

»d) Realitzar el subministrament de la producció acabada de destinació tècnico-productiva segons el pla i d'acord amb els contractes; i, sobre aquesta base, garantir el compliment dels compromisos contrets en quantitat, assortiment, qualitat, terminis i altres condicions del subministrament, així com també respondre per la conservació adient dels productes, segons les condicions establertes en el pla de lliuraments.

»e) Declarar ociosos els recursos excedents o ociosos i gestionar-ne, segons que correspongui, la realització, així com assegurar-ne l'adequat emmagatzematge i control».

L'elaboració del pla de proveïment tècnico-material al nivell de l'empresa inclou dues tasques principals de la planificació: 1) la confecció dels balanços materials i 2) els càlculs que fonamenten la necessitat de recursos materials (la base normativa).

1) Com hom ja s'ha vist, l'instrument de major rellevància en l'elaboració dels plans de proveïments és el balanç material. Els balanços materials permeten d'establir les proporcions entre la producció, el consum i l'acumulació, tot reflectint la coherència i l'assegurament material dels plans d'aprovisionament.

En els balanços materials es determinen les direccions essencials en la utilització del Producte Social Global i les dimensions possibles del consum productiu i de l'improductiu, així com les exportacions i altres necessitats.

En l'elaboració d'aquests balanços resulta de vital importància no tan sols la compatibilitat interna de cada un, sinó, a més, les interrelacions a l'interior de cada branca i amb d'altres. En la pràctica de Cuba, els balanços materials constitueixen els instruments de major importància en l'assegurament de la compatibilitat interna del pla de l'economia nacional, és a dir, el seu caràcter equilibrat.

«El problema de la distribució dels recursos és fonamental en la planificació de l'economia nacional. El mètode de distribució depèn de la funció i del caràcter del producte que s'ha de distribuir. Si té importància una correcta distribució dels béns de consum, molt més important, per la seva major complexitat, és la dels mitjans de producció. La diferència substancial existent entre totes dues es palesa en el càlcul de les normes de consum i, per tant, en el càlcul de les corresponents demandes. Els plans de distribució dels recursos es basen en l'elaboració del sistema de balanços materials» (DOTRES [1974], pàg. 93).

Per la destinació econòmica dels productes, els balanços materials es divideixen en els de mitjans de producció i en els de mitjans de consum, mentre que d'acord amb el període de planificació (a termini mitjà o anual) i la instància que els elabora, poden ésser agregats o desagregats; els agregats normalment comprenen un grup de productes amb característiques afins, i

només es detallen les destinacions per a les activitats que defineixen les principals proporcions del balanç.

L'esquema dels balanços materials distingeix dues seccions, les fonts o recursos disponibles i les destinacions, com hom pot comprovar en el quadre següent:

Quadre 11.2.

ESQUEMA DELS BALANÇOS MATERIALS	
FONTS	DESTINACIONS
1.- Producció nacional.	1.- Consum intermedi.
2.- Importacions.	-Producció béns i serveis.
3.- Inventari inicial.	-Inversions.
4.- Altres fonts (recuperacions, etc.)	-Manteniment i reparacions.
5.- Disminució de reserves estatals	-Ciència i tècnica.
	-D'altres.
	2.- Consum final.
	3.- Exportacions.
	4.- Inventari final.
	5.- Altres destinacions.
	6.- Increment reserves estatals
	7.- Reserva del pla.

Font: ACOSTA [1982], pàg. 128.

Per a la confecció dels plans d'assignació de recursos materials, els productes s'agrupen en dos categories: els productes dels quals es fan balanços centrals i la resta. Els primers garanteixen el desenvolupament de les principals línies de l'economia nacional, i determinen les proporcions entre les branques de l'economia i les relacions fonamentals entre les empreses i les unitats pressupostades d'una branca.

Com que l'elaboració dels balanços per a cada producte correspon a diferents organismes, hi ha llistes per a cadascun. Així, la 1a llista és per als productes que escauen a la JUCEPLAN, la 2a per al CEPTM, la 3a per al MINCIN i la 4a per als altres organismes de l'Administració Central de l'Estat.

La resta de productes, són els no inclosos en la categoria anterior, independentment de la seva destinació, són de font nacional cubana i la seva importància no demana l'elaboració d'un balanç central; en aquests casos, els balanços materials es preparen per les mateixes empreses productores o distribuïdores.

2) Les normes ocupen un lloc destacat en la confecció dels balanços materials. Les normes de consum material, d'utilització d'equips i d'inventari són les més significatives en els plans de proveïment. Les primeres reflecteixen la utilització dels recursos materials en el procés de producció. El procés d'elaboració dels plans de normació s'inicia pels organismes encarregats dels balanços materials: JUCEPLAN, CEPTM, MINCIN, etc., que estableixen la nomenclatura dels indicadors per branques.

11.1.8. SECCIÓ 8. PLANIFICACIÓ DEL COMERÇ EXTERIOR I DE LES DIVI- SES.

Com ja s'ha indicat, el comerç exterior juga un paper decisiu en l'economia cubana, ja que, en una mesura significativa, el flux comercial extern influeix sobre la dinàmica de l'economia nacional.

«La tasca fonamental de l'elaboració del pla del comerç exterior és assegurar l'harmonia entre la importació i l'exportació. S'assegura aquesta harmonia mitjançant l'ajuda de la balança de l'intercanvi de mercaderies del comerç exterior» (LAZLO [1977], pàg. 113).

La balança comercial enclou l'intercanvi total de mercaderies del comerç exterior. S'ha de preparar de manera que el valor

de les exportacions depassi el de les importacions. Aquesta balança únicament serveix de base per al pla d'intercanvi de mercaderies del comerç exterior si les seves proporcions són garantides per mitjà de contractes comercials exteriors.

El pla del comerç exterior es confecciona sobre la base d'un conjunt d'objectius definits en els procediments de planificació, que són, entre d'altres:

a) diversificació i foment de les exportacions per optimitzar els ingressos en divises;

b) satisfer les necessitats de l'economia interna en béns intermedis, mitjans bàsics i béns de consum que no es produeixen a Cuba, o ho fan però en mesura insuficient;

c) participar en la divisió internacional socialista del treball i aconseguir la ubicació més avantatjosa dels recursos que s'han d'importar i exportar del/al món capitalista;

d) obtenir una relació d'intercanvis favorable;

e) facilitar la materialització de l'ajuda econòmica a països de menor desenvolupament;

f) possibilitar la realització de la política de col·laboració econòmica amb els països capitalistes.

«Dins del pla de comerç exterior s'inclouen tant els plans d'importació i exportació de mercaderies i de serveis productius, i els donatius planificats, com el pla de subministrament de fons exportables al comerç exterior i el de subministrament de béns importats a l'economia interna» (ACOSTA [1982], pàg. 131).

El procés d'elaboració del pla anual de comerç exterior inclou els següents aspectes, segons JAM i ORTIZ CASTRO ([1978], pàg. 132): característiques generals del sistema de planificació de les relacions econòmiques internacionals; objectius, funcions

i tasques de la direcció del comerç exterior; relacions de la direcció del comerç exterior amb altres direccions i organismes; indicadors del pla anual de comerç exterior; i procediment per a la seva elaboració.

El punt de partida de l'elaboració de la planificació del comerç exterior és una distribució per àrees i per països dels fons exportables, d'acord amb les disponibilitats de productes per branques. Primer, es compleixen els compromisos adquirits i, després, la resta de productes exportables es distribueix conforme a un seguit de criteris preestablerts.

Es comença amb un alt nivell d'agregació dels productes, sense detallar especificacions i assortiments. És posteriorment quan els subministradors i els consumidors cubans les defineixen. A l'últim, els resultats es compatibilitzen amb els límits generals i se n'analitza la consistència amb els objectius de desenvolupament traçats.

Igualment es planifica l'indicador de producció bruta del comerç exterior, el qual es diferencia del marge del comerç exterior, ja que abraça les despeses de circulació més una certa taxa de guany. La diferència entre el marge del comerç exterior¹² i la producció bruta del comerç exterior es considera com l'ingrés net del comerç exterior, i es registra de forma separada en el balanç del Producte Social Global.

Quant al pla de divises —o balança de pagaments del país—, és un instrument directiu per a les operacions financeres externes que recull el conjunt de transaccions econòmiques i finance-

¹².— El marge del comerç exterior és la diferència del valor de la producció venuda menys els costos d'adquisició dels béns i serveis que són objecte de comercialització.

res que s'han de realitzar amb altres països. Els seus objectius són:

a) realitzar l'exportació de mercaderies i serveis de manera que s'optimitzin els ingressos corrents;

b) assolir formes adients de finançament per a les importacions, tot aprofitant els mecanismes crediticis existents als diferents països;

c) assegurar l'aprofitament màxim dels instruments internacionals de crèdits financers en el moment en què sorgeixin desequilibris en les operacions anuals.

El pla de comerç exterior en termes de valor és part integrant del pla de divises, per la qual cosa els plans d'exportació i d'importació i els de donatius es confeccionen a preus externs expressats en moneda nacional a les taxes de canvis vigents en cada moment, distribuïts per àrees de moneda i, en el cas de moneda de conveni, per països.

La balança de pagaments internacionals conté tres principals epígrafs: les partides corrents, les de "capital" i de crèdits, i les de saldo. Conté, doncs, dos tipus principals de comptes: els corrents i els de "capital". Els primers, com ja es sabut, expressen els moviments de mercaderies i de serveis, mentre que els segons representen els moviments financers i expressen els drets i obligacions amb l'exterior. La diferència resultant mostra la posició financera neta internacional del corresponent país.

11.1.9. SECCIÓ 9. PLANIFICACIÓ DEL TREBALL, ELS SALARIS I ELS QUADRES.

La importància d'aquesta secció és prou clara: es tracta de

la principal força productiva, la força de treball. Les tasques de major rellevància són:

a) l'assegurament d'un ràpid i sostingut creixement de la productivitat del treball;

b) la distribució racional i la redistribució dels recursos laborals entre sectors, branques i territoris del país;

c) el desenvolupament i perfeccionament de la formació dels quadres qualificats, segons les necessitats de l'economia;

d) l'elevació del salari mitjà dels treballadors com a via per a l'augment del nivell de vida, tot assegurant les proporcions adequades amb el creixement de la productivitat del treball, de la Renda Nacional i de la seva distribució;

e) l'atenció a la localització i a la mobilització de les reserves per al creixement de la productivitat del treball com a factor principal de l'augment de la producció i de l'estalvi de les despeses socials del treball.

Com indica GARCIGA ([1986], pàg. 79), «les dades necessàries per a elaborar el pla de treball i de salaris són les següents: el pla anual de producció, les normes de treball i els pagaments associats, el pla de mesures tècnico-organitzatives que fonamenten l'elevació de la productivitat del treball, i les dades calculades en el període precedent sobre el compliment del pla de treball i de salaris».

A Cuba, «es decidí iniciar la desagregació dels plans econòmics el 1975 i la seva discussió amb els treballadors a les unitats econòmiques de les diferents províncies.

»Aquesta decisió aconseguia, alhora, fer articular, per primer cop, els nivells d'activitat econòmica amb els requeriments de força de treball, que [...] es venien efectuant en els marcs

del pla de treball i de salaris, tot creant millors condicions per poder avaluar aquesta demanda» (ANÒNIM [1975a], pàg. 203).

Segons ACOSTA ([1982], pàg. 134) hi ha quatre aspectes fonamentals en aquest tipus de pla: 1) la planificació de la productivitat del treball; 2) la de la remuneració del treball; 3) la de l'ocupació; i 4) la de la formació de la força de treball i de la distribució de la força de treball qualificada.

1) La planificació de la productivitat del treball constitueix el punt de partida. Els càlculs que garanteixen l'elevació de la productivitat del treball —per mitjà de l'examen detallat dels factors que en determinen el creixement—, així com els nivells d'activitat planificats, serveixen per a la determinació de la demanda laboral i del fons de salaris. La importància del creixement de la productivitat del treball és de tothom coneguda, car mostra el desenvolupament tècnic i tecnològic de l'economia, les mesures tècnico-organitzatives per a un millor aprofitament de les reserves productives i el desenvolupament de l'organització del treball.

L'augment de la productivitat del treball es planifica amb el mètode de càlculs tècnico-econòmics de l'estalvi de temps de treball, tenint en compte diferents factors que influeixen en l'increment de la productivitat del treball, que es divideixen en quatre grups, segons els índexs següents (LAZLO [1977], pàg. 125): l'ascens del nivell tècnic de la producció i de l'equipament del treball; el perfeccionament orgànic de la producció i del treball; els canvis estructurals de la producció, tenint present els operats en diferents branques i intersectorials; i la influència de les condicions naturals.

La classificació dels factors de l'increment de la productivitat del treball són:

- a) l'elevació del nivell tècnic de la producció;
- b) el perfeccionament de l'organització del treball, de la producció, dels serveis i dels processos de direcció;
- c) la variació en el volum i l'estructura de la producció;
- d) d'altres factors per branques.

El nivell d'activitat i la productivitat del treball planificats determinen el volum de treballadors necessaris per a l'acompliment del pla. L'objectiu fonamental en la planificació del nombre de treballadors consisteix a afavorir el manteniment de les proporcions escaients entre els sectors, les branques de l'economia i l'àmbit territorial, tot assegurant la distribució racional dels recursos laborals disponibles.

L'indicador que s'hi utilitza és la mitjana de treballadors que, en general, per als sectors productius es calcula com el resultat de relacionar el volum planificat de producció i la productivitat del treball prevista en el període del pla. Per a l'esfera no productiva, es determina a partir de l'ampliació planificada d'aquestes activitats i de les normes establertes per al càlcul de les necessitats de força de treball corresponent a l'ampliació prevista.

2) La planificació del salari comprèn tant el fons de salaris total com el salari mitjà per treballador, i es realitza als diversos nivells de l'economia. S'hi han de complir les tasques següents (ACOSTA [1982], pàg. 135-136):

- a) la distribució del fons de salari per a garantir l'execució dels plans de producció i de serveis entre els diferents nivells econòmics, i per a les diverses categories d'ocupacions;

b) l'elevació de l'interès material dels treballadors pels resultats productius, per l'elevació de la seva qualificació, etc.

En el fons de salari planificat s'inclouen tots els pagaments monetaris als treballadors d'acord amb el sistema de tarifes i primes vigents, exclosos els pagaments del fons de premis.

3) L'instrument per a la planificació de l'ocupació, el constitueix el balanç de recursos laborals, que forma part del sistema de balanços globals del pla de l'economia nacional. L'objectiu fonamental és l'assegurament de l'ocupació total de la força de treball existent.

«L'ocupació eficaç de la mà d'obra presenta diferents aspectes. Un d'aquests s'expressa en l'augment de la part dels ocupats en la producció social i els estudiants; un altre suposa la formació de les proporcions més racionals en la distribució dels treballadors per branques econòmiques i regions del país. L'estructura de l'ocupació canvia sense cessar, segons el desenvolupament lògic de l'economia i del progrés tècnic» (LAZLO [1977], pàg. 127).

Normalment tots dos es planifiquen per mitjà del mètode de balanços, precisament els balanços de recursos laborals. La primera secció recull la quantitat i la composició de la mà d'obra, així com la redistribució interregional, i les migracions de la població del camp a la ciutat. La segona secció és la dedicada a la distribució de la força de treball, que permet determinar les proporcions i les connexions recíproques; hi ha tres tipus de distribucions: per tipus d'ocupació, entre ocupats

en l'esferes productiva i improductiva (i les subdivisions internes) i per grups socials.

D'aquesta manera, el balanç global dels recursos laborals es complementa amb altres balanços específics, tot formant un sistema particular de balanços econòmics.

4) La formació i la distribució de la força de treball qualificada és un aspecte que s'ha de tenir en compte per acomplir les exigències del desenvolupament econòmic i per a la incorporació necessària i oportuna a la producció social dels joves. Els seus dos aspectes primordials són la determinació de la necessitat d'obrers qualificats i la d'especialistes.

L'ensenyament especialitzat —sigui superior (universitari) o tècnic— ve determinat, pel que fa al seu volum i estructura, per les necessitats de força de treball qualificada que requereix l'economia nacional. Aquestes necessitats s'obtenen de les informacions anuals que brinden els organismes del país i que permeten conformar l'estructura de la demanda de personal qualificat que requereixen les activitats productives i de serveis. Per tant, «hom pot dir que la base per planificar la formació tècnica en el sistema d'ensenyament rau en l'estimació de la necessitat de força de treball qualificada per a l'economia nacional» (Pedro VALDÉS i RODRÍGUEZ MAZORRA [1974], pàg. 114).

«El grau de desenvolupament assolit [a Cuba] posa en un primer pla la necessitat d'eleva la qualitat de l'educació. No es tracta tan sols d'atènyer el nombre de graduats que es requereix, sinó que cal que la seva qualitat correspongui efectivament a les exigències de l'economia nacional.

«Cal que els organismes i empreses del país brindin una especial atenció al càlcul de la seva demanda d'especialistes [...]. En la mesura que la demanda estigui ben calculada, hom facilita que els plans de formació corresponguin de manera efectiva a les necessitats plantejades» (JIMÉNEZ GÓMEZ [1980], pàg. 148).

En les diferents etapes d'elaboració del pla de l'economia nacional es fan servir com a indicadors bàsics del pla d'educació la matrícula inicial, el nou ingrés i els graduats, analitzats per tipus d'educació. Els dos primers són aprovats pel Consell de Ministres i el tercer, per la JUCEPLAN. El Ministeri d'Educació i el Ministeri d'Educació Superior són els organismes rectors, des del punt de vista docent i metodològic, dels corresponents tipus d'educació. L'administració central conserva una part dels centres docents, i la resta va a càrrec dels òrgans Locals del Poder Popular.

«Durant el procés d'elaboració del pla anual hom té en compte, amb especial cura, els Lineaments Econòmics i Socials [...], el pla quinquennal elaborat per al període i les definicions assolides per a una perspectiva a més llarg termini, mitjançant els treballs de l'Estratègia de Desenvolupament Econòmic i Social» (JIMÉNEZ GÓMEZ [1981], pàg. 80).

En la planificació de l'educació es poden fer servir models, l'objectiu dels quals «és ajudar, tant en el procés de planificació de l'educació, com per regular el mercat de treball, cosa que suposa tàcitament que poden obtenir-se les vies i els mitjans per induir la població perquè cerqui l'educació desitjada» (TINBERGEN i BOS ([1970], pàg. 5).

11.1.10. SECCIÓ 10. PLANIFICACIÓ DEL COST, EL GUANY I LA RENDIBILITAT.

Aquest pla, com ja hem vist supra, resumeix en termes monetaris els resultats econòmics de la producció. «D'aquesta forma, aquest pla es converteix en la principal palanca mobilitzadora de l'empresa, que cercarà les millors alternatives per garantir la producció, com a primer objectiu, per incrementar el pla de guany [...], així com explorar totes les vies de reducció de despeses i d'obtenció d'ingressos addicionals i aconseguir la millor utilització dels mitjans bàsics i circulants posats a la seva disposició» (ALVAREZ GÓMEZ [1981], pàg. 64-65).

Aquesta secció s'incorporà, a Cuba, plenament a partir de l'aprovació pel I Congrés del PCC de la tesi sobre el Sistema de Direcció i Planificació de l'Economia i la seva progressiva implantació.

Els principals objectius són:

- a) incrementar el guany com un dels elements bàsics per a la determinació de l'eficiència de la producció social, a més d'una de les primordials fonts d'ingressos per al Pressupost de l'Estat;
- b) disminuir els costos de producció;
- c) crear els mecanismes adequats per a estimular els col·lectius dels treballadors i a cadascun d'ells individualment, a fi d'atènyer l'òptim aprofitament dels recursos.

Per a l'estudi del control de la confecció i del compliment del pla del cost, del guany i de la rendibilitat a Cuba, seguirem l'anàlisi feta per ALVAREZ GÓMEZ ([1981], pàg. 75-79). La confecció d'aquest pla s'inicia a la JUCEPLAN, que fixa als Organismes

de l'Administració Central de l'Estat (OACE) i als òrgans Provincials del Poder Popular (òPPP), per mitjà dels indicadors directius, les xifres de control, d'acord amb els lineaments econòmics i socials traçats per al període planificat.

Aquestes xifres són desagregades pels OACE i el òPPP per a les empreses subordinades, les quals elaboren llurs propostes de pla, complint les orientacions metodològiques establertes i el calendari fixat, i així es consolida al nivell dels OACE i dels òPPP. La JUCEPLAN sotmet novament la proposta a anàlisi i coordinació d'ajusts, i es presenta a l'aprovació definitiva pel Partit i pel Govern. Un cop aprovat aquest pla, com tots els altres, per l'Assemblea Nacional del Poder Popular, adquireix força de llei.

Amb les xifres aprovades, l'empresa elabora el seu pla definitiu per a l'any i concreta, al pla financer, la distribució que s'ha d'efectuar del guany de balanç. Els pagaments al pressupost estatal i les aportacions a l'organisme superior es realitzen mensualment.

El control va a càrrec del Comitè Estatal de Finances i de l'organisme superior de cada empresa. En finalitzar cada trimestre, les empreses elaboren els seus estats financers, que recullen el registre acumulat de les operacions comptabilitzades.

1) El cost de producció és una categoria bàsica per a la mesura de l'efectivitat productiva ¹³. Inclou les següents despeses, des del punt de vista d'ACOSTA ([1982], pàg. 138):

a) les directament relacionades amb la fabricació dels

¹³. - Recordem que el cost de producció és la suma de les despeses hagudes en el procés de producció i de realització, expressada en termes monetaris.

productes, tot contenint-hi les despeses d'administració i direcció de l'empresa;

b) les generades per a la preparació i l'assimilació de la producció de nous productes i processos tecnològics;

c) les relacionades amb la millora de les condicions de treball, protecció i qualificació dels treballadors;

d) les complementàries de la producció;

e) les vinculades amb el perfeccionament de la tecnologia i l'elevació de la qualitat de la producció, llevat de les que van a càrrec del pressupost d'inversions bàsiques;

f) les determinades per pèrdues com a conseqüència de produccions defectuoses;

g) les pèrdues pel deteriorament de béns materials, en què no s'ha determinat el culpable.

«Les indicacions contingudes en els documents abans esmentats [del I Congrés, sobre el SDPE], s'utilitzaren per confeccionar el pla de 1977 i per registrar-ne l'execució. En anys posteriors s'hi introduïren algunes modificacions dirigides a eliminar imprecisions i discrepàncies que presentaven les definicions i conceptes» (MEJIAS RIBES [1986], pàg. 140).

Els documents vigents a Cuba, actualment, per organitzar i realitzar el treball de planificació i registre del cost de producció són els següents: les "Indicacions metodològiques per a l'elaboració del pla de l'economia nacional" (cap. 10), de la JUCEPLAN; el "Reglament per a la planificació, registre i càlcul del cost de la producció de les empreses industrials", preparat pel Comitè Estatal de Preus, la JUCEPLAN, el Comitè Estatal de Finances i el Comitè Estatal d'Estadística; les "Indicacions per branques", realitzades pels mateixos organismes, i amb la participació de l'organisme de la branca al qual va dirigida la ins-

trucció; i la "Norma 24" del Sistema Nacional de Comptabilitat, elaborada pel Comitè Estatal de Finances.

En la pràctica cubana, les despeses que formen el cost de producció es classifiquen en:

a) despeses pel lloc d'origen, entre les quals hi ha les directament relacionades amb l'activitat productiva, les d'activitats preparatòries de la producció, i les de direcció de l'empresa;

b) despeses per les produccions o treballs a què fan referència; llavors, les despeses es classifiquen d'acord amb les produccions de l'empresa, a fi de calcular-ne el cost unitari. En el càlcul del cost unitari, les despeses es cataloguen segons el seu comportament (costos fixos i variables) i segons la seva forma d'inclusió en el cost (directes i indirectes);

c) despeses segons llurs característiques; en aquest cas s'ordenen en despeses per elements (n'expressen la naturalesa econòmica) i per partides (d'acord al lloc i a la destinació).

«En les condicions actuals, el perfeccionament dels mètodes de planificació del cost de producció és una tasca de primer ordre, ja que mitjançant els càlculs del cost planificat es pot preveure, al pla, la utilització més racional dels recursos materials, financers i laborals, amb l'objectiu d'assolir els volums de producció planificats amb el mínim de despeses o, [...] a partir dels recursos assignats, obtenir el màxim de producció» (HERNÁNDEZ HERRERA et al. [1986], pàg. 46).

2) La metodologia per al càlcul del guany de l'empresa n'estableix tres tipus, segons ACOSTA ([1982], pàg. 137), que són: el guany en la producció mercantil, el guany en realització

i el guany de balanç. GARCIGA ([1986], pàg. 95) n'afegeix un quart, que és el guany de càlcul.

El guany de realització constitueix la font fonamental de l'empresa estatal, i es determina per la diferència entre l'ingrés per producció realitzada —un cop descomptats els impostos— i el cost de la producció realitzada.

El guany de balanç es determina en sumar o restar (depèn del cas) altres ingressos o despeses de l'any, per conceptes diferents al de l'activitat fonamental de l'empresa.

El guany de càlcul es calcula tenint en compte les afectacions directes al guany en concepte d'interessos per crèdits bancaris, per diferència en els preus, per liquidacions amb el sector privat, etc.

El guany en la producció mercantil sorgeix com a diferència entre l'ingrés i el cost de la producció mercantil.

3) La rendibilitat és un indicador relatiu que permet mesurar, d'una manera més encertada que el guany, la qualitat de la gestió empresarial. Com ja hem vist supra, es calcula com la relació percentual entre el guany en la producció mercantil i el valor mitjà anual planificat dels fons bàsics productius i dels mitjans de rotació normats.

Com recorda GARCIGA ([1986], pàg. 96), a Cuba «subsisteixen dificultats en la planificació del cost i això, lògicament, afecta la determinació del guany i de la rendibilitat». Entre les principals dificultats hi ha: la insuficient base normativa dels diferents elements del cost, la manca de sistemes de costos

específics a moltes empreses, un feble treball en la determinació dels costos unitaris, i d'altres.

11.1.11. SECCIÓ 11. PLANIFICACIÓ I ANÀLISI DE L'EFECTIVITAT ECONÒMICA DE LA PRODUCCIÓ SOCIAL. ¹⁴

La planificació no s'ha de limitar només a garantir la proporcionalitat entre les relacions bàsiques de l'economia i entre sectors i branques, sinó que, a més, ha de prestar atenció creixent a trobar les solucions més racionals per a la combinació dels factors productius, amb l'objectiu d'assolir nivells òptims de les principals proporcions, que assegurin el màxim de resultats amb el mínim de despeses.

«L'objectiu econòmic fonamental de tota societat organitzada racionalment és l'elevació de l'efectivitat de la producció social; això pot ser expressat dient que cal obtenir la major producció amb el menor consum de treball» (RODRÍGUEZ VALDÉS [1983], pàg. 147).

El mateix MARX ([1973], pàg. 759) afirmava que «l'home socialitzat, els productors associats, regulen racionalment el seu intercanvi de matèries amb la natura, el posen sota el seu control comú en comptes de deixar-se dominar per aquest com per un poder cec, i el porten a cap amb la menor despesa possible de forces i en les condicions més adients i més dignes de la seva naturalesa humana».

¹⁴ Per a una ampliació d'aquesta temàtica, consulteu, a més, la següent bibliografia: MARTÍNEZ FAGUNDO [1973]; SOTO [1982]; CASTRO TATO [1983]; Ramón MARTÍN et al. [1983]; i CABALLERO i MARRERO [1984].

A tal fi, la relació entre objectius i recursos ha de revelar les vies més eficients per al compliment de les tasques del Pla, l'increment de la producció i el millor ús dels recursos materials, humans i financers. Per aquests motius, la planificació de l'efectivitat de la producció social és present en totes les seccions del Pla de l'Economia Nacional.

Les premisses metodològiques fonamentals són, en opinió d'ACOSTA ([1982], pàg. 139-140):

a) es realitza sobre la base d'un sistema d'indicadors interrelacionats;

b) aquest sistema d'indicadors ha de reflectir tots els aspectes principals de la reproducció socialista ampliada, i les relacions funcionals entre la producció, els recursos i les despeses comuns a totes les branques de la producció material;

c) el principi bàsic de mesura de l'efectivitat és la comparació dels resultats del procés de producció amb les despeses i els recursos aplicats;

d) el sistema d'indicadors usats per al càlcul de l'eficiència productiva en comprèn tant de parcials (expressen la influència específica d'un cert tipus de recurs o de despesa), com de sintètics;

e) a nivell de branca i d'empresa, en els càlculs s'utilitzen sobretot els indicadors de producció bruta i neta, mentre que per al conjunt de l'economia nacional, els de Producte Social Global i Renda Nacional.

Pel que fa als indicadors de l'efectivitat de la producció social, podem afirmar, juntament amb ARIAS i LEÓN ([1987], pàg. 29) que «l'activitat de l'empresa es realitza en correspondència amb les tasques del pla, les quals s'expressen en el compliment dels indicadors tècnics, econòmics i financers.

»Aquests indicadors poden ser classificats en quantitativs i qualitativs. Els indicadors quantitativs caracteritzen magnituds absolutes, i els qualitativs l'efectivitat de la producció industrial del treball, l'aprofitament dels equips, el nivell de rendibilitat, etc.».

A la "Resolució sobre el Sistema de Direcció i Planificació de l'Economia" del I Congrés del PCC, hom assenyala «l'eficiència de les empreses s'ha de mesurar per mitjà del comportament de la seva gestió, reflectit en un conjunt interrelacionat d'indicadors que expressin, de manera integral, llur funcionament. Els principals indicadors a tenir en compte en aquest sentit, i dels quals ha de dependre la formació de fons per a l'estimulació econòmica de les empreses, són els relatius a producció (volum, assortiment i qualitat), costos, productivitat, guany i rendibilitat» (PARTIT COMUNISTA DE CUBA [1978], pàg. 203) ¹⁵.

En opinió d'ARIAS i LEÓN ([1987], pàg. 29-30), el sistema d'indicadors ha d'ésser conformat pels següents: «productivitat del treball, rendiment dels fons, despeses de salaris per pes de producció, consum de material per pes de producció, cost per pes de producció i rendibilitat. La categoria rendibilitat és la que expressa de manera més fidel l'èxit o el fracàs de la gestió, i el cost de producció hi té el paper fonamental.

»La característica més general d'aquests indicadors és que el seu volum i estructura es determina planificadament, és a dir, a priori, abans de la seva producció, per la qual cosa aquest producte adquireix la característica de directament social, i és

¹⁵ Vegeu l'Annex núm. 1, § 3.

condicionat per la llei econòmica fonamental del mode de producció comunista».

Per aquestes raons Fidel CASTRO ([1986], pàg. 57) indicava que «tots els esforços han de conduir a l'increment sostingut de la productivitat del treball -tot assegurant la plena ocupació dels recursos laborals-, a la reducció dels costos i a l'augment de la rendibilitat de les empreses; en suma, a l'eficiència», i «l'elevació de l'eficiència econòmica s'obtindrà fonamentalment per l'augment de la productivitat del treball» (*ibidem*, pàg. 47).

En la pràctica de la planificació cubana, els indicadors generals de l'efectivitat són:

a) indicadors parcials de l'efectivitat: productivitat del treball, rendiment dels fons, despeses materials per pes [unitat monetària cubana] de producció i despeses de salari per pes de producció;

b) indicadors sintètics de l'efectivitat: cost per pes de producció i rendibilitat.

Adicionalment, en atenció a les condicions concretes de cada branca i empresa, es calculen altres indicadors d'ús específic. Entre aquests hi ha: la productivitat del treball, el rendiment dels fons, les despeses materials i de salari per pes de producció, el cost per pes de la producció bruta, etc.

Com indica GARCIGA ([1986], pàg. 101), «cal apuntar algunes consideracions sobre la planificació dels indicadors de l'efectivitat econòmica. En primer lloc, s'ha de destacar que els indicadors són poc emprats per les empreses en la direcció corrent, i que tenen més aviat un caràcter formal. En segon lloc, no ofereixen un quadre complet de l'empresa».

11.1.12. SECCIÓ 12. PLANIFICACIÓ DE LA CIRCULACIÓ MERCANTIL. ¹⁴

La seva finalitat és la planificació de les activitats del comerç interior i de l'alimentació pública per atènyer l'elevació del nivell de vida de la població, l'augment de les disponibilitats de mitjans de consum i el creixement dels ingressos reals de la població.

Els objectius més rellevants són:

a) el creixement del volum de la circulació mercantil al detall, tot garantint la correspondència entre els fons monetaris destinats a les compres, que es troben en mans de la població, i els recursos de mercaderies destinades a la venda;

b) adequar l'estructura de l'oferta de mitjans de consum a la demanda de la població;

c) el creixement del volum de vendes de les empreses de l'alimentació pública, incloent-hi la producció pròpia;

d) desenvolupar mètodes avançats en el comerç;

e) elevar la productivitat del treball, eliminant les despeses de circulació innecessàries i millorant la qualitat del servei;

f) augmentar l'aprofitament de la capacitat instal·lada en les xarxes comercials i ampliar-les, tant per al comerç al detall com per al comerç a l'engròs.

El pla de circulació mercantil es compon de tres elements bàsics: el pla de circulació mercantil a l'engròs i al detall; el pla d'assegurament mercantil; i el pla de desenvolupament de la

¹⁴ Sobre el tema del comerç interior a Cuba, un article recent és: NEYRA [1989].

xarxa comercial. La compatibilitat interna s'aconsegueix amb la utilització dels balanços materials dels béns de consum, que ací tenen una importància decisiva, i els plans de distribució de fons.

L'objectiu dels balanços materials dels mitjans de consum és el de compatibilitzar les disponibilitats de recursos amb la demanda de la població i els requeriments del consum social. Amb aquests, hom dóna consistència al pla de circulació mercantil, i es defineix l'estructura escaient de l'oferta a la població.

Els plans de distribució de fons constitueixen el mecanisme per a fer efectiva l'assignació dels recursos aprovats, i permeten ordenar institucionalment les destinacions d'acord al balanç aprovat, de manera que s'obté la distribució total del producte entre les institucions usuàries i la població. La confecció coincideix amb els nivells i el procediment que regeixen per als balanços materials de mitjans de consum.

11.1.13. SECCIÓ 13. PLANIFICACIÓ DELS SERVEIS COMUNALS I PERSONALS.

Aquesta secció va vinculada a la planificació del nivell de vida de la població, i comprèn les següents branques:

- a) administració dels habitatges;
- b) serveis d'allotjament;
- c) administració comunal;
- d) serveis a la població.

El criteri orientador és l'aproximació gradual del nivell

d'activitat d'aquestes branques a les normes racionals de consum elaborades per a cadascuna.

11.1.14. SECCIÓ 14. PLANIFICACIÓ DELS SERVEIS SOCIALS.

En aquesta secció s'expressen importants objectius del desenvolupament social, consubstancials al socialisme. S'organitza de conformitat amb l'estructura i per branques de l'educació, la salut pública i assistència social, la cultura, els esports i la recreació.

El conjunt d'indicadors del pla són en termes físics, i permeten el seu vincle amb la planificació de l'elevació del nivell de vida, la determinació del volum dels recursos materials, humans i financers per ampliar-los.

11.1.15. SECCIÓ 15. PLANIFICACIÓ DE L'ELEVACIÓ DEL NIVELL DE VIDA DE LA POBLACIÓ.

Com ja se sap, la llei econòmica fonamental del socialisme és la de satisfer, en el major grau possible, les creixents necessitats materials i espirituals de la població. Aquesta és, doncs, una secció decisiva en l'elaboració del Pla de l'Economia Nacional.

Hom entén per nivell de vida «la quantitat de béns materials i culturals de què disposa la població en un període determinat; aquesta quantitat depèn del volum de la Renda Nacional que la societat sigui capaç de produir en aquest període» (PÉREZ FIGUEIRAS [1986], pàg. 103).

Hi ha una relació mútua entre l'elevació del nivell de vida, i l'efectivitat social de la producció i el progrés científicotècnic; la primera relació es fa mitjançant els estímuls materials, i la segona per l'obtenció d'una major quantitat de productes a l'abast de la població. Per consegüent, l'increment constant del nivell de vida de la població esdevé un factor que coadjuva a l'acceleració del constant desenvolupament de la producció social.

«En planificar el nivell de vida, hem de considerar quin és l'horitzó temporal de la planificació, ja que en dependència amb aquest, la planificació del nivell de vida serà l'eix o el punt de partida sobre el qual es confeccionin les altres seccions del pla, o bé serà una conseqüència de la planificació de les altres seccions del pla.

»D'aquesta manera, en un pla corrent, l'estructura de la producció, així com els recursos materials i laborals de què disposa la societat, predeterminen el nivell de vida que s'ha d'atènyer durant l'any» (PÉREZ FIGUEIRAS [1986], pàg. 104).

Les tasques que s'hi apliquen tracten de resoldre les qüestions següents (ACOSTA [1982], pàg. 143):

«a) Increment del volum i transformació progressiva de l'estructura de la circulació mercantil.

»b) Increment de les capacitats en habitatges, dels serveis comunals i dels personals.

»c) Desenvolupament de l'educació, de la salut pública, de la seguretat i l'assistència social, i de la cultura i l'art.

»d) Augment del fons de salaris i del salari mitjà».

Totes aquestes tasques es determinen d'acord amb la distribució de la Renda Nacional en consum i acumulació, i també de l'estructura material del producte destinat a satisfer les necessitats de la població.

Els indicadors que conformen el nivell de vida de la població «es troben inclosos a les diferents seccions del Pla Únic de Desenvolupament Econòmic-Social, formant part de diverses branques de l'economia nacional, per la qual cosa podem considerar que la planificació del nivell de vida segueix un enfocament pragmàtic, és a dir, un pla complex on s'inclouen les activitats tant productives com de serveis, de diverses branques de l'economia nacional» (PÉREZ FIGUEIRAS [1986], pàg. 105).

Els indicadors principals, expressats tant en termes físics com de valor monetari, són els següents:

a) els sintètics, que expressen els aspectes més destacats en l'evolució del nivell de vida: ingressos i despeses monetaris de la població, els ingressos reals, el fons de consum social, el consum total de serveis, etc.;

b) els específics, com ara: el nivell de consum per càpita de productes alimentaris i industrials, el nivell de satisfacció de les necessitats d'habitatges, etc.

Com que l'objecte principal de la planificació del nivell de vida és el consum de la població, la metodologia a Cuba parteix de la necessitat d'una delimitació precisa del consum de la població envers el consum productiu. Els criteris seguits són exposats a continuació. L'ús dels béns materials és determinant per a la delimitació amb el consum productiu; per aquest motiu, les despeses materials de les empreses i els béns materials que lliuren a la població i que influeixen en el seu benestar mate-

rial, s'inclouen en el consum de la població: pagaments en espècie, despeses de manteniment d'institucions culturals, socials, esportives, etc.

Quant a la delimitació entre consum i acumulació, aquesta darrera incorpora les despeses que incrementen el valor dels mitjans bàsics de les institucions que presten serveis socio-culturals, comunals i personals a la població, així com l'increment del fons d'habitatges.

Les despeses de la població en construcció d'habitatges i altres objectes, si s'efectuen amb mitjans propis, s'inclouen en el consum de la població, a l'igual de les despeses de les institucions que presten serveis socio-culturals, comunals i personals, però no les que satisfan necessitats socials d'altre ordre (científiques, financeres, direcció estatal, etc.). Per això, en determinar el consum de la població, es dedueix de la circulació mercantil els productes que es destinen a aquestes activitats.

El consum de la població es classifica així:

- a) per la naturalesa econòmica i el contingut material del consum;
- b) per les fonts de finançament;
- c) pels canals de realització dels béns i serveis;
- d) per la destinació i utilització dels béns i serveis.

La valoració del consum a compte dels ingressos monetaris de la població es realitza pels preus i tarifes vigents, igualment que l'autoconsum i l'efectuat per ingressos en espècie. El consum gratuït també és calculat.

El pla del nivell de vida comprèn els següents aspectes i indicadors, segons ACOSTA ([1982], pàg. 145):

a) balanç planificat d'ingressos i despeses monetaris de la població;

b) els indicadors sintètics del nivell de vida: ingressos reals de la població, consum total de béns de la població, consum total de béns materials i serveis, fons social de consum i consum total de serveis;

c) indicadors específics del nivell de vida, com ara: pressupost planificat de consum, indicadors del consum d'aliments, de vestuari i calçat, d'habitatge i el seu equipament, de mitjans i serveis de transport, de salut pública i d'assistència social i d'educació, cultura i art, entre d'altres.

11.1.16. SECCIÓ 16. BALANÇ PLANIFICAT DE L'ECONOMIA NACIONAL. ¹⁷

El sistema de balanços de l'economia nacional «és constituït per un conjunt de taules on apareixen interrelacionats els principals indicadors econòmics que caracteritzen el nivell de desenvolupament de l'economia, el ritme i l'estructura de la reproducció ampliada socialista i les principals proporcions de l'economia establertes per al període planificat» (ACOSTA [1982], pàg. 145).

Els seus aspectes fonamentals són:

a) la formació dels recursos materials i dels ingressos de l'economia nacional, i llurs distribució i utilització finals;

¹⁷ Aquest tema ja ha estat estudiat, des del punt de vista teòric i aplicat a Cuba, parcialment, als capítols anteriors sobre la planificació i, àdhuc, en el present capítol, a la secció número 7.

b) el volum, la dinàmica i l'estructura de la producció, del consum i de l'acumulació, i les principals proporcions entre si;

c) el nivell i l'estructura dels ingressos, el volum estructural i dinàmic del consum personal i del social de béns materials;

d) els volums i estructura dels mitjans bàsics, i llur utilització en l'economia nacional;

e) els recursos laborals de la societat, i llurs distribució per sectors i branques, utilització i efectivitat.

Els diferents balanços sintètics que componen el sistema de balanços de l'economia nacional són:

a) balanç de la producció, del consum i de l'acumulació del Producte Social Global (balanços materials);

b) balanç de la producció, de la distribució i de la utilització final de la Renda Nacional (balanços financers);

c) balanç dels fons bàsics;

d) balanç dels recursos laborals.

Quant als balanços específics, en tenim, entre d'altres, els següents:

a) l'intersectorial de producció i de distribució del Producte Social Global;

b) d'inversions;

c) de redistribució de la Renda Nacional;

d) dels recursos financers (pla financer global);

e) d'ingressos i despeses monetaris de la població;

f) balança de pagaments.

La instrumentació metodològica per a la confecció dels diferents balanços a Cuba està en vies d'execució, ja que encara

hi ha dificultats en la metodologia i en la informació estadística requerides per a la seva elaboració.

11.1.17. SECCIÓ 17. PLANIFICACIÓ TERRITORIAL. ¹⁸

Aquesta secció és una de les últimes quant a la seva incorporació al sistema cubà de planificació. En el període precedent al de l'aprovació i la progressiva implantació del Sistema de Direcció i Planificació de l'Economia ja hi havia alguns elements de planificació territorial vinculats al treball de les institucions d'administració de caràcter local, en especial de les Juntes de Coordinació i Inspecció (JUCEI) i després la Coordinació Nacional d'Activitats Locals (CONAL); però aquests treballs es concentraven fonamentalment en tasques de planificació i d'administració i control operatius de les activitats al seu càrrec, com ara les xarxes de comerç al detall, de serveis comercials i d'altres de similars.

Amb la nova organització estatal que s'implantà al país, sorgiren els òrgans Locals del Poder Popular que, a més a més de constituir òrgans del poder estatal a la localitat o instància corresponent, reberen l'adscripció de nombroses activitats que anteriorment eren subordinades a instàncies nacionals, com l'educació i la salut pública entre d'altres.

Amb el creixement de les activitats subordinades a les instàncies locals de direcció, el treball de planificació de les esmentades instàncies adquirí una importància superior, no solament de forma quantitativa, sinó perquè l'amplitud de les activi-

¹⁸ Un article recent sobre el tema és: VELASCO i MÉNDEZ DELGADO [1989].

tats locals havien d'enfrontar-se amb un criteri molt més integral. També s'ha de fer esment al mateix procés de descentralització administrativa i als nous criteris de direcció econòmica, que tendien a elevar la participació local.

En el mateix procés d'elaboració del pla de l'economia nacional, la participació local ha anat augmentant, tot i que encara és lluny d'assolir plenament els objectius requerits. La importància i la necessitat de desenvolupar un treball més ampli en l'esfera de la planificació territorial ve donat pel caràcter fonamentalment per branques del pla, ja que les proporcions bàsiques de l'economia nacional es donen específicament entre les seves branques. No obstant això, aquesta concepció del pla no elimina, més aviat al contrari, pressuposa la incorporació activa del criteri territorial en la confecció del pla econòmic nacional.

La població viu més o menys dispersa i sota diferents condicions al llarg del territori nacional. La dispersió de la població, juntament al caràcter generalment dispers dels recursos productius naturals, i la necessitat de la seva utilització més eficient, dirigida conscientment, promou la necessitat objectiva en el socialisme de planificar la distribució territorial de les forces productives.

La localització concreta dels diversos plans per branques econòmiques «exerceix una influència determinada en el desenvolupament sòcio-econòmic dels diferents territoris; tanmateix, cada territori té els seus condicionants i els seus interessos específics. Es tracta, doncs, d'aconseguir una unitat i correspondència entre ambdós aspectes, de manera que el desenvolupament sòcio-econòmic dels distints territoris contribueixi a una major efi-

ciència de l'economia nacional i que, alhora, el desenvolupament de les diferents branques contribueixi a la constant elevació del nivell de vida de la població a tots els territoris, de forma que es tendeixi a esborrar gradualment les diferències existents» (ACOSTA [1982], pàg. 149).

«Els plans territorials, que s'elaboren anualment d'acord amb el pla quinquennal i amb les condicions concretes de les activitats econòmiques situades al territori de les províncies, demanen, abans de tot, el coneixement i l'anàlisi dels resultats obtinguts en el període precedent de la incorporació de noves capacitats i reserves existents per a l'augment de la producció i la seva eficiència, així com l'anàlisi de les particularitats socials i les estructures econòmiques presents al territori. Això farà possible una correcta fonamentació del contingut dels indicadors i de les propostes que en garanteixin el compliment; amb això, els plans territorials es converteixen en un instrument per a la direcció operativa a la província, alhora que permeten una màxima coordinació de les tasques des del nivell en què aquestes s'originen» (DEBROSSE CARBALLO i MARTÍNEZ MANRIQUE [1985], pàg. 41-42).

En l'elaboració del pla territorial hom ha de prestar especial atenció a qüestions tals com:

a) el foment i el creixement de les principals produccions d'importància nacional, les destinades a l'exportació, les que assegurin altres activitats, les interessants per al territori i les de mitjans de consum per a la població;

b) el desenvolupament de la capacitat de construcció;

c) la localització de noves instal·lacions i l'ampliació de les existents;

d) la utilització racional dels recursos naturals;

- e) l'increment de la productivitat del treball i la utilització racional dels recursos humans;
- f) el desenvolupament de les activitats de l'esfera no productiva que tendeixin al desenvolupament del nivell de vida;
- g) l'establiment de vincles productius interprovincials i municipals a fi d'eliminar el transport irracional;
- h) el foment i l'ampliació de la cooperació entre les branques i les empreses de cada província;
- i) la conservació de la natura i la cura del medi ambient.

La planificació territorial té els objectius principals següents, d'acord amb ACOSTA ([1982], pàg. 149):

- a) elaborar plans a terme mitjà i llarg de localització òptima de les forces productives, tenint en compte tant el desenvolupament de l'economia nacional com el dels territoris;
- b) analitzar i planificar la progressiva eliminació de les diferències existents en el desenvolupament econòmic i en el nivell de vida dels territoris i, dins d'aquests, entre l'urbà i el rural;
- c) analitzar i planificar la modernització dels centres poblacionals urbans i rurals;
- d) analitzar i planificar el desenvolupament de la infraestructura;
- e) aconseguir l'equilibri econòmic territorial més favorable per a l'economia nacional i per al desenvolupament socio-econòmic territorial;
- f) assolir el màxim aprofitament dels recursos locals;
- g) vetllar per la preservació del medi ambient, a fi d'evitar la contaminació perjudicial per a la població i per al desenvolupament econòmic i social;
- h) analitzar l'efecte territorial dels plans per branques de l'economia nacional i elaborar-ne les modificacions escaients;

i) analitzar l'efecte territorial del pla d'inversions i elaborar-ne les proposicions corresponents.

Aquests objectius determinen i es recolzen en un conjunt de tasques que han de desenvolupar-se a escala local, sobretot pels aparells de planificació subordinats a les instàncies provincials del Poder Popular, entre les quals cap distingir:

a) la projecció del nombre i composició de la població, tot considerant els moviments migratoris territorials i llurs tendències;

b) la confecció dels balanços de recursos laborals, per sexes, edats, qualificació, zones urbanes i rurals, i la seva distribució per esferes, branques, institucions, formes de propietat, etc.;

c) la confecció dels balanços materials de recursos locals, com ara els hidràulics i els energètics;

d) l'estudi i la planificació del desenvolupament de les ciutats, assentaments, reparació i construcció d'habitatges;

e) l'estudi i la planificació del desenvolupament de la infraestructura;

f) l'estudi de l'efecte territorial del pla d'inversions i l'elaboració de les proposicions que calgui;

g) l'estudi de l'efecte territorial dels plans econòmics en el nivell de vida de la població i l'elaboració de les propostes procedents;

h) consolidació i l'anàlisi dels balanços d'ingressos i despeses de les empreses del territori i l'elaboració de propostes escaients;

i) l'elaboració i l'anàlisi del balanç territorial d'ingressos i despeses monetaris de la població i l'elaboració de les corresponents proposicions;

j) la consolidació territorial i l'anàlisi de la compatibilitat dels plans de construcció i d'inversions, i l'elaboració de propostes;

k) analitzar i proposar mesures relatives a la preservació del medi circumdant.

La planificació territorial és una de les seccions del pla incorporada arran de l'aprovació dels nous mecanismes de direcció de l'economia cubana. Es tracta d'un instrument per garantir un adequat desenvolupament econòmic als diversos territoris i per donar solució als problemes sòcio-econòmics. El desenvolupament proporcional de l'economia demana un procés de distribució i de localització de les forces productives que trenqui amb la distribució anterior, que era irracional i deformada. Així, doncs, la combinació de la planificació territorial i la planificació per branques té bases objectives que cal potenciar.

En la labor de la planificació territorial existeixen dues instàncies, la nacional i la provincial, aquesta condicionada pels elements institucionals propis de la divisió político-administrativa. La província és una anella subordinada, per a la qual s'elaboren els plans de les activitats que rauen dins del seu territori. Aquests plans requereixen també una avaluació integral a fi d'evitar possibles desproporcions que no poden ser destacades en la coordinació dels plans per branques; en aquest sentit, es tracta de conjuminar l'interès predominant de l'economia nacional amb els interessos de les diferents localitats.

«El pla de la província compleix un doble paper; per una part possibilita una adequada coordinació dels plans per branques en el marc territorial, sobre la base dels recursos i interessos de la província; i, per una altra part, constitueix un element

per conjuminar i coordinar centralment el foment i el creixement per branques amb el desenvolupament de cada una de les províncies, partint dels interessos expressats al pla únic de desenvolupament econòmic i social.

»Nivell nacional. La JUCEPLAN, en elaborar el Pla de Desenvolupament Econòmic i Social, comptarà amb elements necessaris per conjuminar i coordinar els interessos del desenvolupament de cada província, amb el desglossament territorial per branques efectuat pels organismes centrals» (DEBROSSE i MARTÍNEZ MANRIQUE [1985], pàg. 43).

En l'elaboració del desglossament territorial del pla de l'economia nacional a la JUCEPLAN, cal analitzar els principals problemes que actuen en el desenvolupament econòmic-social de cada província.

Pel que fa als indicadors del pla territorial, els podem agrupar en quatre conjunts fonamentals, segons DEBROSSE i MARTÍNEZ MANRIQUE ([1985], pàg. 44):

- «- El caràcter per branques de l'economia planificada en el corresponent marc territorial.
- »- L'enfocament sòcio-econòmic integral per mitjà d'un pla únic.
- »- La particular atenció territorial als problemes de la protecció del medi.
- »- L'ús racional dels recursos naturals».

És d'esperar que l'endarreriment d'aquesta secció es pallii durant els anys vinents, de manera que s'hi introdueixin instruments pendents d'aplicació.

* * *

A tall de resum, i d'acord amb VIDAL VILLA ([1987], pàg. 20), «el pla anual és la cristallització efectiva del pla quinquennal i, de la mateixa manera [...], s'hi efectua el tractament de cada una de les diferents seccions. Cal remarcar la funció essencial que juga en cada secció el sistema d'indicadors utilitzat, ja que de la seva precisió i de la seva capacitat indicativa depèn la major o menor efectivitat de cadascun dels diversos plans».

PART QUARTA.

CAPÍTOL 12. DEFICIÈNCIES I PERFECCIONAMENT DEL SDPE I DEL SUBSIS- TEMA DE PLANIFICACIÓ DE CUBA.

12.1. VALORACIÓ FINAL DELS RESULTATS DE L'APLICACIÓ DEL SDPE DE CUBA.

12.1.1. LA NECESSITAT DEL PERFECCIONAMENT DEL SDPE DE CUBA.

Hom ha de considerar que, «en el període transcorregut des de 1976, en què s'implantà el Sistema de Direcció i Planificació de l'Economia, han ocorregut importants transformacions en l'economia, i el mateix sistema de direcció ha anat guanyant en extensió i en complexitat. Això ha propiciat l'obtenció d'importants assoliments productius i l'elevació de l'eficiència, així com l'acumulació d'experiències pel que fa al funcionament dels diferents aspectes i mecanismes del sistema, que permeten precisar les deficiències que s'han de superar i les futures línies de perfeccionament» (JUCEPLAN [1986], pàg. 139).

A Cuba ha passat al primer terme el problema del perfeccionament del Sistema de Direcció i Planificació de l'Economia, en la seva qualitat d'important factor per al desenvolupament de les forces productives, és a dir, de l'augment de la productivitat del treball, de l'ús racional, i sota rigorós control, de tots els recursos productius, monetaris i laborals a totes les esferes de l'activitat social del país, i per a l'augment del benestar de la població.

Com diu CRUZ REYES ([1988], pàg. 177), «tal perfeccionament ve condicionat perquè en el termini d'una dècada (1975-1985) foren posades en funcionament centenars de noves obres econò-

miques i socials que, juntament amb les existents, entraren en una fase de més àmplies i complexes relacions mútues. La multiplicitat dels vincles entre les diverses baules, que no existia el 1975, determina amb caràcter natural, la contínua millora del sistema de direcció de l'economia».

Ara bé, en l'aplicació i implantació del Sistema de Direcció i Planificació de l'Economia hom ha detectat nombrosos errors, contradiccions i deficiències, que han estat objecte de crítica des de 1984, com veurem tot seguit. Així, el Programa del PCC, aprovat durant el III Congrés del PCC (PARTIT COMUNISTA DE CUBA [1987], pàg. 37) assenyala que aquests errors «dugueren al sorgiment de tendències que podien esdevenir un perill estratègic per a la mateixa revolució».

El mateix Fidel CASTRO ([1987a], pàg. 134-135 i 139) es pronunciava de la seqüent manera: «Els sistemes de direcció i planificació de l'economia poden ser millors o pitjors, poden ser més eficients o menys eficients; però, en el nostre cas, al nostre país, allò greu fou que, al costat d'un sistema de direcció i planificació, amb les seves virtuts i defectes [...], hi hagué la creença que els mecanismes resolien automàticament els problemes; [...] que els mecanismes anaven a fer el treball del Partit, que els mecanismes anaven a construir el socialisme, que els mecanismes anaven a promoure el desenvolupament. [...]

»La construcció del socialisme implica utilitzar mecanismes, utilitzar fórmules que s'adaptin a un moment històric, a una circumstància històrica, a un període de trànsit».

I posteriorment, hi afegia (Fidel CASTRO [1987b]): «[...] que usem i controlem nosaltres els mecanismes, i no que els meca-

nismes ens controlin a nosaltres, que no siguin els mecanismes els que tracin el camí que hem de seguir».

VILARIÑO i DOMENECH ([1988], pàg. 15) afirmen: «la necessitat del sistema de direcció requereix un enfocament integral i no solament econòmic, i avala l'èmfasi que se'n fa al nostre país, en què la interrelació cada cop més complexa de l'acció de les lleis econòmiques i dels factors subjectius ha de sintetitzar-se en una major unitat de la política econòmica i del sistema de direcció, i ha d'implicar una elevació del paper dirigent del Partit en la gestió econòmica, i una més àmplia utilització dels mètodes sòcio-polítics, que elevin encara més la influència de la ideologia de la classe obrera i que recolzin consegüentment, sobre els interessos socials d'aquesta classe per a la formació de l'home nou.

»En aquest sentit, la política de rectificació dels errors i tendències negatives, orientada pel company Fidel Castro, situa al seu veritable lloc, en aquesta etapa de construcció econòmica socialista a Cuba, la importància dels factors sòcio-polítics per influir sobre els obrers, dirigents i treballadors en general, així com el seu paper determinant en la creació d'un elevat estat d'ànim social i d'enfortiment de la consciència dels ciutadans de la societat socialista».

Així, entre els dies 22 i 24 de novembre es creà el "Grup Central", per a la supervisió del Sistema de Direcció i Planificació de l'Economia i la rectificació dels errors comesos. El desembre del mateix any, se celebraren les reunions corresponents al VI Període Ordinari de Sessions de l'Assemblea Nacional del Poder Popular, en el discurs de clausura de les quals Fidel CASTRO anuncià un capgirell en la política econòmica cubana.

El III Congrés del PCC es pronuncià, també, a favor de l'eliminació d'aquestes tendències negatives i les causes que les originaren, i prestà atenció a una sèrie de mesures conduents a millorar l'organització, a elevar-ne l'eficiència, a l'estalvi dels recursos disponibles i al perfeccionament de la planificació i de la gestió empresarial. «En aquest context, en el qual el nostre país realitza un procés de rectificació a totes les esferes de la vida social, l'anàlisi i la divulgació dels problemes dels mecanismes de direcció de l'economia constitueixen un element que n'afavoreix el desenvolupament i l'enfortiment per mitjà de l'elevació dels coneixements i de les accions conscients dels treballadors, especialment en l'esfera econòmica» (CRUZ REYES [1988], pàg. 178).

L'elevació del caràcter integral que requereix el perfeccionament del Sistema de Direcció de l'Economia en l'actualitat pressuposa, com s'indica als documents del III Congrés del PCC, el perfeccionament del funcionament, en forma de sistema, dels seus principals components, els quals han d'orientar-se a l'assoliment de les principals tasques plantejades per al desenvolupament econòmic i social dels pròxims anys, dirigides a la culminació de la construcció de la base tècnico-material del socialisme a Cuba.

Actualment, a Cuba es continua duent a terme una profunda revisió del Sistema de Direcció i Planificació de l'Economia de manera integral i per elements components. En aquest sentit, i d'acord amb VILARIÑO i DOMENECH ([1988], pàg. 25-26), en el marc de les principals direccions estratègiques plantejades pel III Congrés del PCC, el perfeccionament del Sistema de Direcció i Planificació de l'Economia Cubana ha d'orientar-se a:

- fer més efectiva la direcció centralitzada de l'economia; ha d'augmentar el paper del pla de l'economia nacional en l'aplicació de les decisions estratègiques de la política econòmica; s'ha de reforçar el paper rector de les activitats i de les branques dels organismes de l'Administració Central de l'Estat, i s'ha d'eliminar la tutela que aquests exerceixen sobre l'activitat operativa de les baules econòmiques inferiors;

- transferir la direcció operativa de la producció a les baules econòmiques de base, incorporant-les progressivament al càlcul econòmic (des de la brigada de treball fins a la unió d'empreses), reforçant el seu paper, elevat les responsabilitats materials, collectives i individuals, i proporcionant a les unions d'empreses i a les empreses una autonomia real, mentre se n'enforceixen les estructures primàries de producció;

- perfeccionar l'aplicació dels mètodes econòmics de direcció i utilitzar escaientment, de forma planificada, les relacions monetàrio-mercantils;

- adequar l'organització de l'estructura productiva i administrativa del país ¹, amb el propòsit d'alleugerir i simplificar l'administració dels processos econòmics i d'acostar les decisions operatives a les anelles inferiors; també s'han de desenvolupar formes d'organització de la producció que tinguin en compte el procés de concentració de la producció en l'economia cubana;

- continuar desenvolupant la democratització de la direcció

¹ Una de les formes més modernes, pel que fa referència a aquest tema, és la dels "cercles de qualitat", exposada a AGUIRRE [1989].

i elevant la consciència i la formació econòmica dels treballadors.

Des de la fi de 1984 hom comença a treballar en el perfeccionament del Sistema de Direcció i Planificació de l'Economia, en concret a aconseguir un enfocament integral en l'elaboració del pla de l'economia nacional, ja que en alguns plans anteriors se sobreposà l'interès de desenvolupament d'una activitat específica per sobre dels interessos socials, situació que provocà determinades tensions en el pla de l'economia nacional en conjunt.

Una mostra de tal situació és que, malgrat que el ritme real mitjà anual d'increment del Producte Social Global per al període 1981-1984 fou del 8% —superior al 5% previst als "Lineaments econòmics i socials per al quinquenni 1981-1985"—, en el desenvolupament de les diferents branques es produïren determinades desproporcions i, en comptes de resoldre's alguns dels problemes presents en l'economia cubana, aquests s'aguditzaren.

Com indica HERNÁNDEZ RUIZ ([1988a], pàg. 9), «tal situació determina la necessitat de revisar tot el programa de desenvolupament econòmic i social del país, sobre la base de concentrar esforços fonamentals a assolir un desenvolupament econòmic integral i a establir un rigorós ordre de prioritats per al desenvolupament de les branques de l'economia nacional. A la darrerria de 1984, el màxim nivell del Govern determina la reelaboració del pla per a 1985 i del quinquenni 1986-1990, basats en noves concepcions, i enfortint el paper dels nivells superiors del Govern amb la finalitat d'assegurar l'enfocament integral de la planificació de l'economia nacional.

»La reelaboració del pla per a 1985 partí de considerar que els mecanismes econòmics vigents, en la seva essència, no són la causa dels problemes principals que afecten l'economia del país, sinó que els seus resultats no presenten saldos altament eficients i satisfactoris, com a conseqüència de problemes d'importància política i econòmica que s'hi reflecteixen i hi actuen.

»Segons les anàlisis realitzades pel nostre Comandant en Cap en el seu discurs de clausura del VI Període Ordinari de Sessions de l'Assemblea Nacional del Poder Popular, efectuat el 1984, s'acorda efectuar un capgirell en l'aplicació de la política econòmica, és a dir, no es tracta d'introduir-hi canvis teòrics, sinó d'establir-hi els mecanismes necessaris per instrumentar-la eficientment. A partir de 1985 es planteja al país la revisió dels elements del Pla Únic de Desenvolupament Econòmic i Social, amb la reelaboració del conjunt d'indicadors que l'integren, tot i que, en la seva essència, aquest sistema manté, en els lineaments generals, els objectius primordials per a l'any 1985».

Una llarga cita d'un dels principals dirigents econòmics i polítics cubà, ens servirà per fer una valoració general dels errors i deficiències en l'aplicació i implantació del Sistema de Direcció i Planificació de l'Economia Cubana.

Així, cap a mitjan 1985, Carlos Rafael RODRÍGUEZ ([1986], pàg. 24-25) afirmava: «Fa pocs dies, precisament, discutíem al Grup Central els retards que hem tingut en l'aplicació necessària d'aquest Sistema [SDPE] aprovat pel I Congrés. Constatàvem que al nostre esforç li ha mancat organicitat, és a dir, coherència interna i decisions conjuntes. S'han utilitzat els elements del crèdit, la supervisió bancària, el control financer dels proveïments i de la planificació, com a categories que no es conjuminen

en un mateix esforç. Estem, per això, avançant però amb lentitud d'agonia. La rendibilitat de les empreses millora i la irrendibilitat empresarial va desapareixent, però amb innecessària lentitud. Comprovem que els inventaris ociosos s'acumulen i creixen, però no fem res per remeiar-lo a curt termini. Ens notifiquem que les empreses experimenten crèdits vençuts, però en la vida de l'empresa no ocorre res. No hi ha sancions econòmiques. Només per mitjà d'una persuasió sistemàtica els organismes bancaris aconsegueixen lentament algunes millores.

«Tot això ha de canviar i canviarà. Tenim l'orientació de Fidel i els acords del Comitè Central de novembre. L'existència del Grup Central, les seves deliberacions collectives, la seva capacitat de prendre decisions i de realitzar immediatament coordinacions que abans trigaven a produir-se, ens donaran la dinamicitat necessària per accelerar l'aprofitós procés de la utilització dels avantatges del sistema que hem adoptat».

«Un dels elements més eficaços de la creació del Grup Central és que ens ha permès planificar col·legiadament. [...] Allò nou al nostre sistema de planificació col·legiat, com l'hem anomenat, consisteix en el fet que els dirigents de l'economia nacional poden apreciar en el seu context quan una decisió que els resultaria favorable, i per la qual lluiten, pot ser nociva, mirada en el marc de les necessitats generals de la societat en què es desenvolupa» (*ibídem*, pàg. 28 i 30).

«Les decisions de novembre i desembre de 1984, producte de les directives emanades de Fidel i concretades en la reunió del Comitè Central del nostre Partit sobre l'economia nacional, signifiquen per a tots un canvi dràstic en el nostre estil de treball. La implantació de mètodes nous en el nostre model cen-

trahitza de planificació econòmica, comporta, així mateix, traçar-nos com a objectiu central del nostre procés econòmic avançar, mitjançant el finançament de la nostra economia, per mitjà dels esforços exportadors, tant d'exportacions amb les quals complim els nostres compromisos amb les economies del socialisme, i en primer lloc amb la Unió Soviètica, com d'exportacions que ens permetran incrementar la suma del que venem a les economies no socialistes, fins a augmentar-les, el 1990, en 1.000 milions de pesos sobre les de 1984.

«Hem emprès aquesta tasca de rectificació i hem acceptat aquests objectius ambiciosos en moments de greu crisi de l'economia capitalista mundial, que el capitalisme pretén descarregar i està descarregant sobre els països subdesenvolupats [...]. Malgrat totes les nostres imperfeccions, l'economia cubana presenta un balanç de victòries i progressos continuats al llarg de tots aquests anys» (*ibídem*, pàg. 33 i 35).

Com expliquen VELAZQUEZ UR i XVIDANENKO ([1988], pàg. 21), a la fi de 1986 els errors subsistien: «el president de la Junta Central de Planificació, José López Moreno, en presentar la proposta del Pla de l'Economia Nacional i el Pressupost per a 1987 a la Segona Legislatura de l'Assemblea Nacional ², reflectí al seu informe la deficiència de la gestió econòmica durant 1986, principalment allò relacionat amb l'eficiència empresarial, els dèficits en el pressupost, la relació del salari mitjà amb la productivitat del treball, així com el conjunt del procés inversionista. En aquest mateix esdeveniment, el company Carlos Rafael Rodríguez assenyalà que: "Segons el treball de rectificació que

² Celebrada el 26 de desembre de 1986.

es duu a terme, hi ha un capítol que hi és decisiu, que és el de l'eficiència de les empreses" ³.

»A la Reunió Nacional de Departaments Econòmics del Partit⁴, Lionel Soto hi explicà que les causes del deteriorament dels costos de la producció, de la rendibilitat i de l'eficiència econòmica són conegudes, reflecteixen la ineficiència amb què treballem i amb què mesurem i controlem el treball. En intervenir en el desenvolupament de la Reunió, José Acosta, Cap del Departament Econòmic del Comitè Central, comparà els resultats obtinguts en els costos entre 1981 i 1984, on es reflectia una progressiva millora en l'eficiència per la lleugera baixa d'aquells, però aquesta situació no es mantingué, ans al contrari, retrocedí en els dos anys següents per un considerable increment en els seus components de despeses en salaris, amortitzacions i consum material».

El març de 1987, el mateix Carlos Rafael RODRÍGUEZ ([1987], pàg. 173-174), després d'explicar els principals assoliments de l'economia cubana durant el període revolucionari, en parlava dels principals defectes i dificultats acumulats: «Des de 1984, sota la conducció personal del president Fidel Castro, per mitjà de la preparació del III Congrés del Partit i del seu desenvolupament en dues transcendents sessions que tingueren lloc el 1986, i després, en un procés que encara continua, es posaren en relleu tot tipus de defectes en la planificació i en la conducció de la nostra economia. Aquests tingueren l'arrel principal en l'oblit que els mecanismes econòmics, capaços en el capitalisme, malgrat el dispendi de recursos, de la desocupació i de la crisi,

³ Una bibliografia recent sobre el tema és: AYALA i FERRER [1989], i HERNÁNDEZ RUIZ i RIVERÓN [1989].

⁴ Celebrada al començament del febrer de 1987.

de produir, tanmateix, un màxim de relativa eficiència, només podien tenir bons resultats en el socialisme a partir del treball amb els homes, principals protagonistes del desenvolupament i de la transformació. Sols l'acció política i moral dels homes és capaç d'extreure'ls-en els avantatges.

»Hem mancat d'una planificació integral. La construcció, molt important, de les fàbriques no sempre fou acompanyada per la dels habitatges de qui hi havien de treballar, ni dels serveis socials que els atengueren. Hi hagué excessos en el procés inversionista. En el nostre afany d'accelerar el progrés del país, dispersàrem les construccions i en començàrem moltes abans d'acabar-ne les principals. Tot i que prenguérem en compte la necessitat d'impulsar els territoris més endarrerits, no ho férem amb la persistència requerida. Hom violà el principi socialista que cadascú ha de rebre remuneració d'acord amb la quantitat i la qualitat del seu treball, i usàrem normes de fàcil compliment i les mantinguérem indegudament durant llargs períodes. [...]

»Fidel Castro, que ha pres al seu càrrec, com tantes altres vegades, la responsabilitat central en aquest procés de rectificació dirigit a l'eficiència màxima de la nostra economia, ha reiterat, mentre exercia la crítica més severa, que "no es concep la construcció del socialisme sense la planificació". Però, ha afegit que amb la planificació no n'hi ha prou, ja que tampoc "es concep la construcció del socialisme [...] sense un treball conscient de l'home, sense una avantguarda, sense una direcció que assumeixi la responsabilitat històrica de dur endavant el procés revolucionari [...]».

12.1.2. RESULTATS GLOBALS I DEFICIÈNCIES SECTORIALS. ^o

A.- Des del punt de vista dels resultats de l'evolució econòmica del país, podem dir, d'acord amb RODRÍGUEZ MESA ([1987], pàg. 127-129) que «a partir de 1976, s'inicia una segona etapa en el procés d'industrialització de l'economia, en el qual la indústria passa a ser el sector estratègic. Aquest fet es deriva de la política inversionista, la qual en el període 1976-1985 es caracteritza per les següents particularitats:

»- Acumulació d'un percentatge relativament alt de la renda nacional (23%, aproximadament).

»- Prioritat de la indústria de les inversions. La inversió bruta mitjana anual, que en el quinquenni 1971-1975 ascendí al sector industrial a 280 milions de pesos, passà a 1.215,5 milions en el període 1981-1984, amb un increment de 4,3 vegades. [...]

»- S'accelera el desenvolupament de les indústries d'exportació per al finançament del desenvolupament de l'economia nacional. Cal subratllar en relació amb això, que es manté la política d'ampliació i modernització de la indústria sucrera, del níquel, dels cítrics, la pesca i d'altres exportacions tradicionals i no tradicionals, aquestes darreres en un rang bastant ampli, entre les quals destaca la reexportació de petroli, la metallúrgica i la mecànica.

»- Assignació d'importants inversions per a l'electrificació, construcció de carreteres, desenvolupament portuari, vies fèrries, etc., amb vista a continuar ampliant la infraestructura.

^o No es tracta pas de fer-ne una anàlisi detallada, sinó, més aviat, d'apuntar alguns temes concrets.

»- S'enforceixen i incrementen les bases nacionals de matèries primeres, particularment a partir dels subproductes de l'elaboració de la canya de sucre [...].

»- S'amplia la instal·lació de sistemes d'irrigació en l'agricultura i la producció de fertilitzants.

»En general, durant aquest període la producció industrial —a preus de 1981— aconsegueix gairebé duplicar-se, amb un increment total en el període revolucionari de prop de 3,5 vegades».

Al següent quadre, hi podem observar l'estructura i l'evolució de la producció industrial cubana, durant 1975-1984.

Quadre 12.1.

ESTRUCTURA DE LA PRODUCCIÓ INDUSTRIAL (a preus de 1981)				
Branques	Participació en %		Lloc ocupat	
	1975	1984	1975	1984
Alimentària	25,5	24,2	1	1
Sucre	19,6	17,9	2	2
Combustible	9,1	5,8	3	7
Química	7,7	6,8	4	4
Mecànica i Electrònica	7,3	12,9	5	3
Tèxtil i Cuiró	6,9	6,0	6	5
Materials de Construcció	6,6	5,8	7	6
Energia Elèctrica	4,0	5,7	8	8
Mineria i Metallúrgia	3,0	2,9	9	9
Altres	5,0	7,1	-	-
TOTAL	100,0	100,0		

Font: RODRÍGUEZ MESA ([1987], pàg. 133).

B.- Les deficiències en alguns sectors de l'economia cubana.

1) Un dels aspectes on hi ha més deficiències és el relacionat amb el proveïment tècnic-material. CEJAS ([1988], pàg. 26) afirma que «gran part de les insuficiències i deficiències en el funcionament de l'economia s'atribueixen a la mala gestió del

sistema, al no-subministrament dels recursos materials necessaris en quantitat, qualitat i temps, a l'escassetat de recursos, que impedeix la plena satisfacció de les necessitats de mitjans de producció, a les deficiències en l'organització i la planificació del moviment dels recursos materials, a l'excés de centralització en el sistema de balanços i d'assignació de recursos materials, etc. [...]

»Tanmateix, [...] juntament a les múltiples deficiències que poden assenyalar-se al sistema de proveïment tècnico-material, és quasi una norma l'increment sistemàtic de recursos materials immobilitzats per les empreses consumidores, la falta de control sobre l'existència de materials, la desviació d'aquests recursos cap a destinacions no planificades, la manca d'una base normativa per a la planificació i utilització d'aquests recursos, etc. [...] s'oculta així el fet que la responsabilitat primària en aquest camp correspon a les empreses de l'esfera de la producció material».

2) Pel que fa al nivell de vida, concretament en el consum de la població, «el problema fonamental afrontat pel mercat intern cubà durant les dècades de 1960-1979 fou el desequilibri entre el volum global de la demanda i el de l'oferta. Això provocà que, a partir de 1967, entrés en la seva fase crítica el desequilibri existent entre els ingressos i les despeses de la població. Aquestes darreres acceleraren la seva caiguda fins a arribar en un punt mínim, mentre que els ingressos mantenien un creixement sostingut. En conseqüència, el 1970 la liquiditat acumulada ascendí fins a assolir el volum de les despeses.

»Durant l'etapa 1971-1975, com a resultat de la política de sanejament de les finances internes, es produí el fenomen invers.

[...] Ja a partir de 1975 ambdues corbes [d'ingressos i de despeses] es tornen paral·leles» (FERRAN OLIVA [1987], pàg. 94).

Durant la dècada de 1975-1985 els ingressos de la població augmentaren una mitjana d'un 6,5% anual, a preus corrents, la qual cosa significa que, tenint en compte el que s'acaba d'explicar, l'oferta de béns i serveis assimilà el flux de diner que la població rebé. La petita diferència, favorable als ingressos, fou absorbida per l'estalvi i l'increment normal del circulant monetari. De fet, aquest equilibri es mantingué, com recorda FERRAN OLIVA ([1987], pàg. 102) «gràcies a increments físics i als augments en els preus fixats a nombroses mercaderies i serveis», a parts iguals aproximadament.

Des del punt de vista estructural, hom aprecia que en els dos quinquennis analitzats, de 1976-1980 i de 1981-1985, el consum total rebé el 77,8% i el 76,7%, respectivament, de la renda nacional disponible, cosa que implica una acumulació del 22,2% i del 23,3%, respectivament. El consum social, al seu torn, passà d'un 13,4% en el primer quinquenni, a un 17,4% en el segon.

3) Pel que fa als habitatges, hom ha de dir que, malgrat l'increment absolut hagut en la construcció d'habitatges durant el període 1971-1985, el creixement de la població l'ha superat amb escreix, la qual cosa suposa un increment del dèficit, que ha passat de 755 a 888 milers d'habitatges. La construcció d'habitatges ha estat per sota de la demanda i, a més a més, hi ha hagut un augment del fons d'habitatges deteriorats.

«Els ritmes de creixement, principalment del Ministeri de la Construcció, no han assolit els nivells requerits per a la recuperació dels dèficits acumulats, i la mitjana anual de construc-

ció d'habitatges s'ha mantingut pràcticament sense creixement en els darrers 10 anys, malgrat les directives d'increment que s'establiren per a cada quinquenni.

»La planificació quinquennal dels últims deu anys no es reflectí als plans anuals en la mateixa magnitud, ja que cada any les restriccions econòmiques del país determinaren xifres molt inferiors a les requerides per al compliment del quinquenni. L'execució real en la terminació d'habitatges pel Ministeri de Construcció fou del 51% del previst al decenni, i del 83% dels plans anuals» (ANÒNIM [1988], pàg. 119-120).

El programa de construcció d'habitatges per part del Ministeri de Construcció no ha gaudit de la prioritat requerida i, consegüentment, ha mancat d'integritat, d'una organització constructiva eficient, de recursos materials que hagin garantit la construcció i l'acabament seqüenciats i estables, etc.

Això dit, es corrobora en el quinquenni 1981-1985, on només hi ha hagut un creixement de l'1% en habitatges acabats pel Ministeri de Construcció. Per a 1986 s'esperava un decreixement en relació a 1985. D'altra banda, s'ha de tenir present que, el 1985, encara el 35% dels habitatges era considerat com a dolent, si bé el 1981 ho era el 45% ⁶.

⁶ Hi ha molts altres temes possibles que es podrien analitzar. Ara bé, aquí hem pretès fer referència només a aquells sobre els quals hi ha una bibliografia més recent:

- sobre les cooperatives agrícoles: MORALES PITA et al. [1989];
- sobre la producció de mitjans de producció: FERNANDEZ DE BULNES i FIGUERAS [1989];
- sobre el comerç interior: NEYRA [1989];
- sobre la producció de níquel: CASANOVA [1989];
- sobre les comunicacions: GONZALEZ PORCELL [1989];

12.2. LA NOVA METODOLOGIA DEL SUBSISTEMA DE PLANIFICACIÓ.

El Subsistema de Planificació del SDPE de Cuba ha experimentat un considerable perfeccionament amb l'elaboració i l'aprovació de les "Indicacions Metodològiques" per part de la JUCEPLAN, arran del III Congrés del PCC.

Hem de tenir en compte que «la columna vertebral del Sistema de Direcció és constituïda pel Subsistema de Planificació, el qual té un caràcter rector respecte a la resta dels subsistemes. Per aquest motiu, el perfeccionament de la metodologia de planificació revesteix una especial importància per al sistema en el seu conjunt. Al llarg d'aquests anys [des de la implantació del SDPE], s'ha anat incorporant a la metodologia ⁷ de planificació diverses modificacions i ajustos, per mitjà de les instruccions complementàries i dels procediments; no obstant això, fins al present no havia estat efectuada una revisió a fons de les concepcions metodològiques generals, incloent-hi la necessària adequació d'altres subsistemes, com ara els de comptabilitat, finances, estadística i d'altres» (JUCEPLAN [1986], pàg. 139-140) (subratllat: L1.A.).

Les direccions principals del perfeccionament de la metodologia de la planificació, s'han tractat de concretar en les Indicacions Metodològiques, que abracen des del sistema de plans (segons els seus diferents horitzons temporals i de caires institucional, per branques i territorial), fins al contingut de les diferents categories de la planificació i els aspectes relacionats amb la mateixa organització del procés d'elaboració dels plans.

⁷ La qual ha estat estudiada als capítols 10 i 11.

Al document de fonamentació del Perfeccionament de les Indicacions Metodològiques, s'hi assenyala de forma específica les modificacions realitzades, tant de tipus general, com a cada una de les seccions. A continuació exposarem les concepcions generals pel que fa al perfeccionament dels subsistema de planificació.

A.- El sistema de plans. Com sabem, en una economia socialista el resultat final del procés de planificació es concreta en el Pla Únic de Desenvolupament Econòmic i Social de l'Economia Nacional. El qualificatiu d'únic serveix per destacar el caràcter centralitzat de la planificació i la unitat existent entre tots els tipus de plans en la consecució dels objectius de desenvolupament econòmic i social traçats. Tot i així, el pla és constituït per un conjunt de plans que conformen un sistema.

Els plans s'elaboren d'acord amb l'horitzó temporal de planificació que abracen (a curt, mitjà i llarg termini). Associat al sistema de plans hi ha el procés de coordinació de plans que es realitza amb altres països socialistes per a un període, fonamentalment, quinquennal, però que tendeix a estendre's a horitzons temporals més llargs (per exemple, mitjançant els Programes de Col·laboració a Llarg Termini), cosa que permet que la part fonamental de les relacions econòmiques exteriors s'efectuïn de manera planificada.

Els plans també presenten una estructura institucional, que expressa el caràcter directiu de la planificació socialista, que s'organitza segons l'esfera de responsabilitat dels òrgans centrals de l'administració de l'Estat i dels òrgans locals de govern, fins a arribar al nivell de cada empresa subordinada.

El tall per branques de la planificació parteix d'agrupar els objectius de planificació pels tipus d'activitat. D'aquesta forma, es propicia l'anàlisi del paper que aconsegueix cada tipus d'activitat (independentment de l'organisme a què pertanyi), i es possibilita un tractament metodològic apropiat a les característiques particulars de cada branca.

El tall territorial, al seu torn, classifica les activitats econòmiques dins dels límits territorials, cosa que permet analitzar integralment les vinculacions existents entre les activitats pertanyents a una certa unitat geogràfica, incloent-hi les relacions establertes amb el medi físic.

A més hi ha la planificació per programa, introduïda de nou. Té com a propòsit abordar la solució de problemes complexos de caràcter interbranques i interinstitucional, i permet dirigir, amb més precisió, els esforços de diferents executors vers els resultats finals de la gestió econòmica, alhora que facilita un assegurament més directe i integral de les interrelacions internes del programa. Així se superen les dificultats que presenten les planificacions per branques i institucional quan actuen per separat, en els casos esmentats. La planificació per programes no es contraposa a aquestes darreres, sinó que suposa un tall addicional a aquestes, que permet destacar més plenament la vinculació vertical entre objectius i recursos, respecte als principals objectius estratègics del desenvolupament econòmic i social.

Els plans presenten una estructura jeràrquica, organitzada sobre la base del criteri institucional, que parteix de l'empresa com a baula primària de direcció i planificació, fins a arribar al nivell superior, constituït per l'economia nacional, i passant per un reguitzell de nivells intermedis, des de les unions d'em-

preses, fins als ministeris econòmics i els òrgans del Poder Popular.

Tots aquests talls o enfocaments de la planificació coexisteixen simultàniament com a elements formadors del sistema de plans; això no obstant, s'expressen amb diferent força segons l'horitzó de planificació i el tipus d'activitat de què es tracti.

Associat al sistema de plans hi ha els pronòstics, que constitueixen una fase inicial i necessària del procés de planificació. Per mitjà dels pronòstics, i recolzats sobre l'anàlisi de l'evolució anterior i del diagnòstic de la situació actual, s'han de revelar les tendències objectives del desenvolupament econòmic, així com els canvis capaços de generar nous processos i tendències. Alhora, són un important instrument de complement del sistema de plans, en allò relacionat amb esferes específiques que no són objecte de planificació pròpiament dita, com ara els processos demogràfics, el desenvolupament científico-tècnic mundial, les tendències dels mercats externs, etc.

B.- Els horitzons de planificació. Pel que fa a l'horitzó temporal del sistema de plans, el seu desenvolupament a Cuba començà pels plans anuals i, fins que no hi hagué una certa experiència en la planificació, no s'inicià la planificació a mitjà termini i, més tard, a llarg termini. Això suposà una certa contradicció amb la lògica interna del sistema de plans, ja que els plans anuals han de comptar amb una perspectiva més àmplia, s'han d'emmarcar en uns a més llarg termini. Comptat i debatut, a Cuba no hi hagué més remei que seguir aquesta seqüència històrica.

Com ja sabem, el primer pla anual de l'economia nacional es confeccionà a Cuba l'any 1962, i després cada any se'n confeccionaren de nous de forma ininterrompuda. En aquella dècada també s'elaboraren diversos projectes de plans a mitjà termini, cap dels quals arribà a aplicar-se en la realitat per diverses condicions adverses. A canvi, es confeccionaren diversos plans de mitjà abast, que intentaven cobrir branques i sectors fonamentals de l'economia, com ara el "pla sucrer".

A partir de 1970, es començaren a elaborar projeccions integrals per a l'economia cubana que abraçaren diversos terminis, i tot i que no culminaren en plans definitius, oferiren elements estratègics per a l'orientació dels plans anuals i altres valuoses experiències per a la planificació.

Aquests treballs, juntament amb l'ingrés de Cuba al CAME i l'inici de la coordinació de plans amb els països socialistes, crearen les bases mínimes per a la confecció del primer pla quinquennal, de 1975-1980, arran la celebració del I Congrés del PCC.

D'altra banda, la Plataforma Programàtica assenyalava la necessitat de definir les línies generals de desenvolupament a llarg termini, per mitjà de l'elaboració de pronòstics, que serviren d'orientació per a l'elaboració dels plans quinquennals: «l'estratègia de desenvolupament econòmic serà un instrument d'extraordinari valor en l'elevació de la qualitat del treball de planificació» (PARTIT COMUNISTA DE CUBA [1976], a DD.AA. [1980], pàg. 75).

Per donar compliment a aquesta tasca, el 1978 s'iniciaren els treballs d'elaboració de l'Estratègia de Desenvolupament

Econòmic i Social fins a l'any 2000, per mitjà de comissions interministerials per a l'estudi dels diferents problemes globals, sectorials, per branques, territorials, científico-tècnics i socials del desenvolupament. D'aquesta manera, el 1982 tingué lloc l'elaboració de la primera versió del Pronòstic Integral de l'Economia Nacional fins a l'any 2000, el qual, a més, acomplí un important paper com a punt de partida dels treballs inicials de confecció del pla quinquennal per al període 1986-1990, i per a l'elaboració de programes de col·laboració a llarg termini amb els països socialistes membres del CAME.

Aquests treballs s'han continuat actualitzant, cosa que ha permès prosseguir aprofundint i concretant les línies de desenvolupament perspectiu. Per tant, ja ha estat assolida una primera etapa en què s'ha completat el sistema de plans a curt, mitjà i llarg termini, amb l'existència d'un treball sistemàtic i interrelacionat en els tres horitzons de planificació. Tanmateix, encara hi ha deficiències que s'han de perfeccionar en l'avenir.

En la determinació de les direccions de perfeccionament del sistema de plans hi juga un paper important les funcions específiques de cada tipus de pla.

La planificació a terme llarg considera les qüestions econòmiques i socials que palesen un llarg cicle vital i les tendències de les quals només revelen canvis significatius i sistemàtics en un horitzó temporal prou ampli, com ara: els canvis en les principals proporcions macroeconòmiques, l'aparició de noves estructures productives, la planificació de les grans inversions, la resolució dels problemes científico-tècnics i la seva assimilació productiva, les tendències en l'aprofitament dels recursos naturals, l'estructura i el nivell de qualificació de la força de

treball, la distribució territorial de les forces productives, etc.

Constitueix, doncs, el fonament de les decisions de caràcter programàtic, l'objectiu de les quals és fixar l'atenció vers grans objectius que requereixen concentrats i sostinguts esforços. La planificació a llarg termini, en general, no es tradueix directament en decisions sobre qüestions específiques. Quan cal aquest tipus de decisions, les esmentades avaluacions passen al marc de la planificació quinquennal, on la seva concreció pot ser analitzada en un àmbit més precís.

El pla quinquennal és la forma bàsica de la planificació i l'instrument més idoni per concretar l'estratègia econòmica del país. El període de cinc anys permet avaluar els recursos globals amb què compta l'economia, la determinació de les principals proporcions econòmiques, la fixació de les prioritats econòmiques i socials, el volum de recursos dedicat a l'acumulació, la fixació dels objectius a atènyer en el nivell de vida, etc.

També brinda la base per a la realització dels acords de coordinació de plans amb els altres països socialistes. Les decisions emanades del pla quinquennal han de mantenir un cert caràcter estratègic, i evitar que l'atenció es dispersi en detalls que aviat són, o poden ser, obsolets i que perden llur paper d'orientació de l'activitat econòmica a terme mitjà.

L'excés de detall no reforça sinó, més aviat, tendeix a afeblir el vincle entre el pla quinquennal i l'annual. Entre tots dos ha d'existir una relació de complementarietat funcional, no de repetició. El pla quinquennal no és l'elaboració prèvia de cinc plans anuals, sinó l'emmarcament general que ha de servir de

base per confeccionar un pla anual que respongui als objectius traçats, d'acord amb les condicions específiques de cada moment.

Les decisions adoptades al pla quinquennal han de constituir l'aprovació d'un sol cop per a tot el període d'un conjunt de polítiques, tasques i recursos, amb un cert grau de generalitat, que deixi per al pla anual la precisió en el temps i la solució més oportuna de les tasques segons les condicions específiques que hom afronti.

Aquesta diferenciació entre les funcions d'ambdós tipus de plans ha de ser adequadament reflectida en els enfocaments metodològics, en el contingut i l'abast de les diferents categories i en els elements del procés d'elaboració.

Entre l'un i l'altre tipus de plans hi ha d'haver-hi també una adient continuïtat, derivada del nivell de generalitat del quinquennal, i de les qüestions més concretes que són matèria del pla anual.

Als plans anuals les estructures i els nivells d'activitat fonamentals de l'economia són determinats per decisions prèvies. A partir d'aquestes premisses, i considerant la conjuntura específica, al pla anual li correspon optimitzar, a curt termini, la gestió econòmica, amb la previsió en detall de les interrelacions i mesures que han de ser adoptades.

Per a això, el pla anual ha de basar-se en el diagnòstic precís de l'activitat econòmica i desplaçar l'èmfasi a l'elaboració del pla, per aconseguir la major efectivitat de la gestió.

C.- Els talls o enfocaments de la planificació. A més a més de l'horitzó temporal, els plans són organitzats d'acord amb els talls o enfocaments de planificació: institucional, per branques, territorial i per programes. La conjunció de tots aquests elements és el que conforma, precisament, el sistema de plans.

Entre la planificació per branques i la institucional es presenten certes coincidències i contradiccions, ja que, generalment, un mateix organisme atén activitats corresponents a un divers nombre de branques, mentre que una branca pot ser distribuïda entre diferents organismes.

Per poder efectuar l'anàlisi i la projecció de l'economia cubana per branques, cal classificar i diferenciar, en el procés de planificació, l'activitat dels organismes d'acord amb les branques en què aquests participen. Aquesta activitat de l'organisme, agrupada per branca, es denomina organisme-branca, i constitueix la unitat bàsica de projecció sobre la qual s'assenta, en allò fonamental, la metodologia i els procediments de planificació.

L'activitat per branques d'un organisme és conformada, alhora, per la suma de les activitats corresponents a les empreses classificades en la corresponent branca. Aquest principi d'agregació permet una clara diferenciació de les activitats productives i de serveis.

L'organisme-branca representa el marc de referència per a les diferents categories de planificació (producció, inversions, consum material, cost, etc.). La suma per organisme de tots els organismes-branques de l'economia, permet d'obtenir el total de l'activitat econòmica de cada organisme, mentre que l'agregació

per branca permet de conformar el pla per branques de l'economia nacional.

Tot i així, el pla per branques no és la mera suma de les parts, sinó que hi intervenen elements addicionals, com són la cooperació, l'especialització, la concentració, el paper de la branca dins del conjunt nacional, i d'altres. Normalment, el gros de l'activitat d'una branca es concentra en un determinat organisme; en aquest cas, la responsabilitat institucional i la per branques són coincidents; però, hi ha un grup significatiu de branques que representen una àmplia dispersió institucional.

Així, la diferenciació entre tots dos enfocaments, pel que fa al procediment de planificació, no és una qüestió generalitzada, sinó que se centra en determinades branques amb dispersió institucional, sobretot quan, per determinades raons, cal establir una política per a una certa branca de caràcter nacional (la construcció de maquinària, l'electrònica, la construcció, el transport, i d'altres).

Els ministeris per branques han d'exercir una doble funció en la planificació: dirigir les empreses que els són subordinades i orientar normativament l'activitat de les branques de les quals són rectores, independentment del nivell al qual sigui subordinada l'activitat.

Des de l'aparició el 1976 dels Poders Populars, la relació entre la planificació institucional i la per branques presenta un nou tipus de vinculació, mitjançant el tall territorial. Als Poders Populars els fou encomanada l'administració d'una sèrie d'activitats d'importància local o d'interès directe de la població dels seus respectius territoris. Així, l'activitat econòmica

quedà dividida en dos grans esferes: la de subordinació local, a càrrec dels Poders Populars, i la de subordinació nacional, regida pels diversos ministeris, amb independència del territori on es trobin aquestes activitats.

Per tant, en un determinat territori existeixen activitats de subordinació local i nacional. En el primer cas, l'enfocament territorial i l'institucional coincideixen, mentre que el per branques ha de ser expressat sobretot per mitjà de l'activitat normativa dels organismes rectors per branques. En el segon cas, els enfocaments per branques i l'institucional són els de major coincidència, mentre que els interessos territorials són expressats de forma menys directa, bé per mitjà de les proporcions fixades nacionalment, bé mitjançant el procés de conciliació del pla que s'efectua als territoris, pels Poders Populars.

En allò referent a la subordinació local, per a aquestes activitats les branques-organismes queden automàticament classificades per territori i, per tant, és possible conèixer la distribució territorial de les branques. Per a les activitats de subordinació nacional, la situació és diferent, ja que els organismes són facultats per decidir sobre la distribució territorial de les seves activitats.

A Cuba hom ha de tenir present que, dels 431 branques-organismes que conformen el total de l'esfera productiva, 57 concentren el 80% del Producte Social Global; amb 57 més, hom arribaria al 90%; això significa que els restants 317 només representen un 10% del total del Producte Social Global.

Això significa que s'ha d'establir una diferenciació en el tractament de les unitats bàsiques de projecció, la qual ha de

propiciar l'anàlisi i el control més integral, des del nivell central, de les branques-organismes de possible descentralització, de les decisions de planificació per a les branques-organismes de menor pes.

Quant a les característiques del tall territorial del pla, en fase de desenvolupament i de perfeccionament, podem dir que, igual que els enfocaments anteriors, la planificació territorial no s'ha de prendre de forma aïllada, sinó considerar-la com la projecció en el pla territorial del procés de reproducció ampliada de l'economia, com un tall específic o element integrant de tot el sistema de plans.

De tota manera, entre la planificació nacional i la territorial hi ha d'haver una divisió del treball. Al pla nacional es determinen els ritmes i proporcions de la reproducció ampliada socialista sobre la base de l'anàlisi i la compatibilització d'un ampli cercle de factors, com ara el sistema de balanços, les relacions interbranques, les branques, les relacions exteriors, etc. En totes aquestes elaboracions, els elements de caràcter territorial hi són implícits i no s'examinen directament.

En projectar totes aquestes qüestions al pla territorial, un seguit de factors, que al pla nacional són estudiats detalladament, queden aquí implícits, mentre que d'altres, amb major significació des del punt de vista territorial, són efectivament destacats i incorporats a l'anàlisi, entre els quals hi ha: la població, els assentaments urbans i la infraestructura social vinculada; la distribució de les activitats de producció i la infraestructura productiva; i els recursos naturals, el seu ús més ple i racional i la preservació del medi.

També és important, des del punt de vista territorial, l'estudi del desenvolupament social, per a l'assoliment de la progressiva igualació de les condicions de vida de la població als diferents territoris, així com la seva correspondència i proporcionalitat amb el desenvolupament econòmic.

L'avaluació que sorgeix del tall territorial no és passiva, ja que, de l'examen de les limitacions i potencialitats que planteja l'anàlisi territorial, sorgeixen nous elements que poden modificar els objectius socio-econòmics inicialment considerats als plans per branques i al nacional.

La relació entre la planificació territorial i l'horitzó temporal s'ha de tenir present igualment. És important que la planificació territorial compti amb un horitzó temporal prou ampli per dur a terme els canvis en la distribució territorial existent. Això és, precisament, el que defineix la possibilitat d'una completa integració de la planificació territorial amb la resta del sistema de plans.

A l'últim, ens hem de referir a dues vessants que poden distingir-se dins de la planificació territorial: la planificació física i la planificació territorial econòmica, aquesta més directament associada a l'elaboració dels plans.

La planificació física té com a propòsit principal expressar, en termes de solucions territorials concretes, els objectius econòmico-socials plantejats per a un territori determinat, prenent-ne en consideració les característiques i potencialitats. En formen part, els estudis de localització d'inversions, les propostes d'ús del sòl, els projectes de zona i urbanístics, els plans directors urbans, els plans regionals, etc.

La planificació territorial econòmica ha de considerar, en el procés d'elaboració dels plans, els resultats de la planificació física en relació a la factibilitat i conveniència de les diferents solucions tècnico-econòmiques elaborades per a un determinat territori, i concretar-les en decisions econòmiques, d'acord amb els objectius del període i la corresponent disponibilitat de recursos. S'ha d'aconseguir, doncs, un major reforçament mutu i continuïtat entre les tasques del pla i la planificació física.

També ens hem de referir a la manera com es relacionen els diferents enfocaments a la base del sistema de plans, és a dir, a l'empresa ⁸. Aquí hi ha, igualment, determinades contradiccions entre els diversos talls, cosa que origina certes situacions que incideixen en el sistema de plans i en la metodologia. Les empreses s'organitzen amb la intenció d'atènyer la més gran coincidència possible entre els diferents talls, puix que tota empresa representa un cert compromís entre aquests, tot i que el criteri predominant és el de branca-institució, el qual brinda la base per a l'agregació de les empreses per organisme-branca, en primer lloc, i, posteriorment, per branca o organisme.

Ara bé, les empreses registren llur producció en la branca corresponent a la seva activitat principal; això no obstant, amb freqüència, existeixen activitats de suport d'aquella (la construcció, la generació d'electricitat, el transport, la fabricació de peces de recanvi, etc.) que han d'ésser tractades explícitament en el procés de planificació i acordades en el corresponent tractament d'excepció.

⁸ Una bibliografia recent sobre el tema és: AYALA i FERRER [1989], i HERNÁNDEZ RUIZ i RIVERÓN [1989].

També succeeix quelcom de semblant amb la creació de "empreses mixtes", per la baixa densitat econòmica de determinades unitats territorials, on s'afebleix el principi per branca, en unir activitats tecnològicament diferents i sense relació mútua.

També hi ha dificultats quan una part dels establiments d'una empresa se situen en municipis i províncies diferents als de l'empresa.

Finalment, el mateix canvi i evolució de les forces productives introdueix un major grau de complexitat en els processos econòmics; i la necessitat de dirigir i planificar segons els resultats finals, determina que l'enfocament de programa-objectiu cobri especial importància en l'organització de determinades activitats (els complexos agro-industrials i les unitats d'investigació-producció), en què el principi per branca se subordina al de programa. Aquests canvis han de ser assimilats amb la suficient flexibilitat i eficiència, i constitueixen una de les línies de perfeccionament de la planificació.

D.- La relació entre els horitzons i els talls de la planificació. Entre els horitzons i els talls o enfocaments de la planificació existeixen importants interrelacions que influeixen sobre la conformació del sistema de plans, ja que cada un dels talls s'expressa d'una manera diferent segons l'horitzó temporal. Com més curt és el període, major el caràcter directiu i més detallat i concret és l'objecte de planificació, i més importància i predomini té el tall institucional, és a dir, la via directiva.

A mitjà termini, continua sent important el tall institucional, però llavors cal examinar els problemes de forma més inte-

gral i donar més pes als aspectes estructurals i funcionals de l'economia. A llarg termini l'aspecte institucional té una importància pràctica, però és evident que l'organització institucional d'un país pot variar considerablement en un període prolongat, per la qual cosa aquest enfocament té una utilitat secundària.

D'altra banda, l'enfocament per branques adquireix la seva major expressió a mitjà i llarg termini, perquè només en aquest període de temps es pot plantejar l'estratègia de desenvolupament d'una branca, valorar-ne les transformacions productives i les interrelacions mútues. En aquelles branques en què no hi ha un elevat grau de correspondència entre les responsabilitats per branques i la institucional, el mitjà termini resulta important a l'efecte de determinar i d'aprovar polítiques per branques i normes que orientin l'activitat dels organismes durant un cert període de temps.

Un factor que resulta determinant per a l'assoliment d'una adequada interrelació entre el tall per branques i el territorial consisteix en la preparació i aprovació sistemàtica dels Esquemes per Branques Territorials, on es traça la política de distribució territorial de la branca, tenint en compte els factors territorials i els per branca.

Per a l'enfocament territorial, des del punt de vista conceptual de valoració dels problemes i de determinació de polítiques, el llarg termini constitueix el marc de treball més apropiat. Al seu torn, a curt termini té lloc la concreció de les activitats territorials, de forma que no pot considerar-se que hi hagi plans territorials a curt termini, sinó només talls territorials del pla.

Així com a llarg termini és possible fer abstracció del tall institucional i desplegar plenament l'anàlisi per branques-territorial, a curt termini el factor institucional provoca una divisió de les activitats del territori entre les de subordinació local i les nacionals, per la qual cosa no hi ha una responsabilitat única en relació amb el territori. És a mitjà termini on hi ha una major interacció entre els enfocaments institucional, el per branques i el territorial.

El tall per programes ha de ser expressió de decisions de política econòmica de caràcter estratègic, relacionades amb problemes complexos que involucren diferents branques i organismes. Aquest tall se centra en els resultats finals que hom vol obtenir i en la determinació i compatibilització de tota la cadena d'activitats i recursos requerits per a l'obtenció dels esmentats resultats. Per això, aquest enfocament té major vigència a llarg i mitjà terme, mentre que a curt termini resulta d'utilitat com a instrument per a l'assegurament concret i detallat de l'execució del programa.

Per tant, en poques paraules, la relació entre l'horitzó temporal i els talls de la planificació és la següent: a curt termini predomina l'enfocament institucional i les qüestions relacionades amb les precisions i concrecions dels diferents talls; a llarg termini, on la dinàmica dels canvis estructurals i funcionals pot ser més fàcilment apreciada, cobren una força major els enfocaments per branques, territorials i per programes; el mitjà termini és un punt intermedi que representa la concreció d'allò estratègic i l'harmònica conjuminació dels tres enfocaments anteriors amb l'institucional, cosa que en fonamenta la utilització com a instrument directiu de la planificació.